

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**MOTIVACE K LIDOVÉMU UMĚNÍ PROSTŘEDNICTVÍM
VÝTVARNÝCH TECHNIK V PEDAGOGICE VOLNÉHO
ČASU V RÁMCI LITURGICKÉHO ROKU**

(mladší školní věk)

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autor práce: Pavlína Mikešová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 5.

2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Ireně Kovářové za její cenné rady a názory, vstřícnost a laskavost. Děkuji Dagmar Pechové, vychovatelce ve školní družině při ZŠ Komenského Soběslav, za pomoc a poskytnutí materiálů ke zpracování praktické části. Děkuji svým rodičům za duševní i fyzickou podporu při studiu a při zpracování této práce.

OBSAH

ÚVOD	7
1 MOTIVACE	8
1.1 Obecná definice	8
1.1.1 Co všechno lze zahrnout do motivace	8
1.2 Jak motivovat	9
1.2.1 Uspokojování potřeb	10
1.3 Motivace pro výtvarnou činnost	10
2 LIDOVÉ UMĚNÍ	12
2.1 Lidové umění v minulosti	12
2.2 Lidové umění v dnešní době	13
2.2.1 Lidové umění a jeho vztah k umění výtvarnému	13
2.3 Tradice	13
3 LITURGICKÉ OBDOBÍ VÁNOC	15
3.1 Advent	15
3.1.1 Svátky adventu	16
3.2 Svátky Vánoc	17
4 UMĚNÍ A HRA	20
4.1 Umělecké tvorba v pravěku a dnes	20
4.2 Smysl umění	21
4.3 Spojitost mezi hrou a uměním	21
4.3 Dětská hra a umění	22
4.4 Hry zaměřené na výtvarné tvoření	22
4.4.1 Hry esteticko-výtvarné	23
5 VOLNÝ ČAS	24
5.1 Pojem volného času	24
5.2 Základní volnočasové instituce pro mladší školní věk	24
5.3 Podstata a funkce zájmových činností	25
5.3.1 Esteticko-výchovná zájmová činnost	26
5.3.2 Zájmová činnost pracovní-technická	28
5.4 Funkce zájmových činností ve volném čase	28
6 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	30
6.1 Charakteristika mladšího školního věku	30

6.1.1 Psychomotorický vývoj	32
6.2 Výtvarný projev dítěte.....	32
7 DĚTSKÁ KRESBA	35
7.1 Vývojové rozdíly v kresbě	35
7.2 Stádia dětské kresby	36
8 VYCHOVATEL A DÍTĚ	38
8.1 Osobnost vychovatele	38
8.2 Vzájemná komunikace	40
8.3 Hodnocení výtvarného projevu	42
8.3.1 Vnímání dětského výtvarného projevu dospělými	43
8.3.2 Jak zabránit ztrátě zájmu dětí o výtvarné projevy	44
9 VÝTVARNÁ TECHNIKA	45
10 VÝTVARNÉ PROJEKTY	47
10.1 I. týden	48
10.1.1 Přírodní adventní věnec	48
10.1.2 Adventní věnec z barevné vlnité lepenky	49
10.1.3 Adventní kalendář ze skořápek	50
10.1.4 Domečkový adventní kalendář	51
10.1.5 Figurky a ozdoby z vizovického těsta.....	52
10.1.6 Kometa, betlém - tisk z lepenky	53
10.1.7 Zimní les	54
10.2 II. týden.....	55
10.2.1 Stromečky, betlémské hvězdy – drátěné ozdoby	55
10.2.2 Papírový vánoční stromek a sněhové vločky.....	56
10.2.3 Papírový anděl a sněhulák	57
10.2.4 Betlém, zimní krajina - vyškrabávaná technika do tuže	59
10.2.5 Vánoční nebe s vločkami - práce s textilem	60
10.2.6 Vánoční stromek	61
10.3 III. týden	62
10.3.1 Vánoční kapr - papír a gáza	62
10.3.2 Perníčkové tvoření	63
10.3.3 Vánoční noc	64
10.3.4 Šlehačková tvorba.....	65
10.3.5 Senná dekorace	66

10.3.6 Anděl Páně	67
10.3.7 Vánoční svícny	68
10.4 IV. týden	69
10.4.1 Papírové lucerny	69
10.4.2 Sádrový vánoční tisk.....	70
10.4.3 Bramborová tiskátka	71
10.4.4 Kresba zmizíkem	72
10.4.5 Keramický kapřík	73
10.4.6 Betlém.....	74
10.4.7 Tři králové.....	75
ZÁVĚR.....	77
ABSTRAKT.....	79
ABSTRACT	80
SEZNAM LITERATURY	81
SEZNAM PŘÍLOH.....	85

ÚVOD

Téma mé diplomové práce je „motivace k lidovému umění prostřednictvím výtvarných technik v pedagogice volného času v rámci liturgického roku pro mladší školní věk.“ Soustředila jsem se na období Vánoc.

Toto téma jsem si zvolila z toho důvodu, že mám blízko k výtvarným činnostem, ráda pracuji s dětmi a měla jsem možnost vyzkoušet si některé techniky během odborné praxe, kterou jsem vykonávala ve školní družině.

V teoretické části rozebírám pojem motivace a způsob její aplikace u dětí daného věku. Snažím se zmínit význam základních vánočních svátků, nastínit důležitost hry a její spojitost s uměním. Dále se zabývám volným časem dětí, jejich volnočasovými zájmy zaměřenými na výtvarné a pracovní-technické činnosti. V závěru této části zdůrazňuji vývoj dětské kresby, způsob jejího hodnocení a uvádím význam výtvarných technik.

V praktické části se pokouším metodicky představit různé tradiční, ale i méně tradiční techniky spojené s vánočními svátky. Součástí práce jsou přílohy fotografií, na kterých jsem zachytila práci dětí prvního stupně při výtvarné činnosti v předvánočním období. Každá činnost je doplněna vyprávěním, říkankami, pohádkami, písničkami nebo hrami, které mají plnit motivační funkci.

Současné děti mají jen malé povědomí o lidové tvorbě, není jim dostatečně známa. Proto je cílem mé diplomové práce probudit v nich nadšení nad lidovým uměním našich předků, přiblížit jim tehdejší zvyky a obyčeje, které doprovázely dřívější každodenní život a dnes jsou již v zapomnění a nebo zmodernizované. Dalším cílem je přiblížit dětem co nejvíce výtvarných technik spojených s tímto obdobím, seznámit je s možnostmi výtvarné tvorby při využití různých materiálů a rozvíjet v nich tvořivé myšlení.

Literatura, ze které jsem čerpala pro teoretickou část diplomové práce byla z oboru psychologie, pedagogiky, výtvarné výchovy. Pro praktickou část práce jsem využila literatury dětské a literatury zabývající se výtvarnými technikami a postupy.

1 MOTIVACE

Motivovat děti v tomto věku není jednoduché, u každé činnosti vydrží krátkou dobu. Je důležité mít v zásobě spoustu nápadů, her, výtvarných technik, pomocí kterých můžeme hlavní vykonávanou činnost oživit, zpestřit a tím stále motivovat. Možnosti motivace bych zmínila při konkrétních výtvarných činnostech v praktické části.

1.1 Obecná definice

Motivace je proces, který determinuje zaměření, energetizaci a setrvání chování. Podle J. Reykowskioho: „*Motivace je proces psychické regulace, na němž závisí směr lidské činnosti, jakož i množství energie, kterou je člověk ochoten obětovat na realizaci daného směru...motivace je vnitřní proces podmiňující úsilí dospět k určitému cíli.*“ Zaměření chování a jeho energetizace tvoří funkční jednotu, protože různých cílů dosahuje jedinec s různě velkým stupněm úsilí. To se projevuje překonáváním nebo rezignací na stanovené překážky. Zacílené chování trvá tak dlouho, dokud není dosaženo cíle. Pokud je dosažení cíle zabráněno, stanoví si jedinec cíl nový a nebo původní cíl odsune do budoucnosti.

V motivaci jde především o dosažení stanoveného cíle tím, že se uspokojí určitá vnitřní potřeba člověka, která je reakcí na nějaký nedostatek.¹

Motivace podle Čápa: „*Motivace (z latinského movere-hýbati, pohybovati) znamená souhrn hybných činitelů v činnostech, v učení a v osobnosti. Přitom hybným činitelem míníme takové skutečnosti, které jedince podněcují, podporují, nebo naopak tlumí, aby něco konal nebo nekonal. Motivace zahrnuje jednak vnější pobídky a cíle, jednak vnitřní motivy.*“²

1.1.1 Co všechno lze zahrnout do motivace

Motiv je jádro motivace a je vždy intrapsychické emocionální povahy, je dovršující reakcí-uspokojení.³

Upřesnění pojmu motivace:

- *motivace zaměřuje jednání k dosažení určitého uspokojení,*

¹ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: ACADEMIA, 1998. s.455. ISBN 80-200-1290-7.

² ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 3.vyd. Praha: SPN, 1987. s. 66-70. ISBN 14-225-87.

³ srov. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: ACADEMIA, 1998.s. 462.ISBN 80-200-1290-7.

- *energetizuje cílově zaměřené chování, to závisí na síle počátečního motivačního stavu,*
- *setrvává, dokud není dosaženo původního nebo náhradního cíle,*
- *variabilita instrumentálního chování, kdy v různých situacích dosahuje člověk téhož uspokojení různými způsoby chování,*
- *spouští instrumentální chování jen za určitých podmínek, jen když je pravděpodobné dosažení cíle,*
- *je to vnitřní stav, který se utváří v souvislosti s vnějším prostředím a v různých situacích člověka,*
- *výchozí motivační stav vychází z nějakého vnitřního nebo vnějšího nedostatku člověka, který se označuje jako potřeba,*
- *je určována biologickými a sociokulturními činiteli,*
- *směřuje k udržování a obnově vnitřní rovnováhy,*
- *je funkčně spjata s vnímáním a myšlením, s motorikou a s emocemi,*
- *vyjadřuje smysl lidského chování.*

Vychovatel by měl žáky cílevědomě motivovat tím, že jim vytváří vhodné podmínky, uspokojuje jejich potřeby, využívá působení různých vnějších podnětů, vytváří pro ně vhodné zájmy. Ale může je i motivovat nevědomky svým chováním, přístupem k nim, zaujetím pro danou činnost apod. Prostředky použité k motivaci by měly působit pozitivně a stimulačně.

1.2 Jak motivovat

Je velmi důležité motivovat děti k různým činnostem a vzbudit v nich zájem. Mezi takové vhodné motivace může patřit vhodný film; vyprávění příběhu; vyprávění o historii, tradicích; básničky, říkanky; návštěva výstavy, která se vztahuje k tématu; vycházka do přírody, různé hry.

Samotné téma by mělo být dětem jasné, mělo by mít širší užití na různé výtvarné i rukodělné techniky. Pokud je téma zvolené dobře, dokáže děti velmi nadchnout, inspirovat a motivovat, a tím snadněji dosáhnou stanoveného cíle. Pro děti je velmi důležité ocenění, pochvala, vyniknutí nad ostatními apod., která motivuje a směřuje dítě k další činnosti v této oblasti. Tato činnost, ať výtvarná, estetická, pracovní rozvíjí estetické cítění, vztah ke krásným předmětům, k přírodě, ke krajině, k umění jako celku. Vystupuje zde radost z vykonávané činnosti.

1.2.1 Uspokojování potřeb

Pro dítě je důležité uspokojení jeho potřeb. Mezi tyto potřeby, které se vztahují k tomuto tématu, patří:⁴

- *potřeba podnětů změny a činnosti* – v situaci, kdy dítě má nedostatek podnětů, nedostatek zájmů, je pro ně důležité být rozptýlen takovou činností, která ho zaujme; Je třeba dostatek pochvaly a upevnění, nadšení z vykonávané činnosti. Objevit takový zájem, který by pro něj měl trvalejší charakter a naplňoval jeho život.
- *potřeba výkonu a společenského uznání* - snaha dosáhnout uznání od vrstevníků i dospělých; potřeba vyniknout nad ostatními, zbavit se pocitu méněcennosti, dosáhnout dobrých výsledků v činnosti.
- *potřeby poznávací a estetické* – touha poznávat svět, zaměřit se na určité zájmy a v nich vynikat; mít estetické cítění ke krásnu, kladný vztah k uměleckému prostředí.

Motivy se mohou velmi rychle měnit, ale většinou jsou zaměřené na výkon, na cíl, produktivitu a materiální orientaci.

Nejčastěji se k motivaci využívá prostředků odměn a trestů. Každé dítě je citlivé k pochvaly, ale i k trestům, proto je vhodné, aby se těchto prostředků správně využívalo. Pochvalu by mělo vždy spojovat s provedenou činností tak, aby pochvala neztratila svůj význam a svoji účinnost. U trestů je důležité přesně stanovit, za co je dítě trestáno. Vždy by měl být trest úměrný míře provinění a forma trestu by měla být dobře uvážena. Motivací může vychovatel pomoci k dosažení jejich cílů, ke vzdělání, k rozvoji jejich schopností a zájmů.

1.3 Motivace pro výtvarnou činnost

Motivace ve volném čase je velmi závislá na dané situaci, vytváří určité chování, které směřuje k určitému cíli. Je zaměřena například na herní aktivity, na regeneraci, zábavu, intelektuální aktivity, praktické a produktivní činnosti. Důležitým aspektem při volnočasové aktivitě je motiv zaměření jedince na bližního, jeho družnost, komunikaci. Je to jedna ze základních potřeb jedince, její neuspokojení může vést k izolaci a někdy i k psychickým problémům.

⁴srov. ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 3.vyd. Praha: SPN, 1987. s. 69. ISBN 14-225-87

mům. Nejdůležitější období k vytváření a upevňování vztahů mezi vrstevníky je období dětství. Skupinová integrace se uskutečňuje hlavně ve volném čase.⁵

Motivace pro výtvarnou činnost musí narušit lhostejnost dítěte a to je možné těmito způsoby:⁶

- *posilování empatie* – osobní nebo všelidská naléhavost námětu, představivost, „převtělení se“,
- *pestrostí motivačních podnětů* – slovo, hudba, zvuk, gesto, zajímavá činnost, pozorování v přírodě, výtvarná akce aj.,
- *sugestivním oslovením* – naléhavá motivace, motivace při zavřených očích, relaxace, prvky tvořivé dramatiky apod.,
- *vyrovnáním se s nezvyklými podmínkami* – práce bez účasti zraku, komunikace gestem nebo pohybem, prožívání akcí.

Výsledkem výtvarné výpovědi je vědomé nebo nevědomé prožívání, pojmenování zážitku, objevu a poznání; posun od tvorby k názoru vlastnímu i druhých.

Motivovat děti v tomto věku je dost náročné. Největší motivací pro ně je příslib a organizace výstavy z jejich vytvořených prací. Mají pak větší snahu a nadšení pro stanovenou činnost nebo techniku. Je také velmi obtížné po dětech chtít nějaké abstrakce nebo „jen“ aby si svoji práci vytvořily podle svých představ a ne podle návodu. To je pro ně velmi obtížné a mohly by ztratit nadšení a chuť do dané činnosti. Je dobré jim dát určitou předlohu, které se mohou držet, pokud by samy nepřišly na něco originálního, pokud by neměly svůj vlastní nápad. Originalita by měla být pozitivně odměněna.

⁵ srov. VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: PAIDO, 1995. s. 32-35. ISBN 80-901737-9-9.

⁶ ROESELVÁ, D. *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova-PF, 2003. s.11-12, ISBN 80-7290-121-4.

2 LIDOVÉ UMĚNÍ

„Lidové umění je výtvarný projev neškolených, většinou anonymních tvůrců. Nese znaky jistého primitivismu a přejímá podněty z tzv. slohového umění.“⁷

Do výtvarného lidového umění se řadí architektura, kroje, výšivky, krajky, práce z kůže, dřevěné plastiky, zdobené dřevo a nábytek, perníkářské formy, betlémy, hlininy, ozdobné práce ze železa a barevných kovů, šperky, kraslice, malované modlitby. Většinou šlo o práci řemeslníků nebo domácích výrobců.

Velká část produkce lidového umění je umění užité. Má znaky, které jsou shodné se znaky slohů od gotiky po funkcionalismus. Patří sem smysl pro ornament – např. renesanční rostlinná groteska, zplošťovací, linearizační, malebné a optické chápání, výrazová barevnost, jasnost, přehlednost. V tomto umění dochází spíše k mechanickému opakování, znázorňování ve schématech. Časté je narativní (vyprávěcí) pojetí, špatná znalost lineární a vzdušné perspektivy. Ve velké míře lidové umění navazuje na renesanční motivy.⁸

2.1 Lidové umění v minulosti

Lidové umění vznikalo za určitým cílem a za určitým užitím. Zahrnovalo prvky shodné pro život dané společnosti. Výtvarný smysl a cit pro krásno byl součástí každodenního života. Lidové výtvarné dílo zahrnovalo složku jak formální, tak účelovou, a tím mu zajišťovalo dokonalost. Byly uspokojovány jak potřeby hmotné, tak i kulturní. Většinou se jednalo na první pohled o předměty jednoduché, někdy až primitivní, jakoby bez výtvarného záměru. Ale tato prostota, jednoduchost daných předmětů vypovídala o autorovu vztahu ke světu, o jeho přemýšlivosti a snaze po důkladném provedení dané činnosti. Lidový umělec se snažil využívat za pomoci tradic a zkušeností toho, co bylo předáváno z generace na generaci.

Lidové umění se liší kraj od kraje a také záleželo na tom, zda byl daný tvůrce neřemeslník, který si vyráběl „umělecká díla“ pro svoji potřebu nebo pro potřebu svých nejbližších, nebo řemeslník, který se touto výrobou živil a zásoboval tak prostý lid svými výrobky. V pracích těchto umělců se projevoval jejich vkus, emoce, dovednosti, zručnost, láska k řemeslu. U nás, v českých zemích, se oba tyto proudy objevují, ale liší se jejich zaměřením podle krajů.

⁷ CHODURA, R., KLIMEŠOVÁ V., KŘIŠŤAN A. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. s.54. ISBN 80-7192-530-6.

⁸ srov. ROBEK, A., VAŘEKA, J. *Národopis: jihočeská vlastivěda*. 1.vyd. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1987. s. 116. ISBN neuvedeno.

2.2 Lidové umění v dnešní době

V dnešní době lidové umění tak často nevidíme. Jistě jsou zachovány určité oblasti, které jsou pro toto umění typické, ale postupně jsou utlačovány moderním, konzumním způsobem života. Mezi takové typické oblasti patří hlavně jižní Čechy a Chodsko.

Lidové umění zaniká počátkem 20.století, ale někteří výtvarníci se k němu navracejí ve své tvorbě, jak už keramické, tak dřevařské nebo řezbářské. Také znovu dochází k obnovování krojového vyšívání umění.

2.2.1 Lidové umění a jeho vztah k umění výtvarnému

Jak už bylo zmíněno, výtvarné umění se do lidové tvorby promítalo ve velké míře. Již v tom pojetí, jako byla barevná výzdoba dřevěného nábytku, malba na sklo, malba na keramiku, různá ornamentika na štítech domů, řezbářské práce, vyšívky apod.

Proto by bylo dobré i v dnešní době přiblížit nějakým výtvarným způsobem dětem toto užité umění, které bývá často opomenuto. Nepatří sem jen výrobky a hmotné artefakty, ale také různé tradice, zvyky, které si naši předkové v časech dávných i nedávných předávali z generace na generaci. Tyto tradice se k dnešním dětem dostávají často neúplné nebo ve zkreslené podobě.⁹

Umění je třeba dětem přiblížit zábavnou formou. Rozptýlit a pobavit je například návštěvou muzea, kina a spojit tuto návštěvu s hrou, se soutěžemi a následně s výtvarnou činností.

2.3 Tradice

Kulturní tradice představují proces a z něho vznikající stav předávání idejí, norem a pravidel chování z generace na generaci. Mohou být spjaté s tvůrčím způsobem života jedince a společnosti. Důležité je pro děti, aby znaly tradice, které se objevují nebo objevovaly v blízkosti jejich domova., tradice kraje nebo celého národa. V dnešní době jsou tradice oslabovány vlivem médií. Stále větší počet dětí tráví volný čas u televizí a počítačů a oslabují si svůj vztah k historii. Je třeba chápat tradici jako neustálý vývoj, navazování na minulost, je zde důležité tvůrčí působení. Proto bychom měli děti nějakým způsobem zapojit do tohoto

⁹ srov. STAŇKOVÁ, J. *Lidové výtvarné umění: Čechy a Morava*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. s. 124-146. ISBN 14-855-68.

děje okolo tradic a zvyků. Přiblížit je můžeme vyzkoušením různých výtvarných technik, jak tradičních tak i moderních nebo literárně, pomocí různých úryvků z historie, různými historickými postavami, vyprávěním našich předků apod.¹⁰

¹⁰ SPOUSTA, V. et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase: kultura a umění ve výchově*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. s.10-11. ISBN 80-210-1275-7.

3 LITURGICKÉ OBDOBÍ VÁNOC

Zde bych chtěla zmínit jednotlivé části předvánočního a vánočního liturgického období. Jak zvyky, tak tradice a pověry prolínaly život našich předků a některé přetrvaly až do dnešních dnů. Uvedu zde základní symboliku tohoto liturgického období a jednotlivé důležité svátky.

3.1 Advent

Slovo advent je odvozeno z latinského *adventus*- znamená příchod, očekávání narození Syna Božího v Betlémě a zároveň i očekávání Kristova druhého příchodu-posledního soudu.¹¹

Je to vlastně přípravná doba, která předchází vánočním svátkům. První náznak adventu pochází ze 4.století ze Španělska a Galie, ale dnešní čtyřtýdenní advent byl ustálen až po různých změnách a sněmech v 11. století.

První nedělí adventní se vstupuje do nového církevního roku. V tomto čase se lidé přísně postili a vykonávali kající skutky. V naší kultuře v tomto období přetrvává řada zvyků, lidových tradic, symbolů a svátků. Mezi takové svátky patří sv. Ondřej, sv. Barbora, sv. Mikuláš, sv. Lucie a Štědrý den.

Ze symbolů je to adventní věnec, adventní kalendář. Tyto symboly jsou v dnešní době velmi rozšířené a mohou mít různá výtvarně-technická ztvárnění z různých materiálů. Můžeme u dětí vzbudit zájem o dřívější zvyky tím, že si samy mohou vyrobit kalendář nebo věnec, mohou použít různé materiály i různé techniky.

Adventní kalendář

V dnešní době patří adventní kalendář mezi nejrozšířenější předvánoční symboly. Děti ho mají jako připomínku blížících se Vánoc, a tím si zkracují čekání na štědrovečerní nadílku.

Tento „vynález“ ovšem není moc starý, zasloužil se o něj mnichovský tiskař G. Lang na počátku 20. století, kdy vytiskl první vystřihovací kalendář. Od této chvíle se stal rozšířený po celém světě v rodinách, kde jsou děti. Adventní kalendář od té doby prošel velkým množstvím změn. Byl tvořen trojrozměrnými obrázky s různými náměty, byly v něm ukládány sladkosti pro každý adventní den apod. Velmi často byl i uměleckým dílem, kdy se na něm

¹¹ srov. VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Vánoc*. 2.vyd. Praha: nakl. Libri, 2001. s.22-48. ISBN 80-7277-077-2.

srov.VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje...*2.dop.vyd. České Budějovice: nakl. Dona, 2005. s.77-84. ISBN 80-7322-075.

podíleli různí známí umělci. Proto může být adventní kalendář vhodnou motivací pro děti. Mohou si jej samy vytvořit podle svých představ, vložit do něho svoji fantazii.

Adventní věnec

Adventní věnec patří k velmi oblíbeným předvánočním symbolům. Jeho tradice sahají do počátku 19. století, kdy v okolí Hamburku teolog Wichern pověsil na dveře sirotčince vyřezávaný věnec ze dřeva a každý den na něm zapaloval svíci. Odtud se zvyk rozšířil do okolních zemí.

Věnec symbolizuje věčný život, kruhový tvar vyjadřuje jednotu společenství lidí a Boha a plamen svíce připomíná Krista. Na věnci se postupem času ustálily čtyři svíce jako symbol čtyř týdnů do Vánoc. Adventní věnce se nyní vyrábějí z nejrůznějších materiálů - chvojí, keramiky, papíru, přírodnin apod.

3.1.1 Svátky adventu

Svatý Ondřej

Tímto svátkem se většinou vstupuje do adventní doby. Odpradáвна byla tomuto dni připisována čarovná moc, souviselo to s kultem pohanských démonů, kteří v tento den vystupovali ze země. Tento svátec byl považován za ochránce před zlými duchy. V tomto dnu byla prováděna řada věšteb a magických úkonů. Např. se třáslo stromem- bezem, dívalo se do studny apod., tím se zjišťovala budoucnost.

Svatá Barbora

Je patronkou věží, horníků, architektů atd. Tuto svěťici oslavovali všichni, kteří potřebovali přímluvu a pomoc. Tento svátek spadá do prvních adventních dnů a je spojen s celou řadou lidových zvyků. Trhání větviček- barborek, předvánoční bytosti - Barborky, které se objevovaly v podvečer tohoto svátku. Barborky chodily ve skupinkách, měly bílé hábity, rozpuštěné vlasy přes obličej a v ruce nosily košíček s dárky a metlu. Tyto bytosti se chovaly mírně, zazpívaly písničku o svaté Barboře a podělily děti sladkostmi a ovocem.

Svatý Mikuláš

Na tento svátek se těší děti i dospělí. Oslavy sv. Mikuláše sahají až do 10.století, kdy se jeho uctívání rozšířilo z německy mluvících zemí. Zvyk mikulášských pochůzek je pozůstatkem biskupských her, které se konaly v klášterních školách. Mikuláš je doprovázen anděly,

čerty a někdy i smrtí. Tyto postavy obcházejí obydlí s dětmi v předvečer tohoto svátku a rozdávají dárky hodným dětem.

Svatá Lucie

Je sveticí, která jako jedna z mála zemřela mučednickou smrtí. Byla považována za ochranitelku před kouzly a čarami. Tento den je jedním z nejpозорuhodnějších předvánočních svátků. Lucky patřily k běžnému předvánočnímu zvyku na vesnicích. Byla to mladá děvčata, která byla zahalená do bílé plachty, vlasy měla schované pod plachetkou a obličej pokrytý vrstvou sádla a mouky nebo zakrytý maskou s čapím zobákem. Tyto strašidelné postavy obcházely stavení a kontrolovaly dodržování nejrůznějších tradičních zákazů (zákaz předení lnu apod.).

Štědrý den

Je posledním dnem adventu a označuje se jako vigilie - předvečer slavnosti svátku Narození Páně. Podle starých křesťanských tradic se dodržoval přísný půst. Tento den museli být bohatí štedří k chudým a žebrákům – rozdávala se almužna, děti dostávaly dárky a koledníci výslužku.

Štědrý den začínal v některých zemích strojením vánočního stromku, který byl připomínkou stromu života z rajské zahrady, větve symbolizovaly věčný život. Tento zvyk u nás zdomácněl až v 19.století. Oproti tomuto zvyku je starší obyčej stavění jesliček, který pochází z konce 18.století. Na počátku tohoto zvyku stojí sv.František z Assisi, který je považován za tvůrce prvního betlému. S tímto zvykem dochází také k rozvoji lidové tvorby, kdy si lidé začali vyrábět betlémy z nejrůznějších materiálů-dřeva, keramiky, z kukuřičného šustí, z těsta, z papíru apod. Betlémy měly své místo ve světnicích chudých, v měšťanských domech, v kostelech vedle oltářů. Tento den byl velmi bohatý na různé pověry, zvyky, věštění budoucnosti.

3.2 Svátky Vánoc

Mezi tyto svátky patří Boží hod vánoční, sv. Štěpán, sv. Jan Evangelista, svátek Mládětek, Nový rok, svátek Tří králů. Zmíním zde jen ty svátky, které jsou více v povědomí lidí a které jsou známy nějakými zvyky a tradicemi. Doba vánoční začíná prvními nešporami svátku Narození Páně (Boží hod vánoční) a trvá až do svátku Křtu Páně.

Boží hod vánoční (Narození Páně)

Tento den je věnován oslavě narození Ježíše a pokračuje následujících osm dní. Boží hod je prvním a nejvýznamnějším vánočním dnem. Tato oslava se stala součástí liturgie v 7.století. V tomto dni se prolínají staré pohanské zvyky z dob oslav zimního slunovratu se slavením narození Mesiáše. Na památku toho, že nám Bůh seslal Syna, si lidé navzájem dávají dárky. V tento den se scházela celá rodina u slavnostně prostřeného stolu, nikdo nesměl chybět, jinak by byl příští rok nepožehnaný. Práce byla přísně zakázaná a někde se dokonce dobytku zavazovala tlama, aby nemohl přežvykovat, a tím znesvěcovat vánoční tajemství.

Svatý Štěpán

Tento den je svátkem prvního mučedníka nového křesťanství sv. Štěpána, který byl ukamenován roku 377 před hradbami Jeruzaléma. Stal se patronem koní a v tento den se v kostele svěřilo obilí. U nás je tento svátek spojován s koledováním. Koleda byla spojována s pohanskými magickými obřady, měla pomoci ovlivnit osud. Později se koledováním začínalo na Štědrý den a končilo se na Tři krále. Byla to spíše společenská událost, konaná pro radost malých dětí, a později pomáhala chudým a žebrákům.

Nový rok (svátek Obřezání Páně)

Tento den se v církvi slaví půstem, modlitbou, rozjímáním nebo náboženskou poutí. Je to podle Bible na památku potvrzení smlouvy mezi Bohem a praotcem Abrahámem. Každý židovský chlapec byl osmý den rituálně obřezán. Tento úkon byl spojen s obřadem pojmenování dítěte.

Existovala v tento den pověra, že to, co bude dělat člověk na Nový rok, bude dělat po zbytek roku. Takže se lidé snažili chovat slušně, s nikým se nehádat, nosili v kapse peníz, aby měli peníze po celý rok, nevěsili prádlo, protože to přinášelo smůlu apod.

Tři králové (Zjevení Páně)

Původně to byl liturgicky svátek Zjevení Páně a až později se k němu přidalo slavení Tří králů, které má lidový původ. O Třech králich se v kostelech světila voda, křída a kadidlo. Tento den byl poslední příležitostí k vánočnímu koledování.

Legenda o třech mudrcích, kteří se vydali za hvězdou, aby se poklonili nově narozenému králi, který bude králem nad všemi, se postupně stala součástí tohoto liturgického svátku. Tři králové je nejoblíbenější lidovou oslavou. V tento den chodili chlapci s hvězdou a zpívali náboženské písně s vánoční tematikou, kněz žehnal příbytkům svčenu vodou nebo je vykuřoval kadidlem a ostatní zpívali. Nad dveře nebo na okenní rám se psala svčenu křídou počáteční písmena tří králů K+M+B (Kašpar, Melichar, Balthazar), aby byl ochráněn příbytek.

Také je tento svátek spojen s tradicí tříkrálových divadelních představení, která byla výpravná a hojně navštěvovaná.

V dnešní době už tyto hry jsou k vidění jen ojediněle. Tři králové jsou dnes spojováni s tříkrálovou sbírkou. Svátkem Tří králů končil cyklus vánočních svátků a tento den se většinou odstrojoval vánoční stromeček. Klanění tří králů se objevovalo ve všech oblastech výtvarného umění.¹²

Narození Ježíše je nejčastějším křesťanským motivem ve výtvarném umění. Také my můžeme v dnešní době motivovat děti těmito tématy a přiblížit jim křesťanské tradice, svátky, které už nemají takovou sílu, jako tomu bylo dříve.

¹² srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje...2.dop.vyd.* České Budějovice: nakl. Dona, 2005. s. 45-84. ISBN 80-7322-075.

4 UMĚNÍ A HRA

Umění by mělo být důležitou součástí výchovy dětí již od jejich nejútlejšího věku. Díky němu dochází k celkovému prospěchu dítěte, přináší mu radost, zážitky a rozvoj kladného vztahu k této oblasti kultury. Je třeba volit nenásilnou formu, zapojení umění do výchovy a vývoje dětí, aby radostně prožily období dětství. Takovou nenásilnou formou může být hra, která je s uměním úzce spjatá, navzájem propojená. Pro děti v tomto věku je hra součástí života, uspokojování jejich potřeb.¹³

4.1 Umělecké tvorba v pravěku a dnes

Důkazem toho, že lidstvo mělo od počátku nějaký vztah k umění, jsou objevy jeskynních maleb v severním Španělsku nebo v jižní Francii, které pocházejí z doby kamenné, tedy z roku asi 12 000 let př. n. l. Jsou to nejstarší umělecká díla kultury lovců. Toto umění se rozšířilo po celém světě. Nejčastějšími motivy byla hlavně lovná zvířata, postavy lidí zobrazovali jen zřídka. Malby zachycují konkrétní scény z lovu velice realisticky. Tyto objevy svědčí o tom, že už pravěcí lidé měli vlohy a schopnosti k umělecké tvorbě a byli k ní i silně motivováni. Z toho vyplývá, že schopnosti i motivace k umělecké tvorbě lze zahrnout mezi základní vrozené dispozice člověka. Pravěcí lidé si své zkušenosti, poznatky a dovednosti získávali opracováváním různých materiálů, z kterých vyráběli jednoduché nástroje.

V dnešní době je tvoření umění velmi volné, individuální. Je zde posun od ztvárnění skutečnosti k abstraktnímu vyjadřování, expresionismu, surrealismu apod.

Tedy již u pravěkých lidí existovaly vrozené dispozice k umělecké tvorbě a záliba ve vnímání estetických předmětů. Podobné projevy a záliby lze pozorovat i u malých dětí. Je zřejmé, že pozornost dětí již v prvních měsících života upoutává zpěv, mluvené slovo, ale také barva, lesk a tvary různých esteticky ztvárněných předmětů. Děti si ze zájmem prohlížejí barevné obrázky, později tvořivě experimentují v různých oblastech, jako jsou říkanky, rýmováčky, zpívají písničky, které samy vytvořily, tančí. Také už nejenom čmárají, ale postupně něco zobrazují kreslením, malováním, modelováním.

Předpoklady k tvorbě a vnímání umění patří k základním dispozicím člověka, je přístupné i jedincům s relativně nízkou úrovní vývoje psychiky.

¹³ srov. MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M. *Děti, hry a umění*. 1.vyd. Praha: ISV, 1997. s.20-47. ISBN 80-85866-18-8.

srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy*. 3.aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 89-91. ISBN 80-7178-711-6.

4.2 Smysl umění

Umění plnilo jak funkci zobrazující, zobrazování lidských postav, modelování z různých materiálů, tak i funkci dekorativní, sloužilo ke zdobení užitkových předmětů.

Zobrazující umění sloužilo k mimoestetickým účelům a jeho význam byl často proměnlivý. Dekorativní umění bylo projevem hlavně estetických potřeb a příliš se neměnilo. Tyto dvě funkce se postupem času sblížily a propojily.

Umělecká díla umožňují člověku překonat omezenost vlastního života, dají zkušenosti, zážitky, obohatí poznatky jedince. Umělecká tvorba ovlivňuje člověka během jeho vývoje prostřednictvím uspokojování určitých potřeb nebo vlastní estetičnosti. Dokáže rozvíjet určité vlohy a schopnosti, které jedinec ve výtvarných činnostech uplatňuje. Vytváření umění nebo jeho pouhá reprodukce uspokojuje estetické potřeby jedince tím, že v něm vyvolává prožitky libosti.

4.3 Spojitost mezi hrou a uměním

Od konce 18. století se v literatuře objevovalo přirovnání umění ke hře. Jedním z takových autorů byl i F. Schiller. Snažili se ukázat, že hra a umělecká tvorba mají společné znaky, které označuje jako „bezzájmové zalíbení“ - nejsou určeny k uspokojování základních lidských potřeb. Tento pojem používá již I. Kant.

Hra je důležitá, protože uspokojuje naše poznání a prožívání z hry samotné, ale neuspokojuje už tolik naše tělesné potřeby. Umělecká díla ovlivňují naši citovou, smyslovou, rozumovou a mravní stránku osobnosti. Nechtějí pouze napodobovat skutečnost, ale chtějí působit na svobodného člověka, který není ničím omezován.

Schiller určuje hru dvěma znaky:

- *svobodná lidská činnost, ke které jsou přiřazovány i činnosti umělecké,*
- *činnost, která je protikladem činnosti vážné.*

Hru znázorňuje jako činnost s přebytkem energie a bezzájmovostí, a tím má s uměním společný zdroj. Tato spojitost je v dnešní době již překonána.

4.3 Dětská hra a umění

Hra patří k nejoblíbenějším činnostem ve volném čase, ale musíme přihlídnout k věku jedince. Hry, tvořivé činnosti, umělecká tvorba mohou působit na rozvoj všech stránek osobnosti, a tím působí na jeho celkový vývoj. Podněcují pohybovou aktivitu, umožňují nenásilné získávání zkušeností, nových poznatků, dovedností a rozvíjení schopností. Musíme brát v ohled věk dítěte, kdy s postupujícím věkem se mění charakter hry a přístup k ní.

Důležitý je obsah hry, který ovlivňuje celkový rozvoj dítěte. V období školní docházky postupně hra ustupuje do pozadí. Již není dominantou, ale tvoří hlavní náplň činností ve volném čase dítěte.

Je důležité si uvědomit, že jde o činnosti spontánně prováděné, které jsou motivovány hlavně vývojovými potřebami. Pro děti jsou hry i umění přirozenou, oblíbenou a přitažlivou činností. To jim umožňuje seznamovat se s různými oblastmi života. Umělec, když vytváří nějaké dílo, tak zkouší různé postupy, techniky, a tím hledá konečnou podobu svého díla. Tato činnost je pak velmi podobná hře.

Hry a umění jsou dvě činnosti, které jsou si velmi blízké, i přestože jsou na první pohled velmi rozdílné. Hlavní rozdíl mezi hrou a uměleckou tvořivou činností je ten, že dětem při hře většinou nejde o výsledek. Je důležité, že zábavné umění zastupuje ve výchově důležitou roli smysluplného prožitku.

4.4 Hry zaměřené na výtvarné tvoření

Hry zabývající se výtvarným tvořením jsou takové, v kterých se děti zaměřují na vlastní tvorbu, snaží se něco vytvořit z určitých materiálů používajících se i v umělecké tvorbě.¹⁴ Tyto hry se označují jako hry estetické a mohou probíhat individuálně nebo skupinově.

Estetické hry patří mezi hry symbolické nebo zobrazovací – kreslení, malování, modelování, koláže, mandaly, zpívání, prohlížení obrázků apod. Jsou to hry, které jsou motivovány vývojovými potřebami a rozdělují do tří základních skupin:

- *hry recepční* – spočívají v chápání, vnímání a hodnocení uměleckých výtvorů, které jsou určeny dětem; poslouchání písní, říkadla, pohádek, sledování divadelních představení, filmů, prohlížení obrázků apod.

¹⁴ srov. MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M. *Děti, hry a umění*. 1.vyd. Praha: ISV, 1997. s.20-47. ISBN 80-85866-18-8.

- *hry reprodukční* – zde se děti snaží o napodobení různých uměleckých výtvorů; říkadla, pohádky, předkreslení vzorů, šablon, předloh, použití tvárných materiálů při modelování apod.
- *hry tvořivé* – spočívají v tom, že děti se pokoušejí o ztvárnění svých představ, o improvizaci, o využití rozmanitých technik a materiálů; kresba, malba, tisky, modelování, vytváření vlastních veršů apod. Dítě vytváří při těchto hrách určité výsledky.

V každé skupině estetických her se objevují hry zaměřené na základní druhy umění, jak muzické, tak výtvarné. Při provádění těchto her dochází často k vzájemnému prolínání skupin her i různých druhů umění. Je zde vidět jejich komplexnost. Dětské hry zahrnují i hry lidové se zpěvem, hry tradiční a umělé, které přecházejí z generace na generaci, a hry tvořené za účelem výchovy.

4.4.1 Hry esteticko-výtvarné

V mladším školním věku je možno použít jako recepční a reprodukční formu hry návštěvu vybrané výstavy. Ta může u dítěte vyvolat zájem o skutečná umělecká díla a dítě se pak může pokusit o reprodukci obrazu, který jej nejvíce zaujal. Výtvarné hry jsou u dětí velmi oblíbené, patří mezi ně práce s nejrůznějšími materiály a ty by měly mít k dispozici.

Materiál pro kreslení: papíry různých velikostí, tužky, uhly, hrudky, barevné tužky, křídly, voskovky, tuše, dřívka, špejle.

Materiál pro malování: temperové barvy, vodové barvy, štětce různých velikostí, různě velké papíry.

Materiál pro modelování: různé druhy tvárných materiálů, jednak přírodní-hlíny, písky, jednak umělé-keraplast, modelína.

Mezi nejoblíbenější výtvarnou činnost dětí patří kreslení a malování, které může být volné nebo usměrňováno dospělými nabídnutím tématu nebo ukázkou.

Estetické hry se vyznačují mnohostrannými formativními účinky. Působí na vývoj činností, dovedností, schopností, ale i na motivaci. S postupujícím věkem dítěte se zvyšuje i náročnost těchto her. Postupně přecházejí k recepci složitějších výtvorů, až dojdou k vlastní tvorbě.

5 VOLNÝ ČAS

V této kapitole bych se chtěla zabývat volnočasovým zařízením, volným časem dětí a jejich volnočasovými zájmy se vztahem k výtvarným činnostem.

5.1 Pojem volného času

Vymezení volného času se liší podle autora, podle oborů – sociologie, pedagogika, psychologie atd.. Je velmi mnoho definic volného času.

Volný čas je „ *opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil* (Průcha, Walterová, Mareš, 2001).“ „ *Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.*“¹⁵

Do volného času spadá odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělání, dobrovolná společensky prospěšná činnost a časové ztráty s těmito činnostmi spojené.

Volný čas u dětí je třeba pedagogicky ovlivňovat a vést, a to z důvodu, že děti nemají dostatek zkušeností, špatně se orientují v oblastech zájmových činností. Je důležité, aby toto vedení bylo nenásilné, pro dítě dobrovolné a činnosti pro ně přitažlivé a zajímavé. Pokud by toto působení bylo opačné, může to dítě negativně ovlivnit. Přestane mít zájem o stanovenou činnost a nebude spolupracovat.

5.2 Základní volnočasové instituce pro mladší školní věk

Děti mohou své mimoškolní zájmy ve volném čase uspokojovat v různých zařízeních, kde se jim věnují odborní pracovníci, pedagogové volného času a další. V naší republice to jsou tyto instituce, které může dítě navštěvovat:¹⁶

Školní družiny

Školní družiny jsou určeny pro děti mladšího školního věku od 6-10 let; vychovatelé jsou v družině se žákem v každodenním styku, mají kontakt s rodiči dětí, působí výchovně i mimo vyučování, spolupracují s vedením školy, mají vhodnou kvalifikaci, vedou děti k plnohodnotnému naplňování volného času, uspokojují jejich potřeby.

¹⁵ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy*. 3.aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 13. ISBN 80-7178-711-6.

¹⁶ srov. tamtéž. s.112-115.

srov. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 2.aktualiz.vyd. Praha: Portál, 2006. s.93. ISBN 80-7178-944-5.

Činnost ve školní družině navazuje na vzdělávací činnost základní školy, probíhá v ní střídání klidných a pohybově náročných činností, práce a odpočinek, organizované a spontánní činnosti. Vychovatel by měl stanovit takový program, který by vyhovoval potřebám a zájmům dětí. Měli by se zde střídat tyto činnosti: odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, veřejně prospěšné a příprava na vyučování.

Důležitou činností je činnost zájmová, která pomáhá uspokojovat, rozvíjet různé potřeby a zájmy dětí, seznamovat je se základními druhy zájmových činností. Mezi takové činnosti může patřit výtvarný kroužek, modelářství, dramatický kroužek, kroužek vaření, kroužek ručních prací apod.

Základní umělecké školy

Základní umělecké školy jsou zařízení, která poskytují vzdělání v různých oborech, jako jsou hudební, výtvarné, taneční, dramatické. Je určeno většinou pro děti od 6 let a výše.

Tyto školy připravují děti pro studium na středních uměleckých školách, přispívají k dosahování cílů estetické výchovy u všech zájemců. Jsou založeny na dobrovolnosti a zájmu dětí, je zde vysoká motivace, na které se podílí hlavně rodina.

Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Střediska pro volný čas dětí a mládeže zahrnují domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Tato střediska navštěvují děti od předškolního věku až po dospělé. Je zde nabízena řada zájmových kroužků, souborů, klubů a kurzů. Také se pod touto organizací mohou konat různé prázdninové tábory, soutěže, přehlídky a jiné aktivity. Tyto aktivity se dělí na pravidelné, příležitostné a spontánní zájmové činnosti.

Pedagogové zde konají výchovnou a metodickou činnost při vedení svých svěřenců. Mají na starosti organizaci volnočasových nabídek, jejich tvořivou aplikaci.

5.3 Podstata a funkce zájmových činností

Zájmy vypovídají o kognitivní a emocionální sféře člověka, jsou to myšlenky zaměřené na určitý předmět, určité úmysly uspokojit své potřeby. Rozvíjejí se v závislosti na uspokojování určitých potřeb, tím ovlivňují její charakter a dochází ke vzniku potřeb nových. Souvisejí s citovým a poznávacím založením dané osobnosti a většinou to jsou stále snahy zabývat se činností, která člověka uspokojuje.

Zájmy patří mezi vlastnosti aktivačně motivační, to znamená, že vedou člověka k určité aktivitě a k činnosti, která je zaměřená určitým směrem. Většinou jedince baví to, k čemu má nějaký vztah, určité vlohy a je v té dané činnosti úspěšný. Tím dosahuje i uspokojení.

Širší dělení zájmů

Zájmy se dělí podle různých časových, úrovnových, společenských hledisek:¹⁷

- *zájmy časové* - krátkodobé, dočasné, přechodné a trvalé,
- *zájmy úrovnové* - aktivní - jedinec vyvíjí sám určitou činnost, určité hodnoty, zabývá se předmětem svého zájmu; receptivní - při realizaci zájmu se soustředí pouze na vnímání daného zájmu,
- *zájmy podle intenzity* - povrchní, hluboké - silně působí na jedince, na jeho život, zdokonaluje se v dané činnosti,
- *zájmy podle koncentrace* - jednostranné, mnohostranné,
- *zájmy podle společenských norem* - žádoucí, nežádoucí - neslučují se, se společenskými normami; proto je vhodné pedagogické vedení, které jedince usměrňuje v jeho volném čase, vede ho k určitému rozvoji zájmu, talentu apod.

Tradiční dělení zájmů

Většinou se používá toto dělení podle obsahu zájmových činností: společenskovední, pracovní-technické, přírodovědně-ekologické, esteticko-výchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické, výpočetní technika.

V této práci se budu soustředit na zájmy esteticko-výchovné a pracovní-technické, které mají nejbližší vztah k výtvarné a lidové tvorbě.

5.3.1 Esteticko-výchovná zájmová činnost

Esteticko-výchovná činnost se zaměřuje na vztah dětí k přírodě, ke společnosti, ke kultuře. Důraz je kladen na rozvoj výtvarného, hudebního, dramatického, literárního a tanečního projevu, na rozvoj tvořivosti, výchovy ke vkusu a na kulturu chování.

Tato činnost se dělí na 3 větší okruhy, mezi které spadají:¹⁸

¹⁷srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy*. 3.aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 93. ISBN 80-7178-711-6.

1. literárně-dramatické zájmové činnosti:

- *četba, předčítání,*
- *reprodukční činnost-přednes, dramatizace, vypravování,*
- *příprava různých dramatických her-improvizace, činnosti zaměřené na rozvoj komunikace, sociálních vztahů a poznávacích procesů,*
- *vlastní tvořivá literární nebo dramatická činnost,*
- *návštěvy kulturních představení;*

2. hudební zájmové činnosti:

- *sborový a sólový zpěv,*
- *hudební, hudebně pohybové a taneční hry – cvičení a tanec při hře, improvizace,*
- *hra na dětské (vlastnoručně vyrobené) hudební nástroje, hra na hudební nástroje,*
- *poslech hudby a zacházení se zvukovou technikou – koncerty, vystoupení, pásma,*
- *získávání poznatků o hudebních umělcích, o historii hudby – besedy, návštěva kulturních zařízení;*

3. výtvarné zájmové činnosti:

- *výtvarné osvojování zkušenosti, využitích různých výtvarných technik - malba, kresba, koláž, grafika, modelování, kombinované techniky,*
- *experimentování s výtvarnými prostředky – hra s barvou, práce s materiálem, modelování a dekorace prostoru,*
- *poznávání různých pohledů na výtvarné umění – návštěvy výstav nebo ateliéru umělce, náhled do historie výtvarného umění prostřednictvím specifické literatury, besedy s umělci apod.,*
- *návštěva muzea jako motivace pro další výchovnou práci v zájmových kroužcích,*
- *kultura chování, aplikace estetického cítění na životní prostředí, kultura těla a oblékání.*

Zájmová činnost dává dítěti zapomenout na každodenní starosti, problémy a navodí mu příjemné prožitky. Umožní vznik kamarádských vztahů mezi dětmi.

¹⁸ srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 94-96. ISBN 80-7178-711-6.

5.3.2 Zájmová činnost pracovní-technická

Při pracovní-technické zájmové činnosti dochází ke zdokonalení manuálních dovedností, osvojení si různých vědomostí a poznatků, užití dosud získaných zkušeností a aplikování všech poznatků do praktické činnosti. Jedná se o činnost mnohostrannou, při které si jedinec prohlubuje zájem o tvořivou práci, řeší různé problémy spojené s vědou a technikou. Dochází k rozvoji představivosti a k rozvoji technického myšlení. Tato zájmová činnost se zabývá výrobou moderní techniky a přispívá k profesní orientaci dětí.

Pracovní-technická zájmová činnost zahrnuje tyto oblasti:¹⁹

- práce s různými materiály-dřevo, papír, modelovací hmoty, kov, textil, sklo apod.,
- práce se stavebnicemi-konstruktivní práce,
- montážní a demontážní činnosti - opravy, úpravy, údržby,
- opravy hraček, pomůcek a vybavení,
- modelářská práce,
- seznamování s různými profesemi-besedy, exkurze, filmy,
- audio a videotechnika,
- elektronika a výpočetní technika.

Nejdůležitější je dovolit dětem, aby se mohly samy projevit, samy navrhnout určitou tvořivou aktivitu, která je zajímavá, které se chtějí věnovat. Taková aktivita má pak pro dítě daleko větší význam, je i více motivována a přináší zajímavější zážitky než přísně stanovená činnost od dospělého. Ale i přesto je důležitý postoj vychovatele, dohodnutí se, stanovení kompromisu mezi ním a dětmi o vykonávané činnosti, určitá participace dětí na plánování aktivit.

5.4 Funkce zájmových činností ve volném čase

Zájmy, kterými se dítě ve volném čase zabývá, vypovídají o jeho emocionální a kognitivní oblasti osobnosti. Jsou to myšlenky a úmysly soustředěné na určitý předmět nebo oblast činnosti. Rozmanité aktivity ve volnočasové činnosti mohou mít kvalitativní prožitkovou

¹⁹ srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy*. 3.aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 94-96. ISBN 80-7178-711-6.

hodnotu a uspokojí velké množství potřeb. Dovedou v dítěti rozvinout jeho vybavení, dovednosti, znalosti a dosáhnout určitých prožitků.

Obsah zájmů dítěte se mění podle věku, podle náročnosti práce, specializovanosti zájmové činnosti.

Zájmy u mladšího školního věku nejsou plně rozlišeny, proto je třeba neustále měnit ráz probíhající činnosti a prostředí. V tomto věku jsou děti nadšené ze všeho nového, do všeho jdou s velkým nasazením a s chutí, ale u činnosti nevydrží dlouho. Většinou se jedná o činnosti krátkodobé než dlouhodobé, zajímají je různorodé činnosti, vše si chtějí vyzkoušet.

Činnosti v zájmovém útvaru pro mladší školní věk by měly být rozmanité, měly by zahrnovat různé aktivity, které dítě zaujmou. Nabídka by měla zahrnovat základní zájmové oblasti, v kterých se dítě bude orientovat. S postupem času dochází ke specializaci a prohlubování zájmu dítěte.

Důležité je množství nabízených zájmových činností, ale větší důraz by měl být kladen na kvalitu jejich vedení. Zájmová činnost plní i funkci výchovnou a vzdělávací. Rozvíjí osobnost, působí motivačně, socializačně a seberealizačně. Měl by se při ní uskutečnit odpočinek, relaxace a regenerace sil. Prostřednictvím ní si dítě odnáší základní kulturní, zdravotní, výchovné, vzdělávací a společenské hodnoty do svého života.²⁰

²⁰ srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 97. ISBN 80-7178-711-6.
srov. VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: PAIDO, 1995. s. 35-37. ISBN 80-901737-9-9.

6 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Jaký význam může mít umění pro dítě v tomto věku? Umění je důležité pro získání estetických a dalších hodnot během výchovy od dětství. Dítě se od útlého věku postupně začleňuje do společnosti a osvojuje si různé prvky z kultury i umění. Umění dítěti přináší velké zážitky radosti, štěstí a postupně dochází k rozvíjení jeho kladného vztahu k této oblasti kultury.

V tomto věku jsou děti velmi tvárné a učenlivé. Vytváří se základ osobnosti, a proto je dobrý její rozvoj. Důležitý je v tomto období i proces socializace, při kterém se dítě postupně začleňuje do společnosti. Tento proces se vesměs uskutečňuje hlavně v rodině a ve školním výchovném zařízení. Do kontaktu s uměním se dítě může dostat již v rodině, při spontánních aktivitách, při jednoduchých estetických hrách apod.

V mladším školním věku je dětská tvorba na nižší úrovni ve zpracování materiálů a jeho estetickém ztvárnění. Vyznačuje se impulsivností a bezprostředností, bývá ovlivněna okamžitou situací, materiálem a činností ostatních dětí. Dětské výtvořky jsou relativně obsahově chudé (postavy dětí, princezen, domy, stromy, známá zvířata apod.). Je to z toho důvodu, že děti ještě nemají tolik zkušeností a vědomostí, z kterých by čerpaly při své tvorbě.²¹

6.1 Charakteristika mladšího školního věku

Mladší školní věk začíná vstupem dítěte do školy a trvá přibližně od 6 do 12 let. Toto rozmezí se liší podle různých autorů. Někteří dělí toto období na ranný školní věk (6-8/9let) a střední školní věk (8-11/12 let).

V tomto přechodném období jsou na ně kladené vyšší požadavky, nároky, musí se seznámit s novým kolektivem a přivyknout si na něj. Hlavní činností je učení a sociální učení, které posiluje superego jedince. Postupně se zmenšuje počet změn, kterými dítě musí projít. Jsou to proměny v úmyslnosti a délce pozornosti, analytičnosti vnímání, přechodu k logické paměti, pružnosti názorných operací, zvládnutí impulzivitu emocí, osvojování postojů, částečném útlumu spontaneity, expresivity a tvořivosti. Dochází k větší formalizovanosti projevů, socializaci adaptačních mechanismů, vyšší úrovni her, zájmů a dovedností.²²

²¹ srov. MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M. *Děti, hry a umění*. 1.vyd. Praha: ISV, 1997. s.7-15. ISBN 80-85866-18-8.

²² srov. ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1.vyd. Brno:DOPLNĚK, 2000.s.104. ISBN 80-7239-060-0.

Oblast racionálně-kognitivní

V této oblasti dochází během dětství k výrazným změnám, k přeměně mechanické paměti na paměť logickou, která následně podmiňuje pružnost názorných myšlenkových operací. Dítě se nespokojí s jednoduchými soudy, snaží se nalézat souvislosti mezi jevy. Vnímání se postupně stává více diferencovanější a analytičtější, zvyšuje se pozornost na detaily. Ve škole se více uplatňuje zprostředkovaná zkušenost, ale stále ve větší míře přetrvává názornost. Vštěpování a uspořádání látky v paměti je stále více logičtější.

Oblast citová

Zpočátku citová oblast bývá labilnější a málo ovládaná, ale postupně se ustáluje. S větším sebeuvědoměním a kritičností se děti začínají bát zesměšnění, a tím se postupně snižuje jejich spontaneita a impulzivita. Dochází i k útlumu fantazie a živého prožívání, osvojení si racionálních hledisek a principů. V tomto období děti ještě nekriticky přijímají veškeré informace, jsou podmanivé, ústupné vůči požadavkům autorit, ale s narůstajícím rozhledem se zvyšuje jejich kritičnost.

Důležitou roli hraje rodina, pod jejímž vlivem se začínají upevňovat první postoje a projevy osobnosti, posuzování dobrého a špatného. Ve vrstevnických vztazích panuje rovnoprávnost, ale postupně se utvářejí různě velké kamarádské skupinky, které mají určitou strukturu pozic, rolí, hodnot a cílů.

Oblast motivační a zájmová

Tato oblast je v tomto věku závislá na dané situaci a možnostech. Úkoly by měly být krátkodobější, pestřejší, střídající se formy práce, relaxační chvílky, hravé činnosti s motivujícími prvky, pochvaly a povzbuzení. Dítě je většinou extrémista, nabere si velké úkoly, které nezvládne, a pak může být svojí „neschopností“ zrazeno. Následně může být ohroženo jeho další snažení v jiné činnosti.

Toto období je zaměřeno na osvojování poznatků, kulturních hodnot a různých sociálních rolí. Zájmy v tomto období jsou zpočátku přechodné, povrchní a rozmanité. Dítě prochází různými zájmy, vše si chce vyzkoušet. Postupně objevuje takovou činnost, v které se může dobře seberealizovat. Zájmová činnost pak působí jako vyrovnávací prostředek při neúspěchu ve škole a obohacuje osobnost dítěte.

Důležitou součástí tohoto období je i nadále hra, která je zdrojem relaxace a odreagování se od školních povinností. Působí příznivě na psychický stav dětí a může být využívána i během vyučování jako zpestření, ale i jako diagnostická metoda.

6.1.1 Psychomotorický vývoj

Dítě je v tomto věku většinou harmonicky rozvinuté, objevují se zde individuální rozdíly a rozdíly mezi pohlavími. U děvčat je vývoj rychlejší než u chlapců. Zdokonalují se činnosti svalů a pohyby kloubů.

Motorický vývoj se postupně zklidňuje, pohyby jsou účelnější, rychlejší, koordinovanější. Zlepšuje se hrubá i jemná motorika a zpřesňuje se vizuomotorická koordinace. Přetrvává všeobecná aktivita dítěte a jeho radost z pohybu. Proto je vhodné v tomto období začít sportovat, to působí na větší obratnost a tělesnou sílu jedince. Velký význam má pro školáka rozvoj pozornosti, od které se pak může rozvíjet kvalita dalších poznávacích procesů, úspěšnost v učení apod.²³

Příklady psychomotorického vývoje v tomto věku:²⁴

- *osvojení psaní, čtení, počítání,*
- *vytváření vztahů s vrstevníky,*
- *soutěživost a sociální kooperace,*
- *získání určité osobní nezávislosti,*
- *utváření postojů k sobě i k druhým,*
- *rozvoj základních pojmů a představ,*
- *racionální řešení problémů,*
- *účastní se týmových aktivit a her (fotbal..),*
- *je hbitější, silnější, udrží lépe rovnováhu,*
- *má dobrou koordinaci ruky a oka,*
- *s oblibou se věnuje aktivitám, při které se vydává velké množství energie (tanec, jízda na kole, na kolečkových bruslích).*

6.2 Výtvarný projev dítěte

Výtvarný projev umožňuje dítěti neverbální, symbolickou řeč, pomocí které může vyjádřit své pocity, přání, obavy, představy, které jsou vlastní jeho prožívání.

²³ srov. ČÍŽKOVÁ ŠIMÍČKOVÁ, J. et al. *Přehled vývojové psychologie*. 2.nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. s. 93-99. ISBN 80-244-0629-2.

²⁴ srov. ALLEN, K. EILEEN. *Přehled vývoje dítěte: od prenatalního vývoje do 8 let*. Přel. P.Vlčková. 2.vyd. Praha: Portál, 2005. s.145. ISBN 80-7367-055-0.

Výtvarný projev se v mladším školním věku stále zdokonaluje a dítě se zaměřuje více na detaily. Důležitými prvky, které ovlivňují výtvarný projev, jsou fantazie, představivost a tvořivost.²⁵

U fantazie se jedná o realitou neomezené vytváření názorných obrazů propojených s fantazií. Je úzce spjata s city a s přibývajícím věkem se stále více utlumuje. Obrazotvornost se u dětí projevuje při všech jejich aktivitách, jako je hra, kresba, četba, učení apod., ale také v jejich emotivních funkcích osobnosti. V rozvoji obrazotvornosti mohou přispět úkoly, jako je: nakreslit určitou věc z neobvyklého pohledu, nakreslit věc, jak vypadá vevnitř, co si představit pod touto inkoustovou skvrnou, apod.

Představivost je schopnost vytvářet v duchu obrazy, které mají velkou cenu a v dětství jsou nepostradatelné. Je možné si vybavit určité počítky, konkrétní jevy, schémata, která můžeme označit za symboly. Aby představivost byla kompletní, je třeba ji dotvářet fantazií. V tomto věku se postupně přechází od imaginativní spontaneity k analytičtějšímu vnímání a záměrnému vybavování představ. Takové vybavování představ má velký význam při učení. Učení dítěte je zajímavější, když si k verbálnímu výkladu vytvoří názorné vyobrazení, a to mu umožní lépe si zapamatovat danou látku.

Tvořivost je přirozeným znakem zdravé osobnosti, která využívá jejich racionálních a obrazotvorných funkcí. Jedná se hlavně o originální, rychlá řešení určitého zadání apod. V dětství je rozvinuta spontánní kreativita, která se projevuje impulsivností a vytváří takové formy, které by vědomým úsilím mnohdy nedokázaly vytvořit. Bez tvořivosti se neobejde žádné řešení problémů, stanovení postupů a cílů. Proto je vhodné ve školním věku rozvíjet názorně prožitkové složky duševního dění osobnosti. Jako cvičení pro rozvoj tvořivosti jsou vhodné úkoly: kolik variant konstrukcí vytvořit z několika kostek, jak vylepši své kolo apod. Každá tvořivost slouží k rozvoji schopností, vlastností, prožívání a jako komunikační prostředek. Kreslením, tancem, hudebním projevem vyjadřuje dítě své city a přání a tím sebe utváří. Proto by ve třídě a kolektivu měla být pozitivní, tvořivá atmosféra, která podněcuje tvořivost a schopnost v ní nalézat nadšení i ve starším věku.

Přestože díla dětí nebudou zapadat mezi velká umělecká díla, je důležité je v té činnosti dále podporovat. Nezáleží na tom, jak to nakreslila ruka, ale co tím chtělo říci srdce.

²⁵ srov. ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1.vyd. Brno:DOPLNĚK,2000. s.119-129. ISBN 80-7239-060-0.

Je důležité podchytit a rozvíjet u dětí jejich přirozenou schopnost výtvarně vnímat a vyjadřovat se, která jim v pozdějším věku pomůže chápat smysl uměleckého díla.

7 DĚTSKÁ KRESBA

Dětská kresba vypovídá o vnitřním, psychickém stavu dítěte. Pomocí výtvarného projevu můžeme lépe poznat schopnosti, problémy, vztah ke světu a k okolí dítěte. Kreslicí schopnost souvisí s jeho motorickým, rozumovým vývojem a s emocionální zkušeností, tedy z jeho celkovým duševním životem.

7.1 Vývojové rozdíly v kresbě

Kreslení patří mezi nejoblíbenější činnosti dětí předškolního věku, ale i později. Prochází značným vývojem a to se projevuje v těchto charakteristikách dětské kresby:²⁶

- *bohatost zobrazené představy dítěte* - hodnotíme ji podle zobrazených objektů a jejich detailů; čím starší dítě, tím více přibývá detailů a objektů,
- *počet použitých barev* - použití většího počtu barev roste s věkem dítěte,
- *použití barev* - jak použité barvy odpovídají skutečnosti; mladší děti používají barvy ve svých kresbách, které jsou v rozporu s realitou; u starších dětí už použité barvy skutečnosti odpovídají více,
- *technická vyspělost kresby* - rozdíly v technice kresby mezi mladšími a staršími dětmi.

Pokroky, ke kterým dochází v celkovém i estetickém vývoji dítěte, se promítají i do výchovy uměním. Dochází k obohacování systému výchovy o další umělecké druhy, nové formy výchovné práce v základních uměleckých školách, kulturních institucích a v institucích volného času.

Pro dítě je kreslení hra, v které si vystačí samo, ale postupem času přestává být hrou a stává se pokusem o uplatnění vlastních schopností. Zaměstnává ruce a zrak a uvádí do pohybu vnitřní zkušenosti dítěte. Je to jedna z činností, která nutí dítě k smyslovému ověřování světa, uložení zkušenosti, úplnosti a barvitosti představ.

²⁶ srov. MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M. *Děti, hry a umění*. 1.vyd. Praha: ISV, 1997. s.167. ISBN 80-85866-18-8.

7.2 Stádia dětské kresby

Vývojovými stádii dětské kresby se zabývali různí autoři jako například Levinstain, Stern, Roma aj.. Uvedu zde dělení podle Cyrila Burta, které obsahuje sedm stádií.²⁷

1. stádium čárání – ve věku 2-5let, přičemž jeho vrchol nastává ve třech letech. V tomto stádiu je dítě na úrovni vysoce organizovaných zvířat-šimpanzů, kteří takto kreslí.

Toto stádium se dále dělí na čtyři části:

- *bezzáměrné črtání tužkou* - které je zaměřeno na pohyby z ramene, zprava doleva,
- *záměrné črtání tužkou* - na tuto činnost je již zaměřená pozornost,
- *napodobivé črtání tužkou* - pohyby celé paže jsou postupně nahrazeny pohyby zápěstí a prstů,
- *lokalizované čárání* – dítě se snaží znázornit hlavní části objektu.

V tomto období vývoje se připravuje technika kresby. Dítě se seznamuje s plochou papíru, který se pod jeho pohyby mění z prostorového charakteru na plošný. Jeho čáranice je pro něho něčím, co má relativní hodnotu.

2. stádium linie – ve věku 4 let. Dítě vytváří hrubou podobu určitého objektu s jeho hlavními znaky, které jsou pouze schematicky naznačeny. Kreslí své představy, co se mu líbí. Neřídí se realitou a nezvládá proporce a prostor. Oblíbeným námětem je postava, kterou naznačuje kruhem jako hlavu, tečkou jako oči a dvě čáry jako nohy. Spojení všech částí těla zatím není.

3. stádium popisného symbolismu – ve věku 5-6 let. Začíná oddělovat realitu od dětského zážitku. Kresba lidské postavy se zlepšuje, ale stále má podobu jednoduchého schématu, v kterém přibývají detaily. Dítě se stále drží svých představ a znázorňuje oblíbené tvary.

4. stádium popisného realismu – ve věku 7 - 8 let. Kresby přetrvávají spíše logické než vizuální. Dítě kreslí to, co zná, ale nekreslí to, co vidí. Snaží se zachytit vše, na co si vzpomíná, nebo co ho na daném objektu nejvíce zajímalo. Detaily jsou stále více propracovány. Objevuje se snaha o kresbu postavy z profilu, ale stále nemá poznání perspektivy a jednotného stanoviska. Oblíbeným zájmem je vykreslování dekorativních podrobností.

²⁷ srov. READ, H. *Výchova uměním*. Přel. J. Caha. 1. vyd. Praha: Odeon, 1967. s.139-141. ISBN neuvedeno.

5. *stádium vizuálního realismu* – ve věku 9-10 let. Dítě už nekreslí pouze z paměti, ale přechází na kresbu reality.

Toto stádium má dvě fáze:

- *dvojrozměrná* - kresba pouze v obrysu,
- *trojrozměrná* - pokusy o znázornění hmotnosti, překrývání, stínování a užití perspektivy. Pokusy o kreslení krajín.

6. *stádium potlačení* – ve věku 11-14 let. V tomto věku se dítě dostává do krize kresebného projevu, kdy se kresba stává více popisnou. Vlivem zvýšené kritičnosti myšlení si začíná uvědomovat nedokonalost své kresby a svůj kresebný projev potlačuje. V kresbě se jen málo objevují lidské postavy, spíše se orientuje na konvenční tvorbu.

7. *stádium uměleckého oživení* – ve věku od 15 let. U některých dětí s výtvarným talentem vývoj pokračuje a kresba se stává impulzivním prostředkem. Většina dětí tohoto stádia nikdy nedosáhne z důvodu hlubokého potlačení v předešlém stádiu. Kreslení se začíná vyvíjet ve skutečné umění.

Pomocí dětské kresby se u dětí uspokojuje potřeba komunikace a dochází k navázání kladného kontaktu dítěte s dospělým.

8 VYCHOVATEL A DÍTĚ

Vztah mezi vychovatelem a dítětem hraje důležitou roli pro další spolupráci, ať se jedná o činnosti výtvarné, sportovní nebo jinak zaměřené. Pokud je mezi nimi vzájemná komunikace a spolupráce, odráží se to na výsledcích jejich činnosti. Důležité pro úspěšné vedení výtvarné činnosti je velký zájem a aktivita jak pedagoga, tak i dítěte. Bez zájmu o vnitřní potřeby dítěte o výtvarné projevy těžko zaujmeme. Zájem o výtvarné projevy vychází z vnitřní potřeby dítěte, z jeho zvědavosti, spontánní tvořivosti, ze snahy dosáhnout úspěchu nebo vyniknout nad ostatními a z prostředí, z kterého dítě pochází.

Hlavním úkolem pedagoga by mělo být tyto zájmy dítěte všestranně podporovat a dát mu tvůrčí volnost. Pedagog by měl brát v úvahu, že většina dětí je ve výtvarném nadání spíše průměrná a neoplývá talentem. Přesto by měl v těchto dětech nadále vyvíjet zájem, zaujetí a nadšení pro výtvarnou činnost. Ztrátu zájmu může způsobit povrchní přístup pedagoga, jeho nesystematické střídání úloh, stále stejné výtvarné techniky nebo špatná motivace. Proti ztrátě zájmu dobře působí vidina dobrodružství, radosti, vzrušení ze vzniku nového „díla“.

Výtvarné zájmy v dítěti navozují pocit svobody, uvolnění, důležitosti a učí ho přemýšlet. Důležité je vhodné téma, které navozuje v dítěti potřebu se výtvarně vyjadřovat. Takovým vhodným tématem je ztvárnění vztahů v jeho okolí, jak prožívá různé okamžiky života apod. Dítě se stává aktivnější, je schopno pozorovat samo sebe. Pedagog by se měl naučit volit takové výtvarné techniky, aby odpovídaly dětským potřebám. Pokud se dítě obrací na pedagoga s prosbou o pomoc, neměl by ji odmítnout. Jeho pomoc nesmí zasahovat příliš hluboko a měla by být spíše návodem, jak postupovat tak, aby dítě došlo k řešení samo. Co dítě neobjeví a nevyzkouší samo, má jen poloviční hodnotu.

8.1 Osobnost vychovatele

Osobnost pedagoga je důležitým aspektem při výchově dětí, má důležitý význam pro účinnost vykonávané činnosti.

Měl by to být odborník, zralá osobnost se smyslem pro humor, který je schopen pomoci podprůměrným, nadprůměrným i problémovým žákům. Pedagog by si měl každou činnost, kterou bude s dětmi vykonávat, předem připravit, promyslet. Jasně a důsledně by měl uplatňovat svá kritéria výchovy a objektivně hodnotit výsledky činnosti svých svěřenců. Měl by navázat na zkušenosti dětí s autoritou a poskytovat jim určitý pocit jistoty. Každý pedagog by měl rozpoznat, že s dítětem není něco v pořádku. Pokud nastane nějaká změna v jeho chování,

měl by spolupracovat s rodiči. Nejdůležitějším faktorem je dobrý vztah pedagoga k dětem, bez kterého by tato profese nebyla naplněna.

Požadavky a nároky kladené na vychovatele:²⁸

- *schopnost empatie, vcítění se do prožívání druhých,*
- *komunikativnost, umění naslouchat,*
- *přiměřená autorita,*
- *stabilita, nekonfliktnost, pozitivní ladění, optimismus,*
- *pozitivní vztah k dětem,*
- *pochopení pro věkové zvláštnosti,*
- *odborné dovednosti a vědomosti,*
- *tvořivost, nápaditost, fantazie,*
- *aktivita, iniciativa,*
- *trpělivost, porozumění,*
- *přizpůsobivost nestálým podmínkám a situacím,*
- *hravost, radost ze hry,*
- *smysl pro humor,*
- *dobrý zdravotní stav,*
- *odolnost proti stresovým situacím,*
- *příjemný vzhled a vystupování.*

Pro vychovatele nebo pedagogy zabývající se výtvarnou činností dětí, by mělo být důležité seznámit se s hlavními znaky dětského výtvarného projevu. Je to z důvodu lepšího pochopení psychiky dítěte, ale neměl by z toho vyvozovat nějaké spekulativní a radikální závěry. Mělo by to sloužit k pouhé orientaci ve vztahu k dítěti.

Hlavním cílem by mělo být rozvíjení individuality dítěte a usilování o vytvoření blízkého vztahu při nezbytném odloučení od rodiny v době zájmové činnosti. Pedagog by měl při zájmové činnosti dodržovat princip dobrovolnosti, neměl by dítě do činnosti nutit, ale hledat určité formy motivace.

Hodnocení by mělo být slovní a spíše pozitivní a vztah k dětem by měl být méně formální, spíše kamarádský, který dává více prostoru dětem k vyjádření jejich názorů, potřeb a přání. Důležitá je vzájemná diskuze a dohoda o obsahu činnosti.

²⁸ srov. NĚMEC, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času: pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. s. 62-71. ISBN 80-7315-012-3.

Dalším cílem vychovatele by měl být jak výtvarný rozvoj dítěte, tak rozvoj jeho celé osobnosti a duševních funkcí, nikoliv přílišné usměrňování, upozorňování, které by bylo přítomno v celkové atmosféře kolem dítěte.²⁹

8.2 Vzájemná komunikace

Komunikace mezi vychovatelem a vychovávaným je jednou z nejdůležitějších podmínek úspěšnosti ve výchově a v zájmové činnosti vůbec. Narušená komunikace se pak může odrážet na výsledcích činností a výchova je pak více problematická. V zájmových volnočasových činnostech většinou pedagog zaujímá místo kamaráda, přítele, rádce apod. To je dáno hlavně dobrovolností účastníků v nabízených činnostech. Tento postoj je méně formální, ale má i své hranice, které by neměla ani jedna strana překračovat, jinak způsobí velké problémy. Komunikace by měla probíhat mezi vychovatelem a dítětem, ale i mezi vychovatelem a rodiči, a ostatními vychovateli, nadřízenými. Převažovat by měly pozitivní vztahy, spolupráce, výměna názorů, participace, respekt. I když se konfliktu někdy nedá zabránit, měl by se účinným způsobem řešit co nejrychleji.

Pedagog na dítě působí osobním příkladem, měl by v nich vyvolávat pozitivní dojmy. Proto je důležité se na první setkání s dětmi dobře připravit. Vychovatel by měl podporovat i pozitivní vztahy mezi všemi dětmi ve skupině, vést je k čestnosti, soutěživosti, toleranci, k vzájemné spolupráci a pomoci.

Děti potřebují řád a pořádek. Přílišná volnost v nich vzbuzuje nespokojenost vůči pedagogovi a přílišné autoritativní jednání má stejný negativní účinek jako jednání pasivní. Za vhodné jednání vychovatele je považováno takové, které na děti klade přiměřené požadavky, bere v úvahu jejich názory, komunikuje s nimi, umožňuje jim realizovat jejich nápady a přání. Jednání s dětmi je založeno na vzájemném respektu a úctě. Vychovatel by měl mít určitou taktiku reálně hodnotit osobnost dítěte a vyzvedávat jeho kladné vlastnosti. Měl by si všímat chování, projevů a rysů osobnosti dítěte, jeho úspěchů a schopností. Negativní změny v chování dětí by neměl opomíjet, ale řešit nejprve taktně s dítětem, později s rodiči, kolegy nebo odborníky. Kritika by měla být konkrétní, adresná, bez ponižování, s právem dítěte na obhajobu nebo vyslovení vlastního názoru.

Je důležité, aby si vychovatel osvojil asertivní dovednosti a techniky, které často uplatní při komunikaci jak s dětmi, tak i s dospělými. Pedagogická komunikace je zvláštní formou

²⁹ srov. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5. přepr.a rozšíř. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. s. 83-84. ISBN 80-7178-599-7.

sociální komunikace a záležití, v jaké oblasti výchovy se využívá. Zda jde o komunikaci v rodinné výchově, ve vyučování, ve volném čase nebo v mimoškolní činnosti.

Pedagogická komunikace probíhá ve výchovně-vzdělávacím procesu a je jeho podstatou. V průběhu komunikace dochází k výměně informací mezi vychovatelem a dítětem a tyto informace mohou mít jak formu slovní, tak i mimoslovní, která by se neměla podceňovat.

Komunikace mezi vychovatelem a dětmi, mezi dětmi navzájem nebo mezi dalšími účastníky výchovně vzdělávacího procesu má tyto zvláštnosti:³⁰

- *probíhá v rozmanitém a pestrém prostředí (hřiště, herny, klubovny, kluby, příroda...),*
- *je ovlivňována různými organizačními formami a prostorovými podmínkami,*
- *má méně formální charakter,*
- *nabízí více příležitostí pro spontánní projev dětí, pro jejich vlastní názory a přání,*
- *dostatek prostoru pro zájmy a povídání o prožitcích dětí,*
- *dobrovolnost,*
- *rekreační a zájmové zaměření,*
- *aktivita a iniciativa dětí,*
- *častější začátek komunikace ze strany dětí,*
- *větší příležitost ke komunikaci mezi různě starými skupinami dětí,*
- *více příležitostí vychovatele k pozorování slovní a mimoslovní komunikace mezi dětmi,*
- *cenný zdroj poznatků o dětech.*

Vztah mezi vychovatelem a dítětem je nositelem předávání hodnot a postojů, ty tvoří jádro výchovy. Tyto vztahy se vytvářejí prostřednictvím komunikace tím, že dáváme dítěti určitou důvěru, umožňujeme mu participaci a dokážeme ho zaujmout. To vše záleží na kvalitě vychovatele.

Dobrý vychovatel je takový, který je pro děti zdrojem kladných citů, poskytuje jim pocit bezpečí a jistoty, je jim příkladem.

³⁰ srov. NĚMEC, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času: pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. s. 62-71. ISBN 80-7315-012-3.

8.3 Hodnocení výtvarného projevu

Vychovatel by měl dokázat najít příležitost k pochvale i u méně úspěšného dítěte. Každý výsledek v zájmové činnosti by měl být oceněn, protože každý úspěch se stává morální podporou a povzbuzuje k další činnosti.

Hodnotit může vychovatel projev dítěte, nebo si mohou hodnotit svá díla děti navzájem. Tím se děti učí ocenit a pochopit práci druhých, tolerovat je a diskutovat nad nimi. To podporuje jejich vstřícný přístup k výtvarnému umění. Dítě ví, proč malovalo to a to, a ostatní se ho snaží pochopit.

Hodnocení je stejně důležité jako motivace. Je to vlastně takový její prostředek. Je důležité podporovat různé náměty a způsoby vyjadřování, které jsou dítěti blízké. Tolerujeme odlišnost projevu, jeho osobitost. Pozitivní hodnocení má velký vliv na utváření zdravého sebevědomí dítěte. Neupozorňujeme na nedostatky ve výsledcích činností, které dítě nemůže nijak ovlivnit z důvodů nedostatku předpokladů. Pedagog může dítěti nabízet nové podněty a představy formou návštěv kulturních center, muzeí, přírody apod., která mohou v dítěti vzbudit nové nápady, zkušenosti, fantazii nebo lepší motivaci.

Pedagog by si měl při výtvarné činnosti uvědomit, že dílo dítěte je originální a jedinečné, a proto by neměl do jeho projevu zasahovat, opravovat ho nebo mu předkreslovat. Vychovatel by měl brát v úvahu, že pokud dítě začne napodobovat výtvarný projev dospělého, přestává se výtvarně vyvíjet. Za jeho ztvárněním není vlastní zkušenost ani pozorování a tím se stává jeho projev bezcenný.

Také podceňování nebo přílišná chvála může dítě ve výtvarném projevu brzdit, nebo tlumit jeho zájem o výtvarnou činnost vůbec. Dítě mladšího školního věku u činnosti dlouho nevydrží, proto by se mělo motivovat vhodným způsobem, např. formou hry, pohádky, vyprávění, prohlížení obrázků apod. Výtvarná činnost je pro dítě hrou i vážnou prací, proto bychom projev dítěte měli brát vážně a nezasahovat do něj.³¹

Pedagog by měl mít zájem o to, co dítě vytvořilo, měl by si nechat jeho projev od něj vysvětlit a popsat. Reakce pedagoga by měla být střízlivá a spíše by měla převažovat pochvala než kritika.

³¹ srov. NEDVĚDOVÁ, Z., ZATLOUKALOVÁ, I. *Výtvarná tvorba*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2000. s.20-21. ISBN 80-85839-46-6.

8.3.1 Vnímání dětského výtvarného projevu dospělými

Jak by dospělý měl vnímat výtvarný projev dítěte, jak by ho měl nebo neměl hodnotit, rozvíjet a působit na něj:³²

- Výtvarný projev dítěte by měl vychovatel chápat v souvislosti s jeho psychikou, s jejími funkcemi jako je vnímání, myšlení, představy a vždy by měl brát v úvahu věk dítěte. Proto je důležité respektovat dětské zobrazení skutečnosti, nevidět v něm chyby a nesrovnávat jej s projevem dospělého.
- Veškerý dětský projev, malbu, kresbu, modelování by vychovatel měl brát vážně, bez známek ironie, podceňování nebo naopak bez přílišné chvály a přeceňování.
- Vychovatel výtvarný projev dítěte nikdy neopravuje a nezasahuje do něj, nevytýká jeho nedostatky. Upozorňuje ho pouze na neúplnost nebo schematičnost představ, v kterých výtvar vznikl, a to tehdy, pokud úplnost a určitost představ odpovídá nebo neodpovídá věku dítěte. Pedagog by dítěti nikdy neměl předkreslovat, neměl by mu dovolit kopírovat práce ostatních nebo dospělých a neměl by mu radit. Jinak dochází ke stagnaci výtvarného projevu.
- Téma práce, které si dítě zvolí samo, je zajímavé. Nemusí to být téma, které je stanoveno vychovatelem, ale může si jej dítě vybrat samo. Tím začíná objevná práce dítěte.
- Každá kresba dítěte nemusí představovat něco určitého z jeho okolí, ale může zobrazovat i pohyb apod. Vše má smysl, i zdánlivě počmáraná plocha nebo barevná skvrna. Tvary, které dospělí nechápu, mohou být pro dítě velkým zážitkem jeho tvorby, kdy dětská představivost často předčí jeho zobrazovací schopnosti.
- Výtvarný charakter mají různé činnosti, jako je vytrhávání, spojování, kladení, hromadění, konstruování nebo samotné vyhledávání tvarů pro jejich vzhled a zajímavost. Dítě se tím seznamuje s různými materiály a technikami.
- Dítě by vychovatel měl vést k péči o svůj majetek, aby se naučilo udržovat své věci v pořádku. Důležitý je dostatek prostoru k práci a k uložení nástrojů. Tím dítě získá pocit odpovědnosti a pro vychovatele je to důležitý úspěch ve výchově.
- Vychovatel by měl založit archiv kreseb dítěte, kterým sleduje jeho vývoj a výtvarný růst .

³² srov. UŽDIL. J. Čáry, *klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5.přepr.a rozšř. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 119-120. ISBN 80-7178-599-7.

- Dětskou představivost a zálibu dávat zážitkům výtvarnou formu může vychovatel podporovat pomocí obrázkových knížek nebo výtvarným uměním, se kterým se dítě setkává, ale neměly by se stát pouhou předlohou, která dítě omezuje.
- Veškerá výtvarná činnost, malování, kreslení by se neměly stát povinností, ale měly by zůstat zajímavou zábavou, která dítě obklopuje. Hra a práce by měly zůstat propojeny v této nejlákavější podobě.
- Těmito zásadami by se měl řídit každý dobrý vychovatel, který má zájem o rozvíjení pozitivního vztahu dítěte k výtvarné tvorbě a k umění vůbec.

8.3.2 *Jak zabránit ztrátě zájmu dětí o výtvarné projevy*

Pro děti se musí vytvořit příjemné prostředí s pozitivními přátelskými vztahy v kolektivu, do kterého se děti budou rádi navracet, v kterém se jim bude dobře společně tvořit a ve kterém budou uskutečňovat své zájmy.³³

Podmínky pro výtvarnou práci:

- *důležitá je atmosféra ve třídě, klid, pohoda, pozitivní vztahy mezi dětmi, bez ostychu jeden před druhým se výtvarně projevovat,*
- *vzájemná důvěra, respekt a pochopení,*
- *komunikace mezi dětmi navzájem a mezi dětmi a pedagogem, určitá diskuze,*
- *různé formy vzájemné pomoci, humor, ochota, trpělivost, povzbuzení,*
- *nové zážitky a zkušenosti, rozvíjení fantazie různými plochami pro tvorbu,*
- *zbavení se ostychu a obav dítěte z toho, že se mu něco nepovede,*
- *odstranění rutiny z výtvarných technik, která způsobuje nudu,*
- *vhodné vybavení výtvarnými pomůckami,*
- *střídání prostorové, objektové a plošné tvorby.*

³³ srov. ROESELVÁ, D. *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova-PF, 2003. s.54-55, ISBN 80-7290-121-4.

9 VÝTVARNÁ TECHNIKA

Výtvarná technika umožňuje vyjádření určitého tématu, řešení výtvarného problému za použití různého materiálu. Prostřednictvím emočního působení materiálů, nástrojů, různými představami nebo smyslovými zkušenostmi si dítě vytváří vztah k výtvarným technikám. Esteticky mohou na dítě působit jednotlivé stopy, které po sobě zanechávají různé materiály, jako jsou různé modelářské hmoty, papíry, tužky, rydla, křídly, lepidla, barvy, dřívka apod.

Vychovatel by měl volit takové techniky, které v sobě zahrnují určitý námět, výrazový prostředek, který děti zaujme. Vybírat takové techniky, které budou podporovat výtvarné řešení a budou vyjadřovat určitý výraz. Je možné použití výtvarných technik nechat na dětech, ale v tomto mladším školním věku je důležité je postupně s různými technikami seznamovat. A samostatnou volbu techniky na nich nechat, až projdou všemi základními výtvarnými technikami. Je důležité dobře zvolené téma, které dítě bude k výtvarné činnosti motivovat. Dalšími podpůrnými prostředky jsou vycházky do přírody, výlety, návštěvy muzeí a výstav apod.

Použití výtvarných technik, jejich forma zpracování a rozvíjení představ se podaří pokud do tohoto tvořivého procesu dítě naplno zapojíme. Není třeba, aby se pedagog držel striktně známých technik, může použít různé kombinace nebo méně známé techniky, které ovšem nepřekračují hranice estetického vkusu a budou pro děti tohoto věku vhodné a přitažlivé. Vhodné téma by se mělo volit vzhledem k prostředí, k určité situaci a k věku dětí.

Na vybrání tématu by se měly podílet děti spolu s pedagogem, měla by mezi nimi probíhat určitá diskuze. Náměty by měly být vhodně motivované, plné nových zážitků a různých dobrodružství, to se pak odrazí na jejich výtvarném projevu.

Nejranější technikou, které děti používají, je kresba, kterou později začínají kolorovat barvami. Některé děti používají barvy již tak, jak je mají pevně spojené s určitou představou, a pak ji zachovávají i v malbě.

Děti zpočátku experimentují, různě barvy míchají, roztírají prsty, houbičkami, štětci apod. Tím se seznamují i s vlastnostmi a možnostmi barev. Kromě malby a kresby rádi modelují z různých plastických hmot, jako je plastelína, hlína, modurit, různá těsta apod. Tyto materiály tvarují, hnětou a to jim dává hmatové zážitky, rozvíjí to jejich představivost, kterou mohou následně promítnout do svého výtvoru.

Kresba, malba a modelování jsou základními klasickými tradičními technikami dětského zobrazování, ale existuje celá řada moderních netradičních technik, kterými se dítě může také výtvarně vyjadřovat.

Mnohotvárnost materiálu přispívá k rozvoji dětské fantazie, zlepšuje motorické dovednosti dítěte a upevňuje jeho sebevědomí.³⁴

V další části mé diplomové práce uvedu některé výtvarné techniky tradiční i netradiční, které jsem použila při výtvarné zájmové činnosti s dětmi mladšího školního věku ve školní družině. Tyto techniky jsou takové, aby je zvládaly děti od první třídy výše. Pokoušela jsem se jim přiblížit techniky lidové tvorby, kam spadala práce s různými přírodními materiály, klasické papírové práce, práce s vizovickým těstem, kreslení, ale i techniky netradiční, např. tvorba pomocí suchého pastelu a šlehačky na ploše papíru, rytí do sádry, rezerváž zmizíkem, vyškrabávání do tuže apod.

³⁴ srov. NEDVĚDOVÁ, Z., ZATLOUKALOVÁ, I. *Výtvarná tvorba*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2000. s.20-21. ISBN 80-85839-46-6.

10 VÝTVARNÉ PROJEKTY

V této části diplomové práce se budu zabývat praktickou činností dětí ve školní družině při výtvarném kroužku. Projekt je zaměřen na „vánoční tvorbu“ a zahrnuje různé výtvarné a tvořivé činnosti - práci s přírodním tradičním materiálem, ale i činnosti netradiční, nové. Tato praktická část je doplněna fotografiemi prací dětí a dalším doplňujícím motivujícím materiálem, jako jsou různé vánoční příběhy, básničky, koledy, obrázky, které jsou uvedeny v příloze.

Výtvarné projekty jsem rozdělila na čtyři hlavní části, které symbolizují dobu adventní. V každé části jsme se zaměřili na různé činnosti, které zahrnují výrobky jak tradiční, tak netradiční. Některé výtvary jsou pro děti mladšího školního věku složitější, proto vyžadují větší pomoc pedagoga. Jedná se o takovou tvorbu, která je pro děti v tomto věku zajímavá a upoutává jejich pozornost. Ne vždy nás dospělé tato tvorba nějak zaujme, ale není důležité, co se líbí nám. Záleží na dětech a na jejich představě a fantazii.

Cílem pedagoga je navodit v dětech představu tradičních zvyků, jejich oživení a vyzkoušení si jak aktivity spojené s lidovým uměním, tak činnosti, která je naopak netradiční. Snažit se dětem přiblížit poznání takové tvorby, která by v nich zanechala nějaký zážitek a nadšení z použitých technik. Cílem je vést děti k takové tvorbě, v které si vyzkouší práci s nejrůznějším materiálem, práci ve skupině i práci samostatnou. Výtvarné činnosti jsou doplněny motivujícími hrami, básničkami, písničkami, vyprávěním, obrázky, vycházkami apod., které děti upoutají, rozšíří jejich znalosti a představy, navodí pozitivní atmosféru. Každou snahu dítěte ve výtvarné aktivitě by měl pedagog pochválit. To pak vede k vnitřnímu obohacení dítěte a k motivaci další tvorby.

Do tohoto projektu jsem zařadila i společné aktivity, které jsou pro děti velmi důležité. Pro zlepšení komunikace mezi nimi, pro lepší spolupráci, vzájemné poznání a uvědomění si druhého. Společnou aktivitou zde myslím nějakou hru nebo relaxaci, která dětem může pomoci se uvolnit od školních starostí nebo nezdarů, navodit příjemnou atmosféru. Tyto společné aktivity se mohou zařadit před vykonávanou výtvarnou činností, po ní nebo během ní, nebo se mohou vynechat. Záleží na počtu dětí, jejich zájmu a složitosti výtvarné aktivity.

10.1 I. týden

10.1.1 Přírodní adventní věnec

Cíl: uvědomit si význam adventu a připravit se na příchod ježíška. Vyzkoušení si práce s přírodním materiálem, získání zručnosti, vzájemná pomoc.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 5-10

Doba trvání: 90 minut s přestávkami

Pomůcky: slaměný nebo polystyrénový korpus, větvičky chvojí, vázací drát, 4 svíčky, 4 dráty na připevnění svíček, mašle, nůžky, štípací kleště, různé sušené přírodniny, lepidlo (tavná pistol).

Motivace: Pedagog může děti motivovat předlohami různě naaranžovaných věnců.

Připraví si vyprávění o svatém Ondřejovi³⁵ (viz. Příloha I).

Kdo byl sv. Ondřej? V jaké době žil? Proč byl prohlášen za svatého? Jaké zvyky se v tento den dělají? Jakým dnem začíná adventní doba?

Výtvarná činnost: Přírodní adventní věnec (viz Příloha I)

Můžeme tuto činnost pojmout jako skupinovou práci, kdy na jednom výrobku mohou pracovat dvě až tři děti, nebo samostatnou práci. Dětem připravíme chvojí nastříhané na kratší větvičky. Nejdříve na připravený korpus drátkem přivazujeme větvičky chvojí, až ho celý pokryjeme. Svíčky připevníme na silnější, 10 cm dlouhé dráty, které pak zapíchneme do věnce. Dále můžou děti zdobit věnec podle své fantazie, připevní stuhy, různé přírodniny (ořechy, sušená jablka, pomeranče, skořice, máky..).

Společná aktivita: Foukání sněhových vloček³⁶

Pro tuto hru budeme potřebovat chumáčky vaty. Vždy čtyři děti si stoupnou těsně kolem stolu tak, aby měly dostatek místa k pohybu. Každé dítě dostane malý chumáček vaty, který si položí před sebe na stůl a na znamení pedagoga začne odfoukávat svůj chomáč do prostředí stolu. Potom už je jedno, jestli odfoukává svůj nebo spolužákův chumáč. Odfoukne vždy ten nejbližší. Žádný chumáč nesmí spadnout na zem a ty, které spadnou, nechá ležet. Když na stole zůstane poslední chumáč, hra skončila. Měříme, jak dlouho děti vydržely hrát.

³⁵ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 52-53. ISBN 80-7346-050-5.

³⁶srov. MARKOVÁ, Z. *Hry a nápady pro školáčky: zima*. 1.vyd. Praha: Grada, 2003. s.97. ISBN 80-247-0554-0.

10.1.2 Adventní věnec z barevné vlnité lepenky

Cíl: spolupráce, důraz na procvičení jemné motoriky, umět tvořit drobné objekty.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 10-15, skupinová práce

Doba trvání: 90 minut s přestávkou

Pomůcky: věnec z loupáního proutí nebo slaměný korpus, červená a zlatá vlnitá lepenka (nebo jakákoliv jiná barva), vázací drátky různých barev, 4 kalíšky s čajovými svíčkami, tavná pistole, štípací kleště, nůžky, tužka.

Motivace: Pedagog dává dětem otázky týkající se svátku sv. Barbory. Kdo byla sv. Barbora? V jaké době žila? Kdo byl její otec? Koho je patronkou? Jaké zvyky jsou s tímto dnem spojené? Jaké pranostiky na sv. Barboru znáte?

Pedagog dětem vypráví krátkou *legendu o sv. Barboře*.³⁷ (viz. Příloha II)

Výtvarná činnost: *Adventní věnec z barevné lepenky* (viz. Příloha II)

Pedagog si pro děti připraví šablony různých tvarů: hvězdičky, srdíčka, zvonečky, komety apod., které si děti následně obkreslí na vlnitou lepenku a vystříhají nůžkami. Vystřižené tvary mohou děti navléci na drátky, které postupně připevní k věnci, nebo připravené tvary mohou s pomocí pedagoga připevňovat přímo na věnec, tavnou pistolí. Takto hotový věnec můžeme doplňovat různými spirálkami z drátů. Na závěr se do prostoru věnce vloží skleněné kalíšky se svíčkami.

Společná aktivita: Jít správnou cestou³⁸

Touto hrou můžeme navodit představu životní cesty sv. Barbory.

Na zemi nakreslíme křídou dvě čáry ve vzdálenosti asi 20 cm, co nejvíce klikatě a s několika překážkami (pod stolem, přes lavici, atd.). Hráči jsou rozděleni do dvojic a jdou opatrně danou trasou a přitom nesmějí překročit cestu vymezenou čarami. Drží se za ruce a jeden z nich pro ztížení může mít zavázané oči. Vedoucí hráč se snaží svého „slepého“ spoluhráče chránit před vybočením z cesty, před kolizí s překážkou, aniž by s ním mluvil. Ostatní děti zapisují počet překročení vymezeného prostoru za dobu chůze. Vyhrává ten, kdo projde vymezenou trasou nejdříve a nejpozorněji.

³⁷ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 56-58. ISBN 80-7346-050-5.

³⁸ srov. NELEŠOVSKÁ A., SVOBODOVÁ, J. *Hry zaměřené na sociální rozvoj žáků mladšího školního věku*. 1.vyd.dotisk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 45. ISBN 80-244-0151-7.

10.1.3 Adventní kalendář ze skořápek

Cíl: práce s přírodním materiálem, získání zručnosti, důraz na spolupráci. Uvědomění si, jak je adventní doba dlouhá a kdy končí.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 5-10, skupinová práce

Doba trvání: 90 minut s přestávkou

Pomůcky: 24 vyloupaných vlašských ořechů, stuhy, větvička ze smuteční vrby nebo bambusová tyčka apod., bílá čtvrtka, zlatý a černý lihový fix, vykrajovátka ve tvaru hvězd, tavná pistole nebo lepidlo, nůžky, tužka.

Motivace: Pedagog dává dětem hádanky z adventního období – *Hádankový adventní kalendář*³⁹ (viz. Příloha III).

Vyprávění biblického příběhu o *Narození Ježíše*⁴⁰ (viz. Příloha III).

Výtvarná činnost: *Adventní kalendář ze skořápek* (viz. Příloha III)

Děti si nejprve připraví stuhu, kterou rozstříhají na 24 kousků dlouhých 20 cm a uvážou z nich mašličky. Ze zbytku stuhy nastříhají 24 dílů o nestejně délce. A každý díl stuhy přilepí jedním koncem do skořápek. Na stuhu vycházející z oříšku přilepí vytvořenou mašličku a oříšky popíší číslicemi od 1 do 24 lihovým fixem. Ze čtvrtky si podle vykrajovátek obkreslí vánoční tvary, které vystříhnou a různě vybarví zlatým fixem. Tyto tvary pak mohou různě nalepit na stužky vedoucí z oříšků. Volné stuhy s oříšky se poté přivážou k větvičce. Adventní kalendář se může různě obměnit chvojím nebo se do prázdných skořápek může vložit nějaké překvapení.

Společná aktivita: Kdo má stříbrný oříšek⁴¹

Vybereme takový vlašský ořech, aby se vešel do dětské dlaně, a obalíme ho ve stříbrném staniolu nebo ho nastříkáme stříbrnou barvou. Pedagog připomene pověru o tom, že kdo má stříbrný oříšek na Štědrý večer v dlaních a přeje si něco nahlas, určitě se mu to splní.

Děti sedí v kruhu těsně vedle sebe, nohy mají pokrčené a v klíně sepjaté dlaně. Jedno dítě pedagog určí jako „hadače“- jde za dveře. Druhé dítě má v dlaních oříšek schovaný tak, aby ho nikdo neviděl, obchází s ním jedno dítě po druhém a své sepjaté dlaně s oříškem vkládá do dlaní jednotlivců a hned je sepjaté zase vytáhne. Pouze jednomu dítěti nepozorovaně

³⁹ Hádankový adventní kalendář. Duha. 1997, roč. 1997/98, č.8. s.16.

⁴⁰ srov. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. 11.vyd. Česká biblická společnost, 1998. L 2, 1-14. ISBN 80-85810-19-0.

⁴¹ ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce: Původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 2.vyd. Olomouc: Rubico, 2004. s. 33. ISBN 80-7346-041-6.

vpustí oříšek do dlaní a jde jakoby nic dále. Nikdo z přítomných nesmí upozorovat, komu oříšek dal. Pak usedne mezi ostatní a zavolá se „hadač“. Ten má za úkol uhádnout, kdo oříšek skrývá v dlaních. Když uhodne, vezme si oříšek do dlaní a může si něco přát.

10.1.4 Domečkový adventní kalendář

Cíl: získání zkušenosti s větším množstvím objektů. Seznámení se s pojmem hranice při obkreslování a zvýrazňování obrysů. Rozvoj tvořivosti při ztvárnění vlastního štítu symbolickým vyjádřením.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 10-15

Doba trvání: 90 minut s přestávkami

Pomůcky: bílý tvrdý papír, hedvábný nebo pečící papír, fixy, barvičky, pravítko, čajová svíčka.

Motivace: Návštěva vánočního představení pro 1.stupeň základních škol, s názvem *Advent - čekání na Ježíška*. Vánoční pásmo složené ze zpívání vánočních koled, říkadel, vyprávění pro děti o vzniku Vánoc, vyprávění o zvycích, hraní vánočních her, různé soutěže.

Výtvarná činnost: *Domečkový adventní kalendář* (viz Příloha IV)

Dětem připravíme šablony základního tvaru domečku-krabičky, který má podobu čtverce o straně 8 cm, a šablony štítů domečků. Děti si je obkreslí na čtvrtku, vystříhnou, krabičky slepí a na délku krabičky nalepí štít, který ještě předtím vyzdobí fixem nebo pastelkami, a okna podlepí průsvitným papírem. Každý domeček má různé číslo od 1 do 24. Do krabiček si mohou dát různé sladkosti nebo do něho můžeme vložit čajovou svíčku a okno se rozzáří, ale je třeba dbát na bezpečnost.

Společná aktivita: Boj o sedátko⁴²

Tato hra je určena pro celou skupinku lidí. Židle mohou symbolizovat domečky.. Do kruhu sestavíme židle opěradly k sobě, o jednu židli méně, než je hráčů. Hráči chodí dokola a na povel tlesknutí si musí sednout. Na koho židle nezbyla, vypadává. Vždy se ubere další židle, aby jich bylo vždy o jednu méně. Pokud se nám podaří zasednout židli, máme pro toto kolo vyhráno. Vyhrává poslední účastník.

⁴² srov. NELEŠOVSKÁ A., SVOBODOVÁ, J. *Hry zaměřené na sociální rozvoj žáků mladšího školního věku*. 1.vyd.dotisk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 29. ISBN 80-244-0151-7.

10.1.5 Figurky a ozdoby z vizovického těsta

Cíl: ukázat dětem tradiční techniku výrobků z vizovického těsta. Zlepšení zručnosti dětí a jejich jemné motoriky, využití fantazie.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 10-15

Doba trvání: 90 minut s přestávkami

Pomůcky: vizovické těsto (hladká mouka, voda, ocet), nůžky, váleček, nožík, koření, miska s vodou, vykrajovátko.

Motivace: Ukázky výrobků z vizovického těsta pro inspiraci dětí.

Vyprávění *Svatý Mikuláš*⁴³ (viz. Příloha V).

Pedagog dává dětem otázky: např. Kdo byl sv. Mikuláš? V jaké době a kde žil? Co nosí na hlavě a v ruce?

Povídáme si o zážitcích z návštěv Mikuláše a čertů. Známe nějaké pohádky nebo básničky, v kterých vystupuje čert nebo Mikuláš? Pokusíme se je vyprávět.

*Byl u nás Mikuláš*⁴⁴ (viz. Příloha V).

Naučíme se básničky:

*Mikuláš ztratil plášť; Mikuláši, Mikuláši; Na Mikuláše*⁴⁵ (viz. Příloha V).

*Co víme o čertovi*⁴⁶ (viz. Příloha V).

Výtvarná činnost: *Figurky a ozdoby z vizovického těsta* (viz Příloha V)

Těsto si pro děti pedagog připraví alespoň den předem. Těsto by se nemělo lepit při práci na prsty ani na vál, proto dětem dáme misky z vodou, aby si mohly namáčet prsty. Voda také slouží ke slepování jednotlivých částí tvarů. Samotná práce s těstem je podobná práci s jinou modelovací hmotou. Děti mohou těsto různě modelovat, vykrajovat, řezat, splétat, stříhat, zdobit kořením. Pro menší děti je vhodné těsto rozválet a použít vánoční vykrajovátko. Vymodelované výrobky mohou děti dozdobit kořením. Hotové výrobky se nechají oschnout a pak se potřou rozšlehaným vejcem. Suší se v troubě při 50°C kolem tří hodin, dokud nemají výrobky zlatavý nádech. Po usušení si děti mohou svými výrobky vyzdobit třídní stromeček nebo jimi udělat radost někomu blízkému.

⁴³ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 60-62. ISBN 80-7346-050-5.

⁴⁴ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 20-21. ISBN 80-85523-29-9.

⁴⁵ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 17. ISBN 80-85523-29-9.

⁴⁶ tamtéž. s. 18.

Společná aktivita: Honička tří čertů⁴⁷

Tři děti určíme jako honiče – čerty, kteří se drží za ruce a snaží se někoho chytit tak, že kolem něj uzavřou kruh. Chycené dítě je ze hry venku a zůstává na vyčleněném místě až do další hry. Hra končí pochytním všech dětí.

10.1.6 Kometa, betlém - tisk z lepenky

Cíl: rozvoj představivosti, osvojení si méně obvyklé grafické techniky, práce s vánočními motivy a jejich zjednodušování.

Věk: 10-12 let

Počet dětí: 5-10

Doba trvání: 90 minut s přestávkami, etapově

Pomůcky: podkladový karton (lepenka) nebo čtvrtka, karton na rozstřihání, čtvrtka na konečný otisk, lepidlo, temperové (olejové nebo tiskařské) barvy, gumový váleček, kuchyňský váleček, pomocný karton.

Motivace: Pedagog si povídá s dětmi o narození Ježíška. Dává dětem různé otázky, např.: Kde se narodil Ježíšek? Kdo byli jeho rodiče? Kdo je nejdůležitější v jesličkách?

Vypráví příběh: *Co víme o narození Ježíška⁴⁸* (viz. Příloha VI).

Pedagog může dětem přiblížit básnickou lidovou tvorbu. *Při betlémské salaši⁴⁹* nebo *Chudý Ježíšek⁵⁰* (viz. Příloha VI).

Výtvarná činnost: *Kometa, betlém* (viz Příloha VI)

Děti si připraví podkladový karton, na který vytvoří svůj návrh. Motiv si navrhnu z jednotlivých plošek, které jsou od sebe vzdáleny různě velkými mezerami. Jednotlivé dílky motivu děti mohou buď vystříhat, natrhat nebo vyřezat z připraveného kartonu. Na podkladový karton pak nalepí jednotlivé vyřezané dílky podle návrhu. Tisková matrice se nechá zaschnout a přestříká se lakem, aby se zvýšila jeho odolnost při tisku, a můžeme nanášet požadovanou barvu. Barvu si nanese na pomocný karton, kde ji válečkem rozválíme a poté opatrně přeneseme na připravenou matrici. Když je barva na motivu nanesená, položíme na něj mírně navlhčenou čtvrtku a válečkem na nudle několikrát různými směry převálcujeme. Poté

⁴⁷ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 81. ISBN 80-7346-050-5.

⁴⁸ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výbor z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 24-25. ISBN 80-85523-29-9.

⁴⁹ PLICKA, K. et al. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: zima 4.díl*. 3.vyd. Praha: Odeon, 1981. s. 25. ISBN 01-011-81.

⁵⁰ tamtéž. s. 45.

opatrně čtvrtku sejmeme a konečné dílo je hotové. Vytvořený tisk necháme zaschnout. Je zde důležitá pomoc pedagoga, při konečném zpracování-válečkování otisk.

Společná aktivita: Pantomima⁵¹

Děti předvádějí zadané pojmy týkající se adventního a vánočního období (např.: prskavky, kapr, kometa). Tyto pojmy musí být vyjádřeny pantomimicky. Dítě, které pojem vyjadřuje, je nuceno přijít na nějaký nápad, jak jej předvést. A ostatní děti musí pojem rozpoznat. Je možné, že pojem předvádějí i dvě osoby. Mohou se vytvořit i dvě soutěžní družstva a bodovat jejich úspěchy.

10.1.7 Zimní les

Cíl: Objevování možností práce s koláží ve skupině, vzájemná spolupráce. Vysvětlíme techniku koláže.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 10-15, skupinová práce

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: temperové barvy, štětec, bílý a zelený papír, balicí papír, nůžky, lepidlo, modrá a černá tuž, houbičky na nádobí.

Motivace: Pedagog dává dětem otázky týkající se názvů stromů, např.: Jaké znáš jehličnaté stromy? Jaký jehličnatý strom na zimu opadává? Jaká v lese žijí zvířata? Čím se živí?

Výprava s dětmi do lesa, spojená s poznáváním stromů a krmením zvířat.

Výtvarná činnost: *Zimní les (viz Příloha VII)*

Pedagog smíchá v misce modrou barvu s vodou a děti pomocí houbiček nanášejí barvu na balicí papír. Pak děti po celé ploše kreslí špejlí namočenou v tuši různé zimní motivy, vločky, další děti mohou otiskovat prsty natřené modrou barvou. Než plocha balicího papíru zaschne, děti si připraví bílý papír, na který tuší nakreslí stromky, jež vystříhnou, nebo vločky, které vyrobí diagonálním složením čtverce nebo kolečka a vystřiháváním různých tvarů na něm. Tyto stromky a vločky pak nalepí na zaschnutou plochu. Společná koláž je hotova a může se vystavit na školní vánoční výstavě.

⁵¹ PORTMANOVÁ, R. *Hry pro tvořivé myšlení*. Přel. D. Lisá. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. s. 66. ISBN 80-7178-876-7.

Společná aktivita: Bratři mrazy⁵²

Před hrou si děti připraví přibližně obdélníkové hřiště a shromáždí se za čarou na jeho jednom konci. Dvě děti si vylosují a budou představovat „mrazíky“. Každé z nich si vybere svůj „dům“ (strom nebo označené místo). Mrazíci vyjdou ven před dům a směrem k ostatním dětem říkají:

„My jsme dva bratři mrazy.“

První: „Já jsem mráz s červenýmnosem.“

Druhý: „Já jsem mráz s modrýmnosem.“

Oba: „Kdo z vás se nás nebojí?“

Ostatní děti: „Nebojíme se mrazu, nebojíme se zimy.“

Mrazíci: „Tak nám to dokažte!“

Nyní děti přebíhají na protější stranu a mrazíci je chytají. Koho se dotknou, zůstává stát – „zmrzne“ a na povel musí odejít do domu mrazíka, který ho chytil. Hra pokračuje do té doby, než jsou všichni hráči pochytáni. Vyhrává ten mrazík, který chytil více dětí.

10.2 II. týden

10.2.1 Stromečky, betlémské hvězdy – drátěné ozdoby

Cíl: procvičení jemné motoriky a zlepšení koncentrace dětí navlékáním korálků na drát.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 5-10

Doba trvání: 90 minut s přestávkou

Pomůcky: různé dráty o průměru 1,2 mm a 0,8 mm, různě barevné drobné korálky, kombinované kleště, kulaté kleště na ohýbání drátů.

Motivace: Pedagog dětem vypráví *legendu o sv. Lucii*⁵³ (viz *Příloha VIII*). Dává jim otázky, např.: V jaké době a kde sv. Lucie žila? Koho je patronkou? Které zvyky se v tento den dělají? Znáte nějakou pranostiku o sv. Lucii?

⁵² BESTAJOVKÝ, J. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce: zima*. 1.vyd. Brno: Computer Press, 2004. s. 50. ISBN 80-251-0476-1.

⁵³ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 84-86. ISBN 80-7346-050-5.

Výtvarná činnost: *Stromečky, betlémské hvězdy (viz Příloha VIII)*

Pro rychlejší a bezpečnější práci si pedagog tvary hvězd nebo stromků připraví dopředu ze silnějšího drátu. Pomocí kulatých kleští naohýbáme drát do tvaru hvězdy nebo stromku. Když je celá kostra uzavřena, oba konce drátu vytvořeného tvaru stočíme a přebývající drát odcvakneme. Děti pak dostanou slabší drátek, který navážou do spoje konců drátěné kostry, a různě drát vedou křížem krážem skrz střed i kolem obvodu a na každou linku navlečou barevné korálky. Pokud mají kostru dostatečně vypletenou, uštipne jim pedagog drát a přiváže ho k ohybu kostry.

Společná aktivita: Jak se dere peří⁵⁴

Pedagog může dětem předvést, jak se dříve na vesnicích dralo peří. Pak si děti mohou také zahrát na draní peří, ale pouze ze zástupnou rekvizitou, kterou bude krepový papír nebo ubrousky. Děti trhají papír na drobné kousky na hromádku, a tím si procvičují i jemnou motoriku. Když je hromádka dostatečně veliká, pověří pedagog tajně dvě až tři děti, které přestrojené za „Lucky“ vběhnou do třídy a rozfoukají hromádku „peří“. Je to takový trest, kdy se podle zvyku na svátek sv. Lucie nesmělo drát peří. (Je důležité, aby o tomto zvyku děti byly předem informovány). Pak pedagog odstartuje závod, kdo nejrychleji posbírá rozfoukané „peří“.

10.2.2 Papírový vánoční stromek a sněhové vločky

Cíl: práce na zlepšení koordinace a jemné motoriky, práce s náhodou, získání zručnosti.

Věk: 6- 10

Počet dětí: 15-20

Doba trvání: 45 minut

Pomůcky: zelený barevný papír, bílý papír, rozměry různé podle plánované velikosti, tužka, pravítko, kulatá nádoba (hrneček, talíř, apod.)

Motivace: Pedagog se ptá dětí, jaké znají vánoční koledy a zda je doma zpívají. Potom společně vyberou tradiční koledy, které se spolu naučí zpívat.

Jakož o tom proroci

Vesele zpívejme⁵⁵.

⁵⁴ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 87. ISBN 80-7346-050-5.

Výtvarná činnost: *Papírový vánoční stromek a sněhové vločky (viz Příloha IX)*

a) **stromček:** děti si připraví papír, který přeloží svisle a od jednoho horního rohu k protějším nakreslí linku. Poté stříhají podél nakreslené linky stále přeložený papír. Po obvodu vzniklého trojúhelníku vystřihují malé trojúhelníčky. Pak stromček rozloží a střed se vyhladí. Práce je hotová. Dítě si může podle své fantazie stromček dozdobit pastelkami nebo různými třpytkami apod.

b) **sněhová vločka:** zde je postup obdobný. Děti dostanou bílý papír, na který si obkreslí tužkou dno hrnečku nebo talíře a vzniklé kolečko vystřihnou. Pak kolečko přeloží napůl a polovinu ještě jednou napůl. Po obvodu vzniklého útvaru vystřihají malé trojúhelníčky a poté vločku opatrně rozevřou.

Těmito papírovými výtvary si děti mohou vyzdobit okna ve třídě nebo si vytvořit vánoční nástěnku.

Společná aktivita: Dvanáct měsíců⁵⁶

Tuto hru hrají všichni. Pedagog vyzve žáky, aby se rozdělili do skupin podle měsíců svého narození, ale musejí se dorozumívat pouze pantomimicky. Když jsou děti rozděleny do skupin, domluví se a předvádějí sporty, lidové zvyky, polní práce nebo hry, typické pro jejich měsíc narození. Vyhrává skupina, která má nejlepší improvizovaný výstup.

Hra je vhodná pro rozvoj myšlení a tvořivosti.

10.2.3 Papírový anděl a sněhulák

Cíl: rozvoj tvořivosti, rozšíření schopnosti práce s papírem, uvolnění.

Věk: 6-12

Počet dětí: 10-15

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: anděl: bílý tvrdý papír, stříbrný alobal nebo zlatá lepenka, barevný papír, černý a červený fix, červená pastelka, špejle nebo šňůrka na zavěšení, nůžky.

sněhulák: bílý papír, barevné papíry, fixy, pastelky, špejle, nit, nůžky, lepidlo.

⁵⁵ PROPERIUS, M. *Adventní písničky z Českých Barokních Kancionálů*. Katolický týdeník, 2006, roč. XVII. č.48. adventní příloha.

⁵⁶ srov. NELEŠOVSKÁ A., SVOBODOVÁ, J. *Hry zaměřené na sociální rozvoj žáků mladšího školního věku*. 1.vyd.dotisk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 21. ISBN 80-244-0151-7.

Výtvarná činnost: *anděl a sněhulák* (viz Příloha X)

a) anděl: Dopředu si připravíme šablony andílků (kulatá hlava, proužek na krk, tělíčko, křídla a vlasy). Děti si obkreslí šablony a vystříhnou si je. Na hlavu nalepí zlaté vlasy, které si obkreslily na barevný papír nebo samolepku. Obličej andělíčka si domalují fixy a pastelkami. Na šaty mohou podle fantazie namalovat puntíky nebo puntíky vytvořit pomocí alobalu. Hlavu pak přilepí na bílý papírový proužek a připevní jej zezadu na šaty. Pak se připevní už jen křídla. Andílka si dítě může dotvořit podle své fantazie. Andílek se pak může zavěsit na nit nebo nalepit na špejli.

b) sněhulák: Dětem rozdáme šablony sněhuláků (tělo sněhuláka, klobouk, šátek, koště), které si obkreslí na bílou čtvrtku a barevné papíry a následně vystříhnou. Černým fixem namalují sněhulákovi oči, pusy a knoflíky, červenou pastelku domalují nos. Na sněhulákovo tělíčko dolepí klobouk a šátek, případně i koště. Sněhulák je hotový a může se zavěsit na nit nebo připevnit na špejli, podobně jako u andílka.

Motivace: Pedagog čte dětem básničky týkající se zimy a stavění sněhuláků. Potom mohou společně vybrat básničku, kterou se naučí a překvapí tak rodiče.

*Zima-J.Žáček, Sněhulák, Zima*⁵⁷(viz Příloha X).

*Modrá a bílá*⁵⁸(viz Příloha X).

Společná aktivita: Koulení⁵⁹

Děti chodí v kruhu za sebou. Pohybem znázorňují koulení koulí a stavění sněhuláka. Říkají při tom báseň, která se opakuje třikrát.

„Kuli, kuli, kulilá,
koulí ten, kdo koulí má.
Kuli, kuli, kulilá,
už je koule hotová.“

Poprvé chodí v kruhu vzpřímeně a rukama naznačují vytváření první velké koule. Na závěr básně dokoulí kouli doprostřed kruhu. Podruhé chodí v mírném podřepu, opět vyrábějí kouli, tentokrát prostřední, kterou postaví na první kouli. Nakonec chodí v dřepu, koulí maličkou kouli-hlavu. Posadí ji na dvě předchozí nahoru, takže se všichni musí vytáhnout co

⁵⁷ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výbor z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 10-13. ISBN 80-85523-29-9.

⁵⁸ HRUBÍN, F. *Dětem*. 3.vyd. Praha: Albatros, 1985. s. 75. ISBN 13-727-85.

⁵⁹ MARKOVÁ, Z. *Pohybové hry do tříd a družin*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 107. ISBN 80-247-0845-0.

nejvýš. A sněhulák je hotov. Pokud je venku sníh, mohou děti společnými silami vytvořit opravdického pana Sněhuláka. Tato hra slouží k procvičení těla.

10.2.4 Betlém, zimní krajina - vyškrabávaná technika do tuše

Cíl: rozvoj představivosti, fantazie, práce se zapojením jemné motoriky, využití netradiční techniky malby s cílovým vyškrabáváním požadovaného motivu.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 10-15

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: čtvrtka nebo karton, voskové pastelky nebo svíčka, černá tuš, štětec, hřebík nebo nůžky.

Motivace: Pedagog dětem přečte *Pohádku o narození Jezulátka*⁶⁰ (viz Příloha XI).

Může se dětí zeptat, co je v pohádce nejvíce zaujalo, a děti mohou pak svoji představu o narozeném Ježíškovi ztvárnit.

Výtvarná činnost: *Betlém, zimní krajina* (viz Příloha XI)

Děti si vezmou bílou čtvrtku, na kterou voskovými pastelkami provedou kresbu. Zaplní celou plochu tak, aby nezůstalo ani místečko bez pokrytí voskovkou. Poté pedagog pomůže dětem přetřít plochu černou tuší a nechá zaschnout. Poté děti takto upravené plochy postupně odkrývají pomocí hřebíku a znázorňují své představy a motivy k danému tématu. Práce je velmi překvapující, pokud děti mají plochu nabarvenou různě barevnými voskovými pastelkami.

Společná aktivita: Cesta zpět⁶¹

Hra může být představou, jak složitě šli poutníci do Jesliček za Ježíškem. Každé dítě přejde pozpátku z jedné strany místnosti na druhou. Pohybuje se pomalu, přitom si dívá na nějaký předmět před sebou a nespouští z něho oči. Při cestě do neznáma se soustředí na zvětšující se vzdálenost.

Potom všichni rozestaví po místnosti židle a další předměty. Cesta pozpátku se opakuje, ale po dvojicích, kdy poutníka doprovází průvodce hlasem nebo dotykem a různě mu pomáhá

⁶⁰ LADA, J. *Mikeš díl první a druhý*. 5.vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. s. 306-311. ISBN 13-113-5-66.

⁶¹ HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. *Hry do kapsy II*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-673-X.

překonávat překážky. Pak se cesta opakuje s výměnou rolí. Pro ztížení může mít poutník zavřené oči. Tato hra upevňuje vzájemné vztahy.

10.2.5 Vánoční nebe s vločkami - práce s textilem

Cíl: důraz na spolupráci, práce jemné motoriky, rozvoj představivosti, práce s textilním materiálem.

Věk: 6-12

Počet dětí: 5-10 let, skupinová práce

Doba trvání: 90 minut (+ 60 minut), práce rozdělená na etapy.

Pomůcky: velké plátno nebo staré prostěradlo (rozměr alespoň 140 cm x 100 cm), modrá barva na textil, pevný motouz, gumičky, nůžky, kbelík s horkou vodou, ocet, sůl.

Motivace: Vyprávění o betlémské hvězdě: *Naděje aneb nad Betlémem vyšla hvězda*⁶². (viz. Příloha XII).

Pedagog dětem při práci pustí vánoční hudbu, *CD Vánoční koledy od A. Tučapského*.

Výtvarná činnost: *Vánoční nebe s vločkami* (viz Příloha XII)

Děti si mohou udělat skupinky po pěti. Rozloží si plátno a na různých místech z látky vytvoří malé cípy (střed látky, na kterou chceme udělat kruh, vytáhneme směrem nahoru), které pevně sváží nebo zagumičkují tak aby se do těchto míst nedostala žádná barva. Svázáním látky se dosáhne zajímavých efektů, které jsou pak pro děti i pedagoga překvapením. Když je plátno tímto způsobem zpracováno, připraví pedagog do kbelíku vodu s textilní barvou, do které plátno ponoří na 60 minut. Do vodní lázně se podle výrobce přidává ocet nebo sůl na zafixování barvy na látku. Dále se postupuje podle návodu, který je na každé textilní barvě jiný (záleží, jestli se jedná o barvy do horké nebo do studené vody). Po uplynutí stanovené doby necháme nabarvené plátno uschnout a poté děti s pomocí pedagoga opatrně odstraní provázky a gumičky, kterými bylo plátno stáhnuto. Postupně se objevují zajímavé „hvězdičky“, které mají různé podoby. Takto připravené plátno je třeba rozžehlit a poté se ještě může přeprat ve vlažné vodě. Dílko je hotové a může sloužit jako dekorace pod vánoční výzdobu.

⁶² ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce: Původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 2.vyd. Olomouc: Rubico, 2004. s. 40. ISBN 80-7346-041-6.

Společná aktivita: Vidím něco, co vy nevidíte⁶³

Jeden z hráčů si myslí nějaký pojem nebo předmět a popíše ho z určitého hlediska. Přitom samozřejmě musí dbát na to, aby nenapověděl příliš mnoho, nebo se dokonce snaží trochu ostatní zmást, aby nebylo hádání příliš lehké. Zbývající členové skupiny se snaží pomocí otázek poznat, o co jde. Hráč na otázky odpovídá pouze ano nebo ne.

Kdo první řekne správné řešení, může si vymyslet další předmět nebo pojem. Při této hře je možno vyzkoušet a aktivovat všechny možné znalosti.

10.2.6 Vánoční stromek

Cíl: zaměření na týmovou práci, tvořivost, práce s větším formátem.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 15-20, skupinová práce

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: lepenkový karton, nůžky, lepidlo, tužka, vánoční balicí papír, bílý papír, štětec, zelená temperová barva, kalíšek s vodou, šablony hvězdiček.

Motivace: Pedagog si s dětmi vypráví o Vánocích, pokládá jim otázky, např.: Co je pro vás na Vánocích to nejhezčí a nejdůležitější? Co by asi nejvíce potřeboval a z čeho by měl radost maličký Ježíšek v jesličkách? Jaký dárek si přejete vy? Už se vám stalo, že někdo z vašeho dárku neměl vůbec radost?

Výtvarná činnost: *Vánoční stromek (viz Příloha XIII)*

Z kartonu vystřihne pedagog stromek ve tvaru trojúhelníku a děti jej natrou zelenou temperovou barvou a po zaschnutí na něj pomocí lepidla připevňují zhotovené hvězdičky. Hvězdičky se vyrobí tak, že si děti obkreslí šablonu hvězdy na lepenkový karton a na vánoční papír. Vystřihnou je a nalepí k sobě. Pak si z bílého papíru vystřihnou kolečko nebo čtverec, který diagonálně přehnou a po jejich stranách vystřihnou různé tvary. Po rozložení vznikne bílá vločka, kterou přilepí na připravenou hvězdu. Hotové hvězdy umístí na připravený kartónový stromeček, který může být chloubou jejich třídy.

⁶³ PORTMANOVÁ, R. *Hry pro tvořivé myšlení*. Přel. D. Lisá. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. s. 97. ISBN 80-7178-876-7.

Společná aktivita: Kouzelný pytlíček⁶⁴

Skupina si sedne do kruhu a vedoucí vloží do váčku nějaký předmět a pošle ho po kruhu. Účastníci si jej podávají z ruky do ruky a beze slov mají pouze hmatem poznat, co to je. Když si vedoucí vezme váček zpět, napíše každý své řešení. Pak se pošle dokola další předmět. Po určitém počtu kol se porovnají výsledky. Kdo poznal podle hmatu vše správně? Které předměty se daly poznat hmatem snadno a které obtížně?

Pro ztížení hry může pedagog do sáčku vkládat předměty, které se od sebe příliš neliší (jablka, hrušky, pomeranče apod.) nebo hru časově omezit. Tato hra zapojuje vědomě i smysly, které často opomíjíme.

10.3 III. týden

10.3.1 Vánoční kapr - papír a gáza

Cíl: uvědomění si symboliky ryby, získání zručnosti a naučení se pečlivosti při lepení, kombinace textilu s papírem.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 15-20

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: podložka, bílá čtvrtka, tuš, špejle, vodové barvy, kelímek s vodou, gáza, nůžky, štětec, lepidlo.

Motivace: Pedagog dává dětem otázky např.: Jaké druhy ryb znáte? Jaké ryby jste už viděly? Znáte nějaký příběh nebo pohádku o rybách?

Vypráví jim příběh *Jak kapr poprvé v životě uviděl prskavky*⁶⁵ (viz Příloha XIV).

Výtvarná činnost: *Vánoční kapr* (viz Příloha XIV)

Děti si připravenou čtvrtku přetrou vodou a do takto připravené plochy budou zapouštět barevné skvrny vodovými barvami. Po zaschnutí si na tuto plochu nakreslí pomocí tuše obrys ryby podle jejich fantazie. Místo kreslení šupinek použijí kousky gázy, které předtím nabarví vodovými barvami. Nabarvenou gázu nechají zaschnout a poté různě nalepí na tělo ryby. Tak-

⁶⁴ PORTMANOVÁ, R. *Hry pro tvořivé myšlení*. Přel. D. Lisá. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. s. 30. ISBN 80-7178-876-7.

⁶⁵ MALINSKÝ, Z. *Vánoční pohádky*. 1.vyd. Praha: Albatros, 1983. s. 94. ISBN 13-760-83.

to je ryba hotová. Může sloužit jako vánoční přáníčko (kdy z druhé strany se může napsat přání), ozdoba na stromeček nebo jako výzdoba třídy.

Společná aktivita: Rybolov⁶⁶

K této hře připraví pedagog kartičky s písmeny, kterými začínají jména všech hráčů. Je možné pustit i nahrávku s vhodnou hudbou.

Jeden z hráčů představuje rybáře. Ostatní hráči se volně pohybují prostorem za doprovodu hudby. Pedagog v určitém okamžiku zastaví hudbu a hráči se přestanou pohybovat a sledují rybáře, který vytáhne z krabičky namátkově kartičku s písmenem abecedy. Hráči, jejichž jméno tímto písmenem začíná, vysloví své jméno, sedají si na zem a jsou úlovkem rybáře. Hra se opakuje třikrát. Na závěr rybář spočítá, jaký měl úlovek. Je možné soutěžit, kdo ulovil nejvíce ryb.

10.3.2 Perníčkové tvoření

Cíl: naučit se pracovat s těstem, rozvoj jemné motoriky. Uvědomění si blížících se Vánoc a s nimi spojené tradice.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 5-10

Doba trvání: 90 minut, delší etapová činnost

Pomůcky: těsto, vykrajovátko, vál, váleček na těsto, mouka, vybavená školní cvičná kuchyně (trouba na pečení, plechy, apod.), vajíčko na potřetí, bílková poleva, igelitový sáček.

Motivace: Návštěva výstavy *Perníkové Vánoce* (viz Příloha XV), ukázky staročeského tlačeného perníku do forem, historické formy na medový perník, perníkové dekorace apod.

Výtvarná činnost: *Perníčkové tvoření* (viz Příloha XV)

těsto: 1 kg hladké mouky, 300 g moučkového cukru, 250 g tekutého medu, 150 g tuku, 4 celá vejce, 2 prášky do perníku, 1 koření do perníku.

poleva: 1 bílek, 100 g moučkového cukru, lžička citrónové šťávy.

Den předem si pedagog připraví doma těsto na perníky podle receptu (pokud se jedná o starší děti, je možno s nimi těsto společně připravit).

⁶⁶ srov. NELEŠOVSKÁ A., SVOBODOVÁ, J. *Hry zaměřené na sociální rozvoj žáků mladšího školního věku*. 1.vyd.dotisk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 55. ISBN 80-244-0151-7.

Ve cvičné kuchyňce si děti připraví vál nebo prkýnko, které si posypou moukou. Přidělenou část těsta rozválí pomocí válečku na placku silnou přibližně 3 mm a vykrajují různé tvary. Takto vykrojené tvary přenesou na připravený plech. Perníčky se dají do předehřáté trouby a po upečení se potřou rozšlehaným vejcem. Takto hotové perníčky se nechají několik dní odpočinout a pak se zdobí bílkovou polevou.

Bílkovou polevu si připraví pedagog předem podle receptu.

Pedagog může dětem názorně ukázat základní prvky zdobení nebo jim může předložit obrázky hotových perníčků pro inspiraci. Děti si pak připraví igelitový sáček, u kterého jim pedagog pomůže odstříhnout jeden růžek. Do takto připraveného sáčku jim dá lžící polevy. Dítě si zdobí perníčky podle své fantazie. Perníčky nazdobené polevou necháme zaschnout a pak si jimi děti mohou ozdobit třídní vánoční stromeček, nebo si je odnést domů jako malý dárek svým blízkým.

Společná aktivita: Tvary zvuků⁶⁷

Cílem této aktivity je sluchové vnímání a rozvoj tvořivosti. K této aktivitě připraví pedagog modelovací hmotu a přehrávač s nahrávkami různých zvuků (bouchání dveřmi, zpěv ptáka, šoupání židlí, klasická hudba, zvonek, jazz, apod.).

Všichni naslouchají zvukům a každý modeluje takové tvary, které v nich daný zvuk vyvolává a podle charakteru zvuku tvoří různé povrchy – drsné, hladké, zvlněné apod.

Je možná různá obměna, kdy na základě zvuků mohou děti tvořit kompozici nebo na zadání různých témat (zima, přátelství, darování, apod.) pouštět stejné zvuky.

Na závěr tohoto tvoření probere pedagog s dětmi jejich pocity a způsoby jejich vyjádření.

10.3.3 Vánoční noc

Cíl: zdokonalení práce s nůžkami, představa zasněžené krajiny kolem našeho domu, rozvoj tvořivosti.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-20

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: černá čtvrtka, barevné papíry, bílá pastelka nebo křída, lepidlo, nůžky, vata.

⁶⁷ HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. *Hry do kapsy IV*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-818-X.

Motivace: Pedagog si s dětmi vypráví o jejich domácím prostředí. Pomocí otázek, které si připraví, se snaží o to, aby se děti zamyslely nad poměry, v kterých vyrůstají ony, a době, v které se narodil a vyrůstal Ježíšek.

Výtvarná činnost: *Vánoční noc* (viz Příloha XVI)

Děti si vystřihají z barevných papírů tvary domků, stromů, hvězdy a další prvky podle své fantazie. Mohou pracovat i bez nůžek a tvary z papírů vytrhávat-vznikají originální dílka. Takto připravené tvary nalepí na připravenou tmavou čtvrtku, na kterou pak mohou dokreslit sních pomocí bílé pastelky nebo křídly a nalepit vatu jako sněhovou závěj. Zimní dílko je hotové.

Společná aktivita: Pedagog spolu s dětmi nacvičí krátkou veršovanou vánoční hru, kterou pak společně mohou zahrát na vánoční besídce svým rodičům a spolužákům. *Betlémští pastýři* (viz Příloha XVI).

10.3.4 Šlehačková tvorba

Cíl: rozvoj jemné motoriky, relaxace, práce s netradiční technikou.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 15-20

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: bílá čtvrtka, suché pastely, šlehačka, vidlička, podložka, nůžky.

Motivace: Pedagog spolu s dětmi zpívají známé vánoční koledy, které děti znají. Mohou se doprovázet různými netradičními nástroji (zvonečky, rolničkami, dřívky, lžičkami apod.). *Jak jsi krásné neviňátko, Štěstí zdraví pokoj svatý, Nesem vám noviny.*⁶⁸

Výtvarná činnost: *Šlehačková tvorba*(viz Příloha XVII)

Pedagog rozlije do kalíšků šlehačku, kterou si děti nanesou na připravenou čtvrtku. K rozetření použijí prsty nebo vidličku. Poté počkají, až šlehačka zaschne, a nanesou na plochu rozdrcenou křidu, kterou jim připraví pedagog. Křidu roztírají různě do všech stran. Tam, kde je nanesena šlehačka, pigmenty pastelů mají větší barevnou intenzitu. Takto vytvořená plocha je připravená k dalšímu zpracování, jako je vystřihávání vánočních tvarů, vytvoření přáníček nebo rozstřihávání na záložky, které mohou posloužit jako malý dárek.

⁶⁸ JÁNSKÝ, P. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol I. díl*. dotisk. Cheb: MUSIC CHEB, 1998. s.109-115. ISBN 80-85925-01-X.

Společná aktivita: Nesem vám noviny⁶⁹

Děti si nejprve zazpívají vánoční koledu „Nesem vám noviny“. Poté se rozmístí volně po celé třídě a zůstanou stát. Zpráva o tom, že se narodil Ježíšek, se šířila rychle a nebylo to poštou ani televizí nebo rozhlasem, ale říkali si je lidé mezi sebou. Pedagog běží k jednomu dítěti, kterému pošeptá zprávu do ucha (např. narodil se Ježíšek, nad Betlémem září hvězda, andělé zpívají...). a dřepne si na jeho místo a ono běží dál k jinému dítěti, pošeptá mu totéž do ucha a opět si dřepne na jeho místo. Hra pokračuje tak dlouho, až novinku vědí všechny děti a poslední ji řekne nahlas. Tak se dozví, jestli ji cestou někdo nepopletl.

10.3.5 Senná dekorace

Cíl: učit se zužitkovat přírodní materiál, rozvoj fantazie a výtvarného projevu při zhotovování vánoční dekorace.

Věk: 8-12 let

Počet dětí: 5-10

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: seno, krabicová lepenka, rezná nit, dřevěná tyčka, lýko, řezák, nůžky, tužka, tavná pistol, lepidlo.

Motivace: Děti si připomenou básničky s vánoční tematikou, které znají nebo jim je pedagog přečte. Mohou si z nich pak vybrat básničku, kterou by se chtěly naučit.

Dej Bůh štěstí tomu domu!

Malí koledníci⁷⁰

Vánoce⁷¹(viz Příloha XVIII).

Výtvarná činnost: *Senná dekorace (viz Příloha XVIII)*

Děti si na připravenou lepenku nakreslí základní tvar (kometu, zvonek, hvězdu, srdíčko apod.), který pak vystříhnou nebo vyřezou řezákem. Pedagog jim pak může připevnit k vystřiženému motivu dřevěnou tyčku pomocí tavné pistole. Vyříznutý tvar pak postupně pokryjí lepidlem a namačkají na něj seno. Totéž pak udělají i z druhé strany. Celý tvar pak převáží sem tam nití, tak aby tam seno dobře drželo a nevyčnívalo. Pokud je třeba, může se

⁶⁹ ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce: Původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 2.vyd. Olomouc: Rubico, 2004. s. 37. ISBN 80-7346-041-6.

⁷⁰ PLICKA, K. et al. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: zima 4.díl*. 3.vyd. Praha: Odeon, 1981. s. 45, 57. ISBN 01-011-81.

⁷¹ HRUBÍN, F. *Dětem*. 3.vyd. Praha: Albatros, 1985. s. 80. ISBN 13-727-85.

přidat ještě další vrstva sena, která se také převáže nití. Přechínající nebo trčící stébla mohou zastříhnout nůžkami. Takto hotový tvar se dozdobí různými přírodninami, mašlemi apod.. Celou ozdobu pak můžeme zapíchnout do květináče nebo pověsit na dveře nebo stromeček. Záleží na dětech a jejich fantazii.

Společná aktivita: Kdo je rychlejší⁷²

Pedagog připraví provázky, na kterých udělá asi deset uzlíků. Takto upravené provázky rozdá do soutěžních dvojic a úkolem je v co nejkratším čase uzlíky rozvázat. Vítězí nejzručnější a nejrychlejší dvojice. Pro ztížení si každý z dvojice dá jednu ruku za záda a uzlíky rozvazují společnými silami.

10.3.6 Anděl Páně

Cíl: činnost zaměřená na uvolnění a ovládnutí rukou, snaha v dětech probudit vděčnost a komunikativnost.

Věk: 6-10 let

Počet dětí: 10-15

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: prstové barvy, bílá čtvrtka nebo barevný papír.

Motivace: Promítneme dětem filmovou pohádku (DVD) na motivy pohádek Boženy Němcové *Anděl Páně*, od J. Stracha.

Pedagog si může s dětmi povídat o zážitcích z této filmové pohádky.

Výtvarná činnost: *Anděl Páně* (viz Příloha XIX)

Na andělíčkově tělíčko si dítě nabarví dlaň např. modrou barvou. Potom dlaň otiskne na střed papíru. Pak si ruku omyje a obě ruce si nabarví žlutou barvou (s pomocí pedagoga nebo spolužáka) a otiskne je níž po obou stranách tělíčka a natiskne křídla. Takto potištěný papír si otočí a namočí si prst v oranžové barvě a namaluje andělíčkově hlavu. Konečky prstů také domaluje modré ruce a oranžové dlaně. Hnědou barvou domaluje andělovi vlasy a žlutou použije na svatozář. Konečky prstů namaluje oči, nos a ústa. Takto je andělíček hotový. Dále ho můžou děti vystříhnout a použít jako vánoční přáníčko.

⁷² srov. NELEŠOVSKÁ A., SVOBODOVÁ, J. *Hry zaměřené na sociální rozvoj žáků mladšího školního věku*. 1.vyd.dotisk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 42. ISBN 80-244-0151-7.

Společná aktivita: Cesta k Betlému⁷³

Papírový betlém, který vytvořily děti, se postaví v prostoru třídy. Pedagog určí jedno dítě, které dostane do ruky zvoneček a bude mít roli Anděla. Ostatní děti se za ním seřadí do zástupu a budou dělat ovečky. Úkolem Anděla je vést stádo oveček klikatou cestou k betlému. Děti Anděla sledují zrakem, ale řídí se i podle zvuku cinkajícího zvonečku.

Pro ztížení můžeme ovečkám zavázat oči a ty se budou řídit pouze podle zvuku. Je důležité zabezpečit prostor třídy.

10.3.7 Vánoční svícny

Cíl: vyzkoušet si práci s přírodními materiály, navázání na tradiční vánoční výzdobu našich předků. Uvědomění si důležitosti světla.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 10-15

Doba trvání: 60 minut

Motivace: Relaxace - představa hořící svíčky⁷⁴ (viz Příloha XX).

Navození představy, uvolnění. Po ukončení relaxace je důležité si popovídat o pocitech dětí.

a) svícen z ořechových skořápek (viz Příloha XX)

Pomůcky: 2 ks vyloupaných ořechových skořápek, vánoční svíčky, plastelína, lesní mech, větvičky chvojí, drobné ozdůbky, mašle, nůžky, tavná pistol.

Výtvarná činnost: Pedagog slepí dětem pomocí tavné pistole vždy dvě skořápky svrchní částí k sobě. V oblasti tohoto sváru mohou uvázat mašličku, aby se nehezké místo zakrylo. Do horní části takto připraveného „stojánku“ si děti namačkají plastelínu, do které zapíchnou svíčku. Kolem svíčky pak dají mech nebo drobné větvičky chvojí. Pak už je svícínek hotov a děti si ho mohou dozdobit drobnými ozdůbkami.

b) svícen z jablek (viz Příloha XX)

Pomůcky: jablko, sušené ovoce, želé, špejle, svíčka, koření (hřebíček), mašle, barevné papíry nastříhané na kousky, nůžky, nůž.

⁷³ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 39. ISBN 80-7346-050-5.

⁷⁴ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 38. ISBN 80-7346-050-5.

Výtvarná činnost: U stopky vyřízne dítě z pomoci pedagoga maličký otvor, do kterého se zastrčí svíčka. Kolem svíčky mohou uvázat mašli. Takto připravený svícínek si děti dozdobí podle své fantazie. Mohou do něho zapichovat hřebíček nebo špejle, na které předtím navlíkly sušené ovoce, želé nebo barevné papíry. Takový svícínek udělá radost všem a svou vůní navodí vánoční atmosféru.

c) netradiční svícen z vlnité lepenky (viz Příloha XX)

Pomůcky: barevná vlnitá lepenka, svíčka, tužka, nůžky, lepidlo, plastelína, větvičky chvojí, mašle.

Výtvarná činnost: Pedagog si připraví šablony hvězd. Jedny malé a druhé větší. Děti si tyto šablony obkreslí, každou na jinak barevnou lepenku. Hvězdy na sebe nalepí-menší na tu větší. Poté si pruh lepenky dlouhé asi 10-15 cm stočí do malé ruličky, tak aby se do ní vešla svíčka, a zalepí ji, aby se nerozmotávala. Tuto ruličku pak lepidlem přilepí na střed hvězdy, dá do ní trochu plastelíny, aby v ní svíčka držela a postaví ji do ní. Kolem svíčky pak mohou zavázat mašli a přidat větvičku chvojí.

Společná aktivita: Štafeta s hořící svíčkou

K této hře jsou důležité svíčky a venkovní prostor. Pedagog vymezí trasu běhu a rozdělí děti na dvě družstva. V každém družstvu je jedna hořící svíčka, s kterou každé dítě oběhne stanovenou trasu a vrátí se zpět, kde předá svíčku dalšímu. Snaží se, aby svíčka nezhasla. Pokud mu zhasne, musí se vracet zpět na start.

Vyhrává to družstvo, které stanovenou trasu oběhne v nejkratším čase a s hořící svíčkou.

10.4 IV. týden

10.4.1 Papírové lucerny

Cíl: uvědomit si důležitost a sílu světla ve tmě. Rozšíření schopnosti prostorové práce s papírem.

Věk: 8-12 let

Počet dětí: 5-10

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: připravená šablona, bílá čtvrtka velikosti A3, lepidlo, konturovací barva, nůžky, tužka, pravítko, řezák, podložka na řezání, malá sklenice od zavařeniny, čajová svíčka.

Motivace: Pedagog dává dětem otázky týkající se světla např.: Kdy vám v něčem pořádně svítlo? Kdy jste někomu pomohli, aby svítlo jemu? Kdy jste naposled zářili a proč? Kdy vám někdo rozjasnil náladu? Kdy jste ji někomu rozjasnili vy? Při jaké příležitosti se vám rozzářily oči? Dovedete si představit, jak by vypadal náš život bez radosti a vzájemné lásky?

Výtvarná činnost: *Papírové lucerny (viz Příloha XXI)*

Pedagog zhotoví šablony (šířka stěny lucerny je 7,5 cm, výška stěn je 12 cm, výška střechy 9 cm; na jednu stranu stěny a střechy přidáme 1 cm na slepení). Děti si šablony obkreslí na bílou čtvrtku, dokreslí si na ní okénka a obkreslenou lucernu vystříhnou i s okénky. Poté si lucernu dozdobí domalováním detailů konturou. Takto připravenou lucernu si naohýbají podle pravítka a slepí k sobě části stěn domečku. Lucerna je hotová, pokud ji navlékneme na připravenou sklenici se svíčkou. Je třeba dbát zvýšené bezpečnosti.

Společná aktivita: Černá hodinka⁷⁵

Pedagog si s dětmi ve třídě navodí atmosféru „černé hodinky“ zatažením žaluzií nebo závěsů. Sedne si společně s dětmi do kruhu kolem zapálené svíčky a vyprávějí si pohádky, vlastní příběhy nebo tradice a pověry týkající se vánočního období.

10.4.2 Sádrový vánoční tisk

Cíl: naučit se pracovat z různým materiálem. Rozvoj představivosti a důraz na koncentraci.

Věk: 8-12 let

Počet dětí: 5-10

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: krabička (asi 15x15 cm), štukatérská sádra, špachtle, nádobka, voda, fólie, smírkový papír, tužka, rydlo nebo hřebík, tiskařská barva, váleček, čtvrtky nebo barevné papíry.

Motivace: Pedagog s dětmi může vytvořit nebo jen navštívit „Živý betlém“, který je pro děti velkým zážitkem.

⁷⁵ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 44. ISBN 80-7346-050-5.

Výtvarná činnost: Sádrový vánoční tisk (viz Příloha XXII)

Nejprve si děti pro sádrou matrici připraví krabičku, kterou si mohou zhotovit samy, nebo použijí papírové víčko, krabičku od sýrů apod.. Krabička by měla být vysoká alespoň 2 cm, uvnitř ji vyložíme fólií, aby se sádra nepřilepila k okrajům, a na ni vložíme kousek plátna pro zpevnění. Pedagog připraví sádru, kterou vlije do připravené krabičky. Sádra musí mít krémovou konzistenci, aby po nalití vytvořila hladký povrch. Ztvrdlou sádrou destičku vyklopíme a její povrch jemně sbrousíme smirkovým papírem. Na takto připravenou matrici si děti předkreslí motiv, který pak vyryjí hřebíkem nebo rydlem.

Tiskařskou barvu nanese pomocí válečku a poté přitiskneme na matrici papír. Otisk je hotov a může se kdykoliv zopakovat. Otisk u menších dětí není úplně přesný, ale je tam zachován jejich dětský rukopis. Tyto otisky mohou udělat radost jako dárky v rámečku nebo jako vánoční přáníčka.

Společná činnost: Společný obraz z nití⁷⁶

Pedagog připraví dětem různě dlouhé barevné nitě, které se namočí ve vodě. Poté je děti různě tvarují na plochu stolu – tvoří obrysy známých předmětů nebo abstrakce. Je třeba, aby děti měly kolem sebe dost místa a každé dítě se na společné tvorbě podílelo. Hotové „nitřové“ dílko se může přemístit na plochu kartonu. Děti si tím procvičí a rozvíjí představivost, naučí se zjednodušování.

10.4.3 Bramborová tiskátka

Cíl: použití netradičních materiálů a pomůcek, otiskování různých tvarů tiskátek zlepšuje geometrickou představivost dítěte.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 15-20

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: brambory, vánoční vykrajovátko, nůž, temperové barvy, štětec, bílá čtvrtka, nůžky, tužka.

Motivace: Děti si zazpívají netradiční vánoční písničky např.: *Maria má dítě, Čtyři adventní svíce, Kampak to spěcháte*⁷⁷.

⁷⁶ PAUSEWANGOVÁ, E. *100 her k rozvoji tvořivosti v předškolním a mladším školním věku*. Přel. K. Lišková. 1. vyd. Praha: Portál, 1992. s.56. ISBN 80-85282-28-3.

⁷⁷ GLOGAR, J. *Hosana: zpěvník křesťanských písní*. 5.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-768-X.

Výtvarná činnost: *Bramborová tiskátka (viz. Příloha XXIII)*

Pedagog spolu s dětmi připraví tiskátka z brambor pomocí vykrajovátek nebo nože. Na takto vytvořená tiskátka si děti nanesou temperovou barvu a otisknou na plochu bílé čtvrtky, kterou ještě předtím mohly natřít určitou barvou. Děti tiskají různá tiskátka podle své fantazie.

Potištěná plocha papíru se nechá zaschnout a dále se může zpracovat tak, že na tuto plochu mohou děti obkreslit šablonu komety, zvonku nebo stromečku. Tyto tvary pak vystříhnou a mohou sloužit jako ozdoba ve třídě nebo jako přání pro rodiče.

Společná aktivita: Honička ve sněhu

Tato hra se může hrát, pokud venku napadne čerstvý sníh. V něm pedagog vyšlape různé cestičky - bludiště a určí jedno dítě, které ostatní bude honit. Děti se musí pohybovat pouze na území cestiček, mohou přeskakovat z jedné do druhé, ale nesmí šlapat vedle.

10.4.4 Kresba zmizíkem

Cíl: zapojení fantazie a představivosti, volnost, relaxace. Použití netradičních pomůcek.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 15-20

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: zmizík, inkoust, čtvrtky, štětec.

Motivace: Děti si přečtou zimní básničky: *Brusle, saně; Na ledě*⁷⁸ (viz. Příloha XXIV). Pedagog může pokládat otázky např.: Jaké zimní sporty znáte? Jezdíte rádi na saních? Jaké roční období máte nejraději?

Výtvarná činnost: *Kresba zmizíkem (viz. Příloha XXIV)*

Tato technika se může mít dva postupy. Buď se jedná o postup, kdy nejprve provedeme kresbu zmizíkem na čistý papír (je vhodné jej nejprve přetřít silně zředěným inkoustem, aby kresba byla viditelná) a potom ji přetřeme neředěným inkoustem. Druhý postup je takový, kdy si děti natrou plochu papíru neředěným inkoustem, nechají zaschnout a poté kreslí na takto připravenou plochu zmizíkem. Postupně se objevuje bílá kresba. Mohou se používat i barevné inkousty. Hotové dílko si děti mohou dát do rámečku nebo použít na výstavku ve třídě.

⁷⁸ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výbor z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 22. ISBN 80-85523-29-9.

Společná aktivita: Sněhová střelba na cíl⁷⁹

V této hře hrají dvě družstva. Hra se hraje na zasněženém hřišti. Na vhodném místě (plotě, stromě) se umístí dva terče. Ve vzdálenosti asi 10 kroků od terče se vyznačí první čára a o dalších 10 kroků dále se vyznačí druhá souběžná čára. Tyto čáry představují start a cíl štafety. Každý z hráčů si připraví dvě sněhové koule. Potom se družstva seřadí na startovací čáře proti svému terči. Na znamení rozhodčího vyběhne z každého družstva první hráč směrem k terči, musí se ale zastavit u druhé čáry, rychle zamířit, hodit jednu sněhovou kouli a za ní druhou na terč svého družstva a rychle utíkat zpět ke svým spoluhráčům. Jakmile protne druhou čáru, může vyrazit druhý hráč a poté další, dokud se všichni ve střelbě nevystřídají. Po skončení štafety se přepočítají výsledky, kdy za každý zásah sněhovou koulí do terče jsou dva body a nejrychlejší družstvo získává bodů pět. Ale ne vždycky vyhraje nejrychlejší družstvo.

10.4.5 Keramický kapřík

Cíl: práce s hmotou, procvičování jemné motoriky, koordinace pohybů, důraz na koncentraci, rozvoj fantazie a konstrukčních schopností dětí.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 5-10

Doba trvání: 90 minut

Pomůcky: šablony kaprů, keramická hlína nebo jiné druhy hlíny jako je kera-plast (tyto materiály se nemusejí vypalovat v peci, ztvrdnou na vzduchu), kuchyňský váleček, nůž, různě hrubé tkaniny, navlhčená houba, špachtle, stará utěrka.

Motivace: Pedagog s dětmi přečte pohádku *Jak to bylo u Rumcajsů na Vánoce*⁸⁰ (viz Příloha XXV). Děti se mohou ve čtení střídat a pak si mohou vyprávět o tradičních vánočních pokrmech a tradicích.

Výtvarná činnost: *Keramický kapřík* (viz Příloha XXV)

Nejprve se děti seznámí s hlínou a jejími vlastnostmi. Různě ji hnětou, stlačují, vyhlazují, mačkají, kroutí, ryjí do ní apod. Poté pedagog dětem rozdá dostatečné množství hlíny, kterou si děti rozválí na placku a z které podle šablony vyříznou tvar kapra. Takto vyříznutý tvar

⁷⁹ BESTAJOVKÝ, J. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce: zima*. 1.vyd. Brno: Computer Press, 2004. s. 51. ISBN 80-251-0476-1.

⁸⁰ ČTVRTEK, V. *Vánoce u Rumcajsů*. 1.vyd. Praha: Albatros, 1974. s. 15. ISBN 13-801-74.

mohou děti dotvářet podle své fantazie různým nalepováním hlíny, otiskováním různých předmětů, vykrajováním, zdrsněním povrchu, vydlabáváním apod. Hotové dílko se nechá usušit. Pokud je k dispozici keramická pec po usušení se může na kapra nanést glazura a pak bude kapr barevný.

Hotový kapřík se může zavěsit jako ozdoba na zeď nebo jako dárek pro blízké.

Společná aktivita: Záchrana na voru⁸¹

K této hře je důležitý velký formát balicího papíru. Hráči dostávají úkol od pedagoga: musí se všichni vejít na vor – balicí papír a vydržet na něm bez doteku země 1 minutu. Papír se postupně skládáním zmenšuje. Pokud se všichni hráči nedostanou na vor, následuje řešení, v čem byl problém, a hra se pak znovu opakuje. Při větším počtu dětí je vhodné je rozdělit na skupinky. Hra je zaměřená na kontakt a spolupráci.

10.4.6 Betlém

Cíl: uvědomit si podstatu narození Ježíše. Kombinace kartonu s textilním materiálem, práce s velkým formátem. Důraz na pečlivost při lepení, rozvoj komunikativnosti.

Věk: 6-12 let

Počet dětí: 5-10, skupinová práce

Doba trvání: 2 x 90 minut

Pomůcky: lepenkový karton, bílý karton, nůžky, žlutá temperová barva, modrá nebo jinak barevná látka, černá tuž, lepidlo, pravítko, špejle.

Motivace: Vyprávění příběhu o Štědrém dnu: *Nejkrásnější den v roce – Štědrý den⁸²* (viz Příloha XXVI). Pedagog si s dětmi povídá o podstatě Vánoc, Štědrého dne. Jaký má pro děti význam, co od Vánoc očekávají apod.

Jesličkové přemítání⁸³ (viz Příloha XXVI).

Výtvarná činnost: *Betlém* (viz Příloha XXVI)

Z lepenkového kartonu si děti vystříhnou tři díly betlému a polepí je látkou. Betlém si obkreslí na bílý karton a vystříhnou z něho pruhy a obloučky-asi 5cm široké, které pak nalepí

⁸¹ srov. NELEŠOVSKÁ A., SVOBODOVÁ, J. *Hry zaměřené na sociální rozvoj žáků mladšího školního věku*. 1.vyd.dotisk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 48. ISBN 80-244-0151-7.

⁸² LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výbor z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 27-28. ISBN 80-85523-29-9.

⁸³ Jesličkové přemítání. Duha. 1997, roč. 1997/98.č.8. s.8.

na okraje betlému. Všechny tři části betlému přilepí k sobě tak, aby se boční stěny daly otvírat a dobře stály.

Postavy do betléma děti nakreslí černou tuží na bílý karton, vybarví je žlutou temperou, vystříhnou a nalepí. Stříšku v betlémě udělají z proužků papíru, ve kterých prostříhnou malé otvůrky, obloučky a ve středu stříšky hvězdu. Je to skupinová práce a je důležitá přítomnost a pomoc pedagoga, který by měl zasahovat jen v nejnútnejších případech, pokud si děti nevědí rady. Jinak by měla tvorba zůstat na nich samotných.

Společná aktivita: Pedagog využije předvánočního času k ozvláštňení průběhu výuky. Pro děti připraví malé pohoštění, např. cukroví, čaj. Tím se uvolní atmosféra ve třídě. Pedagog si s dětmi povídá o vánočním čase a případně může připravit i některé tradiční zvyky k praktickému vyzkoušení, např. pouštění lodiček, házení střevícem, krájení jablka apod.

Také si s dětmi může zazpívat vánoční koledy, které se naučily, nebo pustí vánoční hudbu jako zvukovou kulisu.

10.4.7 Tři králové

Cíl: využití různých technik, které jsou pro děti nejpřitažlivější, rozvoj představivosti, koordinace.

Věk: 8-10 let

Počet dětí: 15-20

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: vodové nebo temperové barvy, pastelky, voskové pastelky, štětce, čtvrtky, tužka, kalíšek s vodou.

Motivace: Pedagog dětem přečte příběh o kolednících, jak to chodilo za starých časů *Jak chodili po koledě*⁸⁴ (viz Příloha XXVII). Ptá se dětí jestli, znají nějakou vánoční koledu *Koleda, koleda, dědku...*; *Koleda, koleda Štěpáne*⁸⁵ (viz Příloha XXVII).

Co nesli tři králové za dary? Jak udělat radost druhým lidem? Co bys přinesl Ježíškovi ty?

⁸⁴ LADA, J. *Mikeš díl první a druhý*. 5.vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. s.54-58. ISBN 13-113-5-66.

⁸⁵ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 50-51. ISBN 80-85523-29-9.

Výtvarná činnost: *Tři králové (viz Příloha XXVII)*

Děti na připravenou čtvrtku znázorní klanění Tří králů podle své představy. Použijí takovou techniku-kresbu nebo malbu, která je jim nejbližší. Hotové výkresy mohou být součástí nástěnného betlému nebo vánoční výstavky.

Společná aktivita: Činností k tomuto tématu by mohla být společná domluva a přihlášení se do tříkrálové sbírky pořádané charitou. Děti by měly být dopředu seznámeny s tím, pro jaké účely jsou vybrané prostředky určeny, což jim pomůže uvědomit si význam charitativní činnosti a uvědomit si, že ne každý žije v blahobytu.

ZÁVĚR

Tématem mé diplomové práce byla „motivace k lidovému umění prostřednictvím výtvarných technik v pedagogice volného času během liturgického roku, pro mladší školní věk.“

Liturgické období, na které jsem se zaměřila, bylo období Vánoc z toho důvodu, že si myslím, že dětem mladšího školního věku je toto období bližší a srozumitelnější.

Má diplomová práce obsahuje kapitoly zabývající se motivací z hlediska psychologického a pedagogického. Poukazuji, jakým způsobem je třeba motivovat a uspokojovat potřeby dětí v zájmové oblasti a hlavně v činnosti výtvarné.

Dále se zabývám srovnáním lidového umění dnes a v minulosti a jeho pozvednutím mezi současnou výtvarnou tvorbu se záměrem přiblížit ji dětem.

Důležitou součástí dětského věku jsou hry sloužící k odreagování, stmelení dětské skupiny. Působí jako motivace ve výtvarné činnosti a prostupují výtvarným uměním. Proto jsem srovnávala společné znaky hry a umění, rozdílů mezi nimi a v praktické části diplomové práce jsem kromě výtvarných aktivit uváděla i aktivity společné, „hrové.“

Také jsem zmínila pojem volného času a s ním spojené zájmové činnosti jejich důležitou funkci v socializaci dítěte. Pro děti je výtvarná činnost velkým přínosem, poskytuje jim radost z tvorby a z objevování nových postupů a technik. Je třeba v dětech rozvíjet pozitivní vztah k umění, a nejenom výtvarnému. Každé dítě prochází postupným vývojem kresby. Postupně se zdokonaluje a hledá si svůj vlastní styl vyjadřování, proto je důležité děti podporovat v originalitě jejich vlastní tvorby.

Součástí výtvarného rozvoje dítěte je hodnocení pedagoga a vzájemná komunikace mezi nimi. Záleží na pedagogovi, jak dítě ovlivní svým přístupem, zda ho nadchne k další činnosti, nebo ho zradí.

Praktickou část mé diplomové práce jsem rozčlenila na čtyři projekty, kde jsem se v každém snažila představit několik výtvarných činností. Jednalo se o tradiční i méně tradiční, které byly doplněny různými akcemi, příběhy, vyprávěními nebo básničkami spojenými s vánočním obdobím. Důležité je vybírat takové techniky, které jsou pro tento věk vhodné a snažit se dětem vyjít vstříc, i když ne vždy se je povede zaujmout.

Ze zkušenosti ze školní družiny vím, že děti velmi rády modelují, baví je různé otisky, práce s přírodním materiálem, roztírání suchého pastelu apod. Odměnou pro ně je, pokud si mohou svůj výrobek odnést, pochlubit se rodičům nebo spolužákům. Největší nechuť mají k práci s nůžkami, k vystřihování.

Jsem ráda, že jsem mohla téměř zapomenuté zvyky a tradice s dětmi oživit, přiblížit jim je a doufám, že v nich zanechaly pozitivní vztah k lidové tvorbě a výtvarné činnosti.

Bylo by zajímavé zkusit stejné výtvarné činnosti v rozdílném prostředí. Zda by se výsledky a nadšení dětí lišily.

Tato diplomová práce mě obohatila o nové poznatky a zkušenosti, které jsem získávala jak z literatury, tak i přímo spoluprací s dětmi, mohla jsem se podílet na životě ve školní družině a vyzkoušet s dětmi tyto výtvarné činnosti.

ABSTRAKT

MIKEŠOVÁ, P. Motivace k lidovému umění prostřednictvím výtvarných technik v pedagogice volného času v rámci liturgického roku. Mladší školní věk. České Budějovice 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. I. Kovářová.

Klíčová slova: mladší školní věk, lidové umění, motivace, zájmová činnost, volný čas, výtvarné techniky, tvořivost, liturgické období.

V mé diplomové práci je poukázáno na důležitost motivace u dětí mladšího školního věku. Práce je zaměřena na různé výtvarné techniky a činnosti v předvánočním a vánočním období.

V teoretické části se zabývám motivací, charakteristikou a problematikou lidového umění ve výtvarné činnosti. Je zde vysvětlen pojem adventu, prolínání hry a umění a rozdíl mezi nimi. Rozebírám pojem volného času a s ním spojené volnočasové aktivity zabývající se výtvarnou a rukodělnou činností. Dále vývojem dětské kresby, jejím hodnocením a rozvojem zájmu o tyto činnosti.

V praktické části je uveden projekt, který se skládá ze čtyř základních bloků, představující adventní období. V každém bloku je uvedeno několik výtvarných činností, směřujících tématicky k liturgickému období Vánoc. U každé techniky je uvedena společná aktivita, která se snaží o rozvoj tvořivosti pomocí hry nebo jiné činnosti. Cílem je zapojit všechny děti do procesu socializace, vzájemné komunikace a poznání.

V závěru práce jsou uvedeny poznatky z realizace výtvarných projektů ze školní družiny.

ABSTRACT

Motivation towards folk art using graphic techniques in free time education within the liturgical year. Younger school age.

Keywords: younger school-age, folk art, motivation, free-time activities, leisure time, graphic techniques, creativity, liturgical period.

In my diploma thesis is shown the significance of younger school-age children motivation. The scope of the work is usage of different graphic techniques and activities within the pre-Christmass and Christmass period.

In theoretical part is pointed out on motivation, characteristics and questions of folk art in graphic techniques, explanation of advent idea, diffusion of games and art and differences between them. Further is taken into consideration free time perception and with it connected free-time activities related to graphic and handicraft doings. It is also described the evolution of children drawings, its assesment and development of interest in such activity.

In applied part is mentioned project consisting of four main parts – standing for particular parts of advent period. In each part are mentioned several graphic activities related in topic to the liturgical period of Christmas.

By each technique is stated common activity which helps in developing of creativity using games or similar methods. The aim is to include all children to the socialization process, mutual communication and understanding.

At the end of my work are stated knowedges from realisation of graphic projects in school kindergarten.

SEZNAM LITERATURY

Monografie

- ALLEN, K. EILEEN. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního vývoje do 8 let*. 2.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0.
- BABYRÁDOVÁ, H. *Symbol v dětském výtvarném projevu*. 1.vyd. Brno: vyd.MU, 1999. ISBN 80-210-2079-2.
- BABYRÁDOVÁ, H. *Výtvarná dílna*. 1.vyd. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-705-4.
- BESTAJOVKÝ, J. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce: Zima*. 1.vyd. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0476-1.
- Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 11.vyd. Česká biblická společnost, 1998. ISBN 80-85810-19-0.
- ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1.vyd. Brno: DOPLNĚK, 2000. ISBN 80-7239-060-0.
- ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 3.vyd. Praha: SPN, 1987. ISBN 14-225-87.
- ČÍŽKOVÁ ŠIMÍČKOVÁ, J. et al. *Přehled vývojové psychologie*. 2.nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-0629-2.
- ČTVRTEK, V. *Vánoce u Rumcajsů*. 1.vyd. Praha: Albatros, 1974. ISBN 13-801-74.
- FROLEC, V. *Prostá krása*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1984. ISBN neuvedeno.
- GLOGAR, J. *Hosana: zpěvník křesťanských písní*. 5.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-768-X.
- HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. *Hry do kapsy I*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-672-1.
- HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. *Hry do kapsy II*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-673-X.
- HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. *Hry do kapsy III*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-817-1.
- HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. *Hry do kapsy IV*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-818-X.
- HOLEYŠOVSKÁ, A. *Rok ve školní družině*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-752-3.
- HRUBÍN, F. *Dětem*. 3.vyd. Praha: Albatros, 1985. ISBN 13-727-85.

- HUTŇANOVÁ, Z. *Tvoříme s dětmi*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1098-8.
- CHODURA, V., KLIMEŠOVÁ V., KŘIŠŤAN A. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-530-6.
- JÁNSKÝ, P. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol I. díl*. dotisk. Cheb: MUSIC CHEB, 1998. ISBN 80-85925-01-X.
- JŮVA, V. *Estetická výchova: vývoj-pojetí-perspektivy*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-85931-12-5.
- KOHLOVÁ, M., GAINEROVÁ, M. *Dalších 199 výtvarných činností*. 1.vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-148-7.
- KOVÁŘOVÁ, I. *Výtvarné hry pro nejmenší děti*. České Budějovice: sdružení sv. Jana Neumanna, 2004. ISBN 80-86074-24-2.
- KULHÁNKOVÁ, A. *Nejlepší nápady pro děti: výtvarné náměty pro celý rok*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1333-0.
- LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. ISBN 80-85523-29-9.
- LADA, J. *Mikeš díl první a druhý*. 5.vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. ISBN 13-113-5-66.
- MALINSKÝ, Z. *Vánoční pohádky*. 1.vyd. Praha: Albatros, 1983. ISBN 13-760-83.
- MARKOVÁ, Z. *Hry a nápady pro školáčky: zima*. 1.vyd. Praha: Grada, 2003. ISBN 80-247-0554-0.
- MARKOVÁ, Z. *Pohybové hry do tříd a družin*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0845-0.
- MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M. *Děti, hry a umění*. 1.vyd. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-18-8.
- NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: ACADEMIA, 1998. ISBN 80-200-1290-7.
- NEDVĚDOVÁ, Z., ZATLOUKALOVÁ, I. *Výtvarná tvorba*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-46-6
- NELEŠOVSKÁ, A., SVOBODOVÁ, J. *Hry zaměřené na sociální rozvoj žáků mladšího školního věku*. 1.vyd.dotisk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0151-7.

- NĚMEC, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času: pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.
- PAUSEWANGOVÁ, E. *100 her k rozvoji tvořivosti v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 1992. ISBN 80-85282-28-3.
- PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy*. 3.aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PLICKA, K. et al. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Zima 4.díl*. 3.vyd. Praha: Odeon, 1981. ISBN 01-011-81.
- PORTMANOVÁ, R. *Hry pro tvořivé myšlení*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-876-7.
- PROPERIUS, M. *Adventní písničky z Českých Barokních Kancionálů*. Katolický týdeník, 2006, roč. XVII. č.48. adventní příloha.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 2.aktualiz.vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7178-944-5.
- READ, H. *Výchova uměním*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1967. ISBN nevedeno.
- ROBEK, A., VAŘEKA, J. *Národopis: jihočeská vlastivěda*. 1.vyd. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1987. ISBN nevedeno.
- ROESELOVÁ, D. *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova-PF, 2003. ISBN 80-7290-121-4.
- SPOUSTA, V. et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase: Kultura a umění ve výchově*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1275-7.
- STAŇKOVÁ, J. *Lidové výtvarné umění: Čechy a Morava*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. ISBN 14-855-68.
- ŠIMONOVÁ, A. *Výtvarná dílna: pro děti od 4-8 let*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-960-7.
- ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. ISBN 80-7346-050-5.
- ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce: Původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 2.vyd. Olomouc: Rubico, 2004. ISBN 80-7346-041-6.
- TOUFAR, P. *Vánoce*. 1.vyd. Praha: ETC Publishing, 1996. ISBN 80-86006-24-7.
- UHLÍŘ, J. *Tvoříme ve stylu známých malířů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-670-5.
- UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5. přepr.a rozšíř.vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-599-7.

- VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Vánoc*. 2.vyd. Praha: nakl. Libri, 2001. ISBN 80-7277-077-2.
- VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: PAIDO, 1995. ISBN 80-901737-9-9.
- VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*. 2.rozšíř.vyd. České Budějovice: nakl. Dona, 2005. ISBN 80-7322-075.

Časopisecké statě

- Hádankový adventní kalendář. Duha. 1997, roč. 1997/98. č.8.
- Jesličkové přemítání. Duha. 1997, roč. 1997/98.č.8.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Přírodní adventní věnec
Příloha II	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Adventní věnec z barevné lepenky
Příloha II	Texty a fotografie : Adventní kalendář ze skořápek
Příloha IV	Fotografie k výtvarné činnosti: Domečkový adventní kalendář
Příloha V	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Figurky a ozdoby z vizovického těsta
Příloha VI	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Kometa, betlém
Příloha VII	Fotografie k výtvarné činnosti: Zimní les
Příloha VIII	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Stromečky a betlémské hvězdy
Příloha IX	Fotografie k výtvarné činnosti: Papírový vánoční stromek a sněhové vločky
Příloha X	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Papírový anděl a sněhulák
Příloha XI	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Betlém, zimní krajina
Příloha XII	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Vánoční nebe s vločkami
Příloha XIII	Fotografie k výtvarné činnosti: Vánoční stromek
Příloha XIV	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Kapr – papír a gáza
Příloha XV	Fotografie k výtvarné činnosti: Perníčkové tvoření
Příloha XVI	Text a fotografie k výtvarné činnosti: Vánoční noc
Přílohy XVII	Fotografie k výtvarné činnosti: Šlehačková tvorba
Příloha XVIII	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Senná dekorace
Příloha XIX	Fotografie k výtvarné činnosti: Anděl Páně
Příloha XX	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Vánoční svícny
Příloha XXI	Fotografie k výtvarné činnosti: Papírové lucerny
Příloha XXII	Fotografie k výtvarné činnosti: Sádrový vánoční tisk
Příloha XXIII	Fotografie k výtvarné činnosti: Bramborová tiskátka
Příloha XXIV	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Kresba zmizíkem
Příloha XXV	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Keramický kapřík
Příloha XXVI	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Betlém
Příloha XXVII	Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Tři králové

Příloha I – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Přírodní adventní věnec

Svatý Ondřej

Legenda

Postava tohoto svätce je pro církve důležitá. Mimo jiné dnem jeho svátku začíná liturgický rok, který se začal slavít v 6. století. Důležité je, že Ondřej byl prvním učedníkem Ježíše.

Narodil se v Palestině u Genezaretského jezera, kde se svým bratrem Šimonem provozovali rybářství. Zprvu byl jeho učitelem Jan Křtitel. Nedlouho po tom, co se stal Ježíšovým apoštolem, jeho bratr Šimon ho následoval. Ten později přijal jméno Petr a je z Bible znám tím, že Ježíše třikrát zapřel, když byl dotazován, zda ho zná.

Ondřej po Ježíšově smrti putoval do dalekých zemí a šířil mezi lidmi křesťanství. Usadil se v Řecku na Peloponésském poloostrově ve městě Patrasu, ale jeho stáří nebylo příliš klidné. Za svou víru byl pronásledován římským císařem Nerem i jinými vysokými úředníky. Byl uvězněn a mučen, ale svého vyznání se nevzdal. Nakonec byl stejně jako Ježíš ukřižován. Ovšem na jiném kříži, a to ve tvaru X. Proto se tomuto kříži říká „Ondřejův“ nebo „ondřejovský“ kříž. Svatého Ondřeje můžeme vidět na různých vyobrazeních nejen na tom kříži, ale také s dalšími symboly: provazem, kterým byl ke kříži přivázán nebo se sítí s rybami.⁸⁶

Zvyky, pověry a kouzla na sv. Ondřeje

K tomuto dni se váží různé magické praktiky, které však s tímto svätcem nemají mnoho společného.

Byl považován za ochránce a patrona zamilovaných, zvláště pak nevěst. Snad proto svobodná děvčata praktikovala různé věštby a hádání na milého.

Tradovala se pověra o tom, co se komu v tuto noc zdá, to se určitě splní.

Podle jiné pověry si svobodné děvče napsalo na sedm lístků jména sedmi chlapců a večer je dalo pod polštář. Ráno pak bez rozmýšlení vytáhlo jeden lístek a jméno, které na něm bylo napsáno, patřilo chlapci, který děvčeti měl být přisouzen.

Jinde se lístky se jmény chlapců zavazovaly do čtyř rohů kapesníku a daly s rovněž pod polštář. Jeden roh děvče ráno rozvázalo a jméno na lístku bylo jméno jejího ženicha.

Večer v tento den se nezadané dívky scházely, na slaměnkách točily šátky a říkaly:

„Milý svatý Ondřeji,

⁸⁶ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 52. ISBN 80-7346-050-5.

prosím tebe potají,
aby se mi ve snu zjevil ten,
který je mně za muže usouzen.“

Které dívce šátek při tom z ošatky vyskočil, ta se měla do roka vdát.

Které z děvčat se má nejdříve vdát, se prý dalo poznat také ze zvyku, při němž každé z přítomných děvčat položilo na lopatu kousek chleba, a dívky pak čekaly, čí kousek nejdříve sní pes. Ta se měla jako první vdát.

Složitější zvyk, jak zjistit jméno ženicha, bylo vaření knedlíků. Vypracované těsto se rozdělilo na pět kousků a do čtyř se zabalily papírky s chlapeckými jmény. Knedlíky se daly do hrnce vařit a čekalo se na první, který vyplave nahoru. Když se rozřízl, obsahoval buď jméno budoucího ženicha, nebo zprávu, že svatba zatím není v dohledu, protože byl prázdný.⁸⁷

Obr. 1. Příprava přírodního adventního věnce



⁸⁷ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 53. ISBN 80-7346-050-5.

Obr. 2. Přírodní adventní věnec – dokončování



Obr. 3. Adventní věnec



Příloha II – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Adventní věnec z barevné lepenky

Svatá Barbora

Legenda

Vypráví se, že otec Barbory byl bohatý turecký šlechtic, který velmi pečlivě střežil její ctnost. Nechal ji zavřít ve věži, kde měla sice pohodlí, ale přece jen nebyl svobodná. Jeden ze sloužících byl tajný křesťan, ten Barboru obrátil na křesťankou víru. Nechala se tajně pokřtít. Otec nenáviděl křesťany. Jednou u ní našel kříž a velmi rozezlil. Barboře se sice podařilo z vězení ve věži utéct, ale byla prozrazena pastýřem a ze skal, kde se ukrývala, dovléčena zpět. Bůh potrestal udavačského pastýře a jeho stádo ovcí se proměnil v luční kobylinky. Otcí se však nepodařilo přinutit Barboru, aby se křesťanství zřekla. Soudci, kteří v té době krutě pronásledovali křesťany, ji odsoudili k smrti, ale předtím ji podrobili krutému mučení. Popravu provedl její vlastní otec-uťal jí hlavu. Neunikl však božímu trestu, zabil ho blesk. Cestou na popravu prý Barbora utrhla větvičku, která uprostřed zimy rozkvetla, dala tak pravděpodobně podnět k pověrám praktikovaným dodnes.

Tato statečná dívka se stala světící a bylo jí zasvěceno mnoho kostelů, kaplí a zvonů. Svatou Barboru vidáme často zobrazenou společně se svým vězením-věží, také s mečem, jímž byla popraven. Někdy také bylo na obrazech zobrazeno dělo. To proto, že byla patronkou všech, kteří se nějakým způsobem zabývali střelnými zbraněmi či střelným prachem. Ochraňovala také mnohá řemesla a povolání. Zejména ji uctívali horníci. Nejznámějším chrám zasvěcený svaté Barboře je v hornickém městě Kutná Hora. Je patronkou dělostřelců a hasičů, hutníků, slévačů, stavebních dělníků, tesařů, pokrývačů.⁸⁸

Zvyky a pověry na sv. Barboru

V předvečer tohoto svátku bývaly na vesnicích obchůzky žen a dívek. Zahalily se do bílých prostěradel či šatů, obličej si kryly závojem nebo rouškou. Bílá barva symbolizovala panskou čistotu. V jedné ruce obvykle nesly košík s ovocem a sladkostmi, ve druhé metlu, kterou hrozily dětem nedobrým. Svůj příchod do domu ohlašovaly tlučením na okno nebo jen tiše vstoupily s křesťanským pozdravem „Pozdrav Pánbůh!“ Dříve se také někde hrávaly divadelní hry inspirované životem svaté Barbory. Později se při obchůzkách spíše jen o jejím utrpení zpívaly písně, které byly zakončeny společnou modlitbou celé rodiny.

Známou pověru vyplývající z legendy je moc svaté Barbory uchránit lidi od náhlé smrti. Nejznámějším zvykem v tento den je však řezání větviček, kterým se říká „barborky“. Nejlep-

⁸⁸ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 56. ISBN 80-7346-050-5.

ší jsou z obyčejné třešně. Zvyk praktikují svobodné dívky, které se chtějí dovědět, jestli se do roka vdají. Musí však větvíčku utrhnout po setmění a vlastními zuby a pak ji zalévat vodou z vlastních úst. Jestli přesně na Štědrý den rozkvetla, mohla se v příštím roce chystat svatba.

Praktikování tohoto zvyku neslo pro dívky leckdy jisté riziko. Svou větvíčku schovávaly před lidmi, protože se věřilo tomu, že nepoctivé dívce už „barborka“ nevykvetne.

Někde prý děvčata trhala vícero větvíček a každé z nich dala jméno některého chlapce. Na které větvíčce se nejdříve objevil květ, ten, jemuž patřila, byl budoucím ženichem. A aby své vyvolené k sobě přivábily, dávaly si dívky jeden květ z čarovné „barborky“ za šněrovačky.

S touto kvetoucí větvíčkou se pojí další zvyk. Dívky si je dávaly za pas, když šly na půlnoční mši. Když nějaký chlapec po mši před kostelem některé dívce větvíčku sebral a dal si ji za klobouk, znamenalo to pro ni milostné vyznání.

Součástí čekání na první květ bylo také počítání dnů. Kolikátý den po svátku Barbory větvíčka rozkvetla, tolikátý měsíc v příštím roce byl pro dívku nejšťastnější.

Jiná pověra se zakládala na tom, že se rozkvetlé větvíčky stočené do věnečku a schované pod kabátem přinesly na půlnoční mši o Štědrém večeru. Pomáhaly prý odhalit čarodějnice-ty stály zády k oltáři.

Svatá Barborka vyhání dřevo ze dvorka.

Jaké je počasí na svatou Barboru,
takové bývá až do Vánoc.

Na svatou Barboru saně do dvoru.

Po svaté Baruši střes nosu i uší!

Snese-li led o svaté Barboře hus, snese o Vánocích vůz.

O svaté Barboře ležívá sníh na dvoře.

Má-li svatá Barbora bílou zástěru, bude v příštím roce hodně trávy.⁸⁹

⁸⁹ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 57-58. ISBN 80-7346-050-5.

Obr. 4. Adventní věnec z barevné vlnité lepenky – průběh



Obr. 5. Adventní věnec z barevné vlnité lepenky



Příloha III – Texty a fotografie : Adventní kalendář ze skořápek

Hádankový adventní kalendář⁹⁰

1. Čtyři týdny před vánoci vlastní název mají, patříš k těm, kdo jej znají?
2. Napřed, když byl vojákem, o plášť rozdělil se s žebrákem, později pak biskupem se stal, jméno jeho rozneslo se v dál.
3. Napřed nástroj na broušení, písmenka dvě v prodloužení, výsledkem vánoční je nadělení.
4. V tenhle den pak větve uříznuté a do vody zasunuté, do vánočních svátků květy obalí, jak pak je jen lidé nazvali?
5. Kdo jsou ti tři, co dnes večer chodí městem, dobroty a překvapení nesou dětem?
6. Čím byl světec, co má dneska svátek, kdo to ví? Mítro s berlou, ty to napoví.
7. Dnešního dne světec jméno, názvem šperku jakby zakončeno, zkratkou Ameriky zahájeno.
8. Čemu se dnes chvála vzdává? Víš to? Sláva!
9. Pro ruku je to stan, jenž jí chrání ze všech stran.
10. Rozbít si mě napřed musíš, dobrou chuť pak zakusíš.
11. Už to voní celým domem, co pak brzy mlsat budem.
12. Ač jsou někdy ráno mlhy, na náměstí vánoční jsou....
13. Dnešní světe noci prý upije, kdo to její jméno zná, ví je?
14. Shůry padá, neublíží nic; jenom studí, už vím víc.
15. Odstraňuje sněhy z cest, aby auta zboží, lidi mohla vézt.
16. Hrncem mám já místo čepice, mrkev místo nosu. Kdo jsem, ví jich více.
17. Kdo byl první u jesliček poklonit se Pánu, ještě dřív než bylo k ránu?
18. U jesliček dvě zvířátka vidíme, která jsou to, od tebe se dovíme.
19. Kdo dal pastýřům zas vzkaz, do Betléma jít v ten čas?
20. Nad Betlémem andělská chvála vzdává, začínajíc slovem....
21. Země, kde ten Betlém ležel, dvě má jména. Jedno bys snad věděl?
22. O té noci, k níž naděje se vzpíná, že tichá je a.... v koledě se zpívá.
23. U Ježíška v chlévu vůbec nestál, k nám se všude o vánocích dostal.
24. Čí že to narození slavíme a proto se veselíme?
25. Kdopak přišli z dále, aby Ježíškovi vzácné dary dali?

⁹⁰ Hádankový adventní kalendář. Duha. 1997, roč. 1997/98, č.8.

Narození Ježíše

V těch dnech vyšlo nařízení od císaře Augusta, aby se v celé říši provedlo sčítání lidu. To bylo první sčítání a konalo se, když byl v Sýrii místodržitelem Quirinius. Šli tedy všichni, aby se dali zapsat, každý do svého města. Také Josef se odebral z galilejského města Davidova, které se jmenuje Betlém, protože byl z rodu a kmene Davidova, aby se dal zapsat spolu s Marií, sobě zasnoubenou ženou, která byla v požehnaném stavu. Když tam byli, naplnil se jí čas, kdy měla porodit. A porodila svého prvorozeného syna, zavinula ho do plének a položila do jeslí, protože v zájezdním útulku nebylo pro ně místo. V té krajině nocovali pod širým nebem pastýři a střídali se na hlídce u svého stáda. Najednou u nich stál anděl Páně a sláva Páně se kolem nich rozzářila a padla na ně veliká bázeň. Anděl jim řekl: „Nebojte se! Zvěstuji vám velikou radost, radost pro všechny lid: V městě Davidově se vám dnes narodil Spasitel – to je Kristus Pán. To bude pro vás znamením: Naleznete děťátko zavinuté do plének a položené v jeslích.“ A náhle bylo s andělem celé množství nebeských zástupů a takto chválili Boha: „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem, v kterých má Bůh zaslíbení.“⁹¹

Obr. 6. Skořápkový adventní kalendář – průběh



⁹¹ srov. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. 11.vyd. Česká biblická společnost, 1998. L 2, 1-14. ISBN 80-85810-19-0.

Obr. 7. Adventní kalendář ze skořápek



Obr. 8. Adventní kalendář ze skořápek



Příloha IV – Fotografie k výtvarné činnosti: Domečkový adventní kalendář

Obr. 9. Domečkový adventní kalendář



Obr. 10. Domečkový adventní kalendář



Příloha V – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Figurky a ozdoby z vizovického těsta

Svatý Mikuláš

Legenda

Postava Mikuláše je historicky doložena. Původní podoba jména je Nicolaos (z řečtiny). Narodil se v křesťanské rodině kolem roku 280 v maloasijském městě Patari. Byl velmi zbožný a dobrotivý. Jeho strýc, patarský biskup, ho již v mládí vysvětil za kněze. Po smrti rodičů rozdál svůj majetek chudím a vydal se do Palestiny.

Stál se biskupem. O této skutečnosti se traduje legenda. V době, když putoval do Palestiny, ve městě Myra (Malá Asie) zemřel biskup. Nebylo vhodného nástupce, proto tamní lidé volbu ponechali boží vůli. Měl se jím stát ten kněz, který jako první vstoupí do chrámu. Tím vyvoleným byl Mikuláš.

V té době, začátkem 4.století, byli křesťané v oblasti Malé Asie krutě pronásledováni. Také Mikuláš musel vytrpět mučení a věznění. Svě víry se však nevzdal. Po roce 313 bylo křesťanství v tomto kraji zlegalizováno a Mikuláš se opět ujal své funkce.

Z jeho života se vypráví spousta příběhů o jeho mravních hodnotách. Jeho nejoslavovanější vlastností byla štědrost. Dokladem toho je například příběh jednoho kupce, který se zadlužil ta, že jediným východiskem bylo prodat své tři dcery do nevěstince. Mikuláš, který se to dověděl, však tajně během tří nocí vhažoval do ložnice děvčat peníze, které jejich otce vykoupily z dluhů.

Zbožný a příkladný život Mikuláše způsobil, že ho lidé začali uctívat a prohlásili ho za svatého. Jeho kult se rozšířil z krajů na Balkáně až do východní Evropy, zejména mezi slovanské národy. K největšímu uctívání došlo v 8. století v Rusku, kde se stal patronem země. Později jeho slávu přinesli do Evropy západní normandští námořníci, jichž byl ochráncem. Oslavování tohoto svätce je u nás datováno od 13.-14.století. Postupem času se stal patronem mnoha profesí.

Pro jeho štědrost ho milovaly také děti. Vystupoval jako jejich ochránce před nemocemi a neštěstím. V předvečer jeho svátku se již mnoho generací těší na jeho štědré nadělování.⁹²

Lidové mikulášské obchůzky

Bývalo zvykem, že příchod Mikuláše a jeho družiny několik dní předem ohlašovalo hlasité práskání dlouhými pasteveckými biči. Chlapci se scházeli v místě, kde se měl Mikuláš

⁹² ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 60. ISBN 80-7346-050-5.

spustit z nebe po zlaté nebo červené pentli. Čím více se blížil tento den, tím silnější a hlasitější bylo praskání.

Když se koncem listopadu po západu slunce ukázalo rudé nebe, říkávalo se, že Mikuláš peče pro děti dobroty a andělé mu přikládají do pece.

Některé děti bývaly hodně netrpělivé, nemohly se dočkat nadílky. Proto je dospělí posílali podívat se, jestli už je Mikuláš v dohledu. Namísto toho se vracely zkřehlé a zklamáním se šklebily. Říkalo se, že místo nadílky našly „šklebky“.

Původní oslava svátku svatého Mikuláše měla podobu rozpustilého průvodu různorodých masek v mnohém podobných maskám masopustním, který se často choval dost nevázaně a vzbuzoval proto pohoršení církve. Na Moravě nejvíce v okolí Litovle chodívala s Mikulášem také ženská postava, které se říkalo Mikuláška nebo Mikulášská maticka nebo jen maticka. Objevovala se někdy v bílé říze s průsvitnou záclonkou přes obličej, jinde jen v cárech oděvu. Jejím úkolem bylo dětem připomínat poslušnost a v případě nutnosti je ztrestat proutkem. Časem se však všechny masky zredukovaly na postavy Mikuláše, Anděla a Čerta. Mikuláš býval vždy jen jeden. Zato v jeho doprovodu mohlo být několik andělů a především čertů.

Postava Mikuláše bývala většinou oděna v červené roucho, přes které byla přehozená jakási bílá halena bez rukávů z červeným křížem na břiše. Někdy byl oděv jen bílý s červeným křížem opět na břiše, podobal se liturgickému biskupskému rouchu. Na hlavě míval špičatou biskupskou čepici (bílou nebo červenou) s křesťanským křížem a v ruce držel biskupskou hůl se zatočeným horním koncem, tzv. berlu, která byla znakem jeho úřadu. Většinou mu nechyběl bílý plnovous, který mu dodával na moudrosti a váženosti. Na zádech nosil nůši v níž měl dárky pro děti. Vystupoval důstojně a dobrácky.

Jeho pomocník Anděl míval dlouhé šaty, přehoz nebo noční košili, ale vždy byl bílý. Na hlavě míval čelenku s hvězdou nebo hvězda bývala nalepená či nakreslená přímo na čele. Samozřejmě nesměl chybět jeho nejdůležitější poznávací znak – křídla. Také on se nezapojoval do řádění a bujarého veselí, to obstarával Čert a jiné masky.

Postavu Čerta symbolizovali huňatý kožich, rohy na hlavě, dlouhý vypláznutý jazyk, začerněné tváře, ocas, řetěz, někdy metla nebo trojzubé vidle a samozřejmě pytel na „zlobivce“. Celá postava musela působit strašidelně a odpudivě.

Družina chodila od domu k domu nebo tam, kde byla dopředu domluvena a měla za úkol nadílkou v podobě sladkostí, ovoce, ořechů a drobných dáreků odměnit děti poslušné a těm, které své rodiče někdy trápily nahnat trochu strachu a vynutit od nich slib, že už budou hodnější. Tito zlobivci samozřejmě k ponaučení dostali pár metlou od čerta a v nadílce našli jako symboly zlobivosti brambory, řepu, uhlí. Ať zlobivé či hodné, všechny museli Miku-

lášovi přeříkat modlitbičku. „Andělíčku, můj strážníčku, opatruj mi mou dušičku. Opatruj ji ve dne v noci od zlé moci. Pánbůh s námi a zlý pryč! Amen.“⁹³

Byl u nás Mikuláš

Josef Lada

Už několik dní před jeho příchodem povídal si můj tatínek se starým tovaryšem Vilímem, že tentokrát přijdou do Hrusic Mikuláši až z Vídně a ti že jsou moc přísní. Povíдали si to jako pro sebe, ale patřilo to mně a já, ačkoliv jsem se tvářil, jako když to neslyším, dostal jsem z těch vídeňských Mikulášů opravdu strach. A když konečně přišel ten tajemný večer, kdy Mikuláš přichází a naděluje, nebyl bych vyšel ven ani za zlaté prasátko. Slyšel jsem, jak tu a tam ve vsi vřiskají děti, a každou chvíli přeběhl některý větší kluk s dupotem kolem našeho baráku.

„To ho asi čert honí, kluka nezbedného!“ říkával tatínek svým spolupracovníkům u verpánků a všichni takového kluka srdečně litovali: „Ubohej kluk! To už ho čert jistě chytil a má ho v pytli!“ Ale zkušený otec jim tu starost hned zase vymlouval: „No - on čert takového kluka hned do pekla neponese! Jen mu někde za větrem pořádně nalupá, napomene ho, aby byl hodnější a poslouchal líp svoje rodiče!“

A teď si představte, že vtom zabouchal u nás Mikuláš metlou na okno a hned také na dveře světnice.

„Už jsou tady!“ vykřikl bratr a já jsem byl ihned pod postelí. Tam jsem slyšel, jak rodiče Mikuláše vítají a ptají se ho, kde nechal čerta.

„Mám ho venku uvázaného u vaší hrušky – Javorníce. Já vím, že tu máte málo místa, a ten chlupáč divokej by vám tu mohl ještě něco rozbít! No – a máte vy vůbec nějaké malé děti? Žádné tady nevidím a mám s sebou pro ně plno všelijakých dárků!“ – „I máme, pane Mikuláši! Máme přece ještě kluka Josefa – polez ven, kluku zatrápená, Mikuláš chce s tebou mluvit!“

Mně se ven moc nechtělo, ale měl jsem strach, aby se Mikuláš moc nedopálil a nevrátil se pro čerta, a tak jsem se raději vyšoural zpod postele doprostřed světnice.

„Modlit!“ poručil Mikuláš a já jsem ho ihned poslechl. Klekl jsem si na kolena a drmolil jsem jednu modlitbu za druhou, pletl jsem ve strachu páté přes deváté, ale Mikuláš byl přece s e mnou spokojen. Pokynul mi, abych přestal, a ještě se zeptal rodičů, zdali se ve škole dobře učím a zdali také doma řádně poslouchám. A když slyšel od rodičů, že to se mnou ještě ujde, vytáhl z košíku velký papírový sáček s dárky a podal mi ho.

⁹³ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 61-62. ISBN 80-7346-050-5.

Radostně jsem mu poděkoval, a sotva odešel, hned jsem obsah sáčku vysypal na ševcovskou třínožku. Jémine - to bylo dobrých věcí! Dal jsem se radostí do tance kolem třínožky po jedné noze a potom jsem se s chutí pustil do těch nadělených dobrot. A vděčně jsem přitom vzpomínal na hodného Mikuláše - ačkoliv se mi chvílemi zdálo, že mi jeho hlas byl hodně povědomý a že byl nějak moc podoben naší sousedce - tetě Skřivánkové! Ale dlouho jsem se tou nápadnou podobou nezabýval.⁹⁴

Mikuláš ztratil plášť

lidová

Mikuláš ztratil plášť,
Mikuláška sukni,
hledali, nenašli,
byli oba smutní.

Mikuláši, Mikuláši

lidová

Mikuláši, Mikuláši,
sníh se na tvé vousy snáší,
bílé vousy, bílý plášť,
copak pro nás máš?

Na Mikuláše

Jiří Žáček

Už je zima,
už je čas-
Mikuláši mají sraz.
Jeden půjde rovnou k nám.
Bude bručet-
však to znám.

⁹⁴ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 20-21. ISBN 80-85523-29-9.

Číhni se mu na boty:

Ahoj, táto,

jsi to ty?⁹⁵

Co víme o čertovi

Michal Černík

To je mi záhada.

Nikdo nikdy neviděl čerta,

a přece víme, jak vypadá.

Má kopyto na jedné noze

a umí létat po obloze.

Má rohy a oháňku mává.

Kdepak, to není kráva.

Víme, že bydlí v pekle,

a víme, že žádné peklo není,

a víme, že hudruje vztekle,

asi takhle: blekle blekle.

A víme, že smrdí sírou,

proletí komínem i jinou dírou.

A víme, že je hrozně starý

a hloupý a zlý a provádí čáry

a je strašně chlupatý.

Každý ho umí popsat od hlavy po paty.

Kdo ví, čím je to vina.

Bude v tom nějaká čertovina.

Nikdo nikdy neviděl čerta,

a všichni víme, jak vypadá.

To je mi záhada.⁹⁶

⁹⁵ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 20-21. ISBN 80-85523-29-9.

⁹⁶ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 18. ISBN 80-85523-29-9.

Obr. 11. Zpracování vizovického těsta



Obr.12. Ozdoba z vizovického těsta



Obr. 13. Vizovické výrobky před sušením v troubě



Obr. 14. Figurka z vizovického těsta



Příloha VI – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Kometa, Betlém

Co víme o narození Ježíška

Ježíšek se narodil ve městě Betlémě, daleko, daleko od nás, v zemi, kde po celý rok svítí žhavé slunce. Jeho maminkou byla Maria a pěstounem Josef. Byli právě na cestách a v hostinci neměli volný pokoj. Marie tedy ovinula Ježíška plenkami a místo do kolíčky jej uložila ve chlévě do jeslí.

O jeho narození se nejdříve dozvěděli pastýři, když v noci drželi stráž u svého stáda. Zjevil se jim anděl a pravil: „Zvěstuji vám velikou radost. Dnes se vám narodil spasitel, jmenuje se Ježíš Kristus. Poznáte ho podle toho, že je ovinutý v plenkách a leží v jeslích.“ Pastýři se vypravili do Betléma a v chlévě spatřili Marii a Josefa a nemluvnátko ležící v jeslích. Pastýři pak všude rozhlašovali, co viděli a co jim sdělil anděl.

V té době přijeli z východu do města Jeruzaléma tři mudrci a vyptávali se: „Kde je ten narozený židovský král? Viděli jsme na východě hvězdu, a proto jsme se mu přišli poklonit.“ Uslyšel to král Herodes, tajně si nechal povolat mudrce a vyptával se jich na hvězdu. Pak jim řekl: „Najděte mi ono dítě a potom mi to oznamte, abych i já se mu mohl poklonit.“ Mudrcové tedy pokračovali v cestě. Hvězda šla před nimi, jasně svítila, až se zastavila nad místem, kde bylo děťátko. Mudrcové vstoupili do domu, kde našli děťátko s jeho maminkou Marií. Padli na kolena, klaněli se mu a předali mu své dary: zlato, kadidlo a myrhu. Ve snu pak dostali pokyn, aby se k Herodesovi nevraceli a domů šli jinou cestou. Věděli už, že Ježíškovi se jednou budou klanět všichni králové a národy mu budou sloužit.

Od narození Ježíška uplynulo právě tolik roků, kolik píšeme náš letopočet. A Ježíška všichni známe jako Ježíše Krista, syna Božího.⁹⁷

Při betlémské salaši

Z Hlubčicka

Pastuškové v lese pásli,
přiletěl k nim anděl jasný,
anděl jasný, jasnušinký,
jak slunečko bělušinký.
Pastuškové se polekali,
na kolena poklekali.

⁹⁷ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výbor z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 24-25. ISBN 80-85523-29-9.

„Pastuškové, nelekejte se,
ale ztelka veselte se,
neb Maria Panna čistá
porodila Jezu Krista,
porodila, povila,
do jesliček vložila:
Lilej, lilej, liliátko,
pěkné, švarné pacholátko.⁹⁸

Chudý Ježíšek

Z Čech

Ježíšek byl chudý, bohumilý,
svatá Anna, jeho bába,
Panenka Maria, jeho máma.
Vařila by kaši, nemá z čeho,
poslala by pro ni, nemá koho.
Musí Josef pro ni jíti,
nesmí se za dítě stydětí.⁹⁹

⁹⁸ PLICKA, K. et al. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: zima 4.díl.* 3.vyd. Praha: Odeon, 1981. s. 25. ISBN 01-011-81.

⁹⁹ tamtéž.

Obr. 15. Betlém



Obr 16. Kometa



Příloha VII – Fotografie k výtvarné činnosti: Zimní les

Obr. 17. Zimní les



Příloha VIII – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Stromečky a betlémské hvězdy

Svatá Lucie

Společným znakem téměř všech světců bylo to, že ač za svého života trpěli za své křesťanské vyznání, nikdy se ho nevzdali. To byl také osud Lucie, která žila koncem 2. století na Sicílii. Od dětství byla velmi zbožná, nechtěla patřit žádnému muži, jen Bohu, a chtěla mu zasvětit celý svůj život. Rodiče s ní však měli jiné plány, chtěli ji výhodně provdat za člověka bez vyznání. Lucii se podařilo přesvědčit matku, aby ji neprovdala, ale odmítnutý ženich ji udal jako tajnou křesťanku. Svého přesvědčení se nechtěla vzdát, a proto mělo být jejím trestem umístění v nevěstinci, kam ji měli potupně odvézt na voze taženém voly. Ale stal se zázrak a vůz se nepohnul ani o píď. Byla uvrhnuta do vězení a krutě mučena. Její víra však byla velmi silná, její život ukončil kat bodnutím dýky do jejího hrdla.

Její uctívání se rozšířilo z Itálie do Španělska a pak i do celé Evropy. Na obrazech bývá malována s dýkou v hrdle, nebo jak drží misku s očima. Legenda k tomu říká, že to jsou její vlastní oči, do kterých se zamiloval její ženich. Sama si je vyloupala a poslala je na míse svému pohanskému nápadníkovi. Tato pověst z ní udělala ochránkyni zraku a pomocnici proti očním nemocem. Později si ji za svou patronku zvolili švadleny, kočí a další řemeslníci.¹⁰⁰

Lidové zvyky a pověry na svatou Lucii

S většinou křesťanských svátků jsou spojeny lidové obchůzky. V tento den bývalo zvykem, že obchůzku „držely“ ženy nebo dívky.

Dle krajevých zvyklostí byly různě nastrojeny. Nejčastěji byly „Lucky“ nebo „Lucy“, jak se jim říkalo, oděny od hlavy až k patě do bílých plchet a na obličejové části měly strašidelnou masku s klapajícím velikým zobákem. Tak vypadaly v jižních Čechách. Jinde byly bez masek a namísto toho měly zamoučený obličej. Když přišly do domu většinou mlčely a jejich vystoupení mělo podobu pantomimy. Protože v tu dobu byly již Vánoce za dveřmi, chodily „Lucy“ kontrolovat hospodyně jak mají uklizeno. V ruce držely peroutky z husích brk či metlu nebo štětku a ometaly všechny kouty, vymetaly prach, ale i všechno zlé.

V tento den bylo zakázáno příst len a drát peří. Kterou hospodyně „Lucky načapaly“ při této práci, potrestaly ji tak, že jí sebraly kužel a rozfoukaly všechno peří po světnici.

Dost strašidelně až drasticky působil zvyk, při němž „Lucky“ chodily po domech s dlouhými dřevěnými noži, a hrozily dětem, které se v době adventu nepostily, rozpáráním mlsného břicha.

¹⁰⁰ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 84. ISBN 80-7346-050-5.

V dřívějších dobách byl mezi prostým lidem velký strach z čarodějnic a jejich zlé moci. Svatá Lucie prý ochraňovala lidi před čarodějnicemi. Existovala pověra, jak se po celý rok ubránit zlým silám čarodějnic. Když se o Vánocích zapálil oheň s dvanácti polen, neměli čarodějnice do domu přístup. Polena však musela být po jednom odkládána stranou, a to vždy jedno denně od 13. prosince, kdy měla Lucie svátek, až do Božího narození.

Lucie s sebou také přinášela věštecké praktiky. Od toho dne se po dvanáct dní až do Vánoc sledovalo počasí a věštilo se, jaké počasí bude v dvanácti měsících následujícího roku.

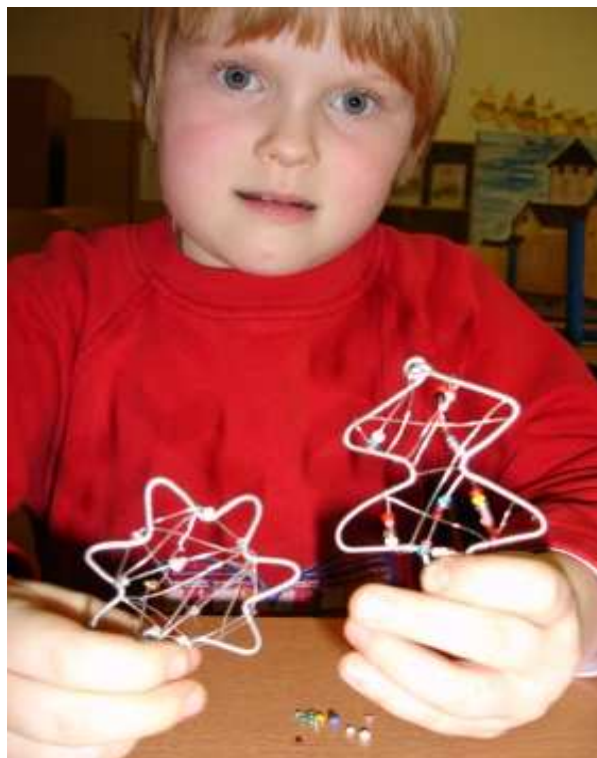
S postupem času se zvyky související s tímto dnem vyvíjely a měnily. Začátkem 20.století si ženy a dívky v přestrojení za „Lucky“ tropily legraci z mužů. Číhaly na ně nebo je přímo přepadávaly, lechtaly je, šťouchaly do nich vařečkami, kvedlačkami, mazaly je hořčicí, kolomazí, sypaly na ně mouku. Takhle mohly řídit, ale jen do chvíle, kdy odbyla půlnoc.¹⁰¹

¹⁰¹ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 85-86. ISBN 80-7346-050-5.

Obr. 18. Průběh výroby



Obr. 19. Hvězdičky s stromky



Příloha IX – Fotografie k výtvarné činnosti: Papírový vánoční stromek a sněhové vločky

Obr. 20. Stromečky umístěné na síti



Obr. 21. Dekorace ze sněhových vloček



Příloha X – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Papírový anděl a sněhulák

Zima

Jiří Žáček

Jak peřina za peřinou
po obloze mraky plynou.

Pár těch peřin puklo mrazem,
peří se z nich sype na zem.

Honem, děti, máme práci:
ať tu stojí sněhuláci!¹⁰²

Sněhulák

Jiří Žáček

Copak asi večeří?
Vločky, bílé pápěří.

A když je čas k noclehu,
zavrtá se do sněhu.

Přikryje se závějí,
sny ho pěkně zahřejí.¹⁰³

Zima

lidová

Zima, zima už je tady,
radosti je plno všady.
Postavíme sněhuláky,
bambulaté pajduláky.¹⁰⁴

¹⁰² LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s. 10-13. ISBN 80-85523-29-9.

¹⁰³ tamtéž.

Modrá a bílá

František Hrubín

Bílá zima, modré mrazy,
sněhuláci celí nazí.

Proč si, sněhuláku náš,
ze zimy nic neděláš?

Nic lepšího nad mráz není,
zima je mé potěšení;
modrá zima, bílý sníh,
děti v teplých čepicích.¹⁰⁵

Obr. 22. Andělci a sněhuláci



¹⁰⁴ tamtéž.

¹⁰⁵ HRUBÍN, F. *Dětem*. 3.vyd. Praha: Albatros, 1985. s.75. ISBN 13-727-85.

Příloha XI - Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Betlém, zimní krajina

Pohádka o narození Jezulátka

Josef Lada

Byla tuhá zima a mrzlo, až šindele na střeších praskaly. Lidé byli rádi, že sedí u teplých kamen, a kdo nemusil, ani nevytáhl ze stavení paty. A nad tichou krajinou jen krákal hladové vrány.

Bylo už pozdě k večeru. Po umrzlé cestě spěchali dva lidé aby ještě za světla došli do nejbližší vesnice a tam si vyprosili teplý koutek k přenocování. Tito dva lidé, milí přátelé, byli Josef pěstoun a Panna Maria. Chudobný oblek je sotva chránil před velkou zimou a všechn jejich majetek byl svázán v uzlíku, který nesl Josef pěstoun.

Když došli do vsi na náves, zeptal se Josef staré babičky, kde bydlí starosta. Babička mu ukázala na největší statek a za malou chvíli už Josef prosil v útulně vyhřáté světnici starostu o sebemenší koutek k přespání. Starosta Barták byl dobrosrdečný člověk. Litoval, že už nemá ve stavení ani kousek prázdného místa, a nabídl Josefovi nocleh v teplém chlévě, který stál na konci vesnice. Josef starostovi radostně poděkoval a hned tam spěchal s Marií, aby si po namáhavé cestě odpočinuli pod střechem. Zanedlouho spala celá vesnička a jen starý ponocný Voříšek chodil po vsi a na velký roh vytruvoval do nočního ticha hodiny. A když odtroubil dvanáctou a chtěl se jít také trochu ohřát do své milé chaloupky, spatřil pojednou nad horním koncem vesnice velikou záři. Rychle tam běžel, co mu jeho staré nohy stačily, aby se podíval, od čeho ta podivná záře pochází, a aby zbytečným troubením na poplach nebudil spící vesničku, kdyby to snad nebyl požár. Ale na konci vesnice za starostovou zahradou div na kolena ten starý dobrák neklesl, když tam doběhl a spatřil nad starostovým ovčincem velikou zářící hvězdu.

Ponocný byl známý čtenář a nejraději četl ve starých kronikách, v kterých bylo zapsáno, co se kde stalo a jaká proroctví se ještě mají vyplnit. A dobře věděl, že tato ohromná hvězda je znamením, že se narodil Ježíšek, celého světa vykupitel. A ta hvězda zářila teď nad obyčejným starým chlévem, který stál sám v polích na samém konci malé, chudé vesničky. Stará kolena se mu rozčilením roztrásla, ale přece měl ještě tolik síly, že se rychle obrátil a běžel zpět do vesnice, aby vzbudil obecního pastýře. Vzpomněl si na jedno staré proroctví v kronice, že má být Ježíškovo narození světu oznámeno zpěvy a pastýřským troubením. Ale jaké bylo jeho překvapení, když doběhl na náves a uviděl obecního pastýře již oblečeného, jak se staví doprostřed zasněžené návsi, nasazuje troubu k ústům a počíná vytrubovat veselé kolody, jak nejkrásněji uměl!

Měsíc v úplňku překrásně svítil a radostné melodie se rozléhaly tichou zimní nocí. „Co se stalo?“ ptala se překvapená vesnička a za malou chvíli už ze statků a z chaloupek sněhem zachumlaných vybíhali strýcové a tetičky a rozechvěným hlasem se pastýře vyptávali, co se to slavného přihodilo, „neb nikdá tak nedělal, aby v noci troubíval!“

A když pastýř vážným a slavnostním hlasem užaslým vesničanům zvěstoval, že se právě za vsí ve starostově starém chlévě narodilo Jezulátko, tu se všechny panímámy honem zase vracely do svých příbytků, aby narychlo sehnaly, co mají ve svých zásobách nejvzácnějšího, za dárek pro Ježíška.

Druhý den ráno celé proudy vesničanů putovaly za vesnici. Sám pan Starosta v čele obecního výboru, pečlivě ustrojen do nedělních šatů, ubíral se vážným krokem k jesličkám, aby se Jezulátku poklonil. A za ním ostatní sousedé a sousedky, všichni ustrojeni do toho, co měli nejlepšího.

Dárků měli všichni plné náruče, nůše, košíčky, a ještě za sebou táhli různé věci na sánkách, aby svatá rodina už žádnou nouzi netrpěla. A nikdo ani tíhu dárků necítil, jak se jim lehce šlo. Pan starý vybral soudek nelepší medoviny a sám jej na rameně nese a spěchá, aby tam byl dříve než kmotr Vocilka, který přináší plnou lísku jitniček.

Za ním běží učedník pekaře Vondry s plným košíkem ještě teplých rohlíků a housek a chechtá se vesele, kluk pačesatý, že předběhl Tondu Vackového „od topola“. „No jo, to je toho!“ omlouvá se Tonda, protože musí jít opatrně s plným džbánem husté smetany. Selka Strnadová snesla do nůše všechny zásoby vařiva, na sánkách všecko sama přivezla a těší se, jak Marii překvapí pěkným máslem. Ještě takovým bochník chleba přidala, že jejich Anička jej sotva unesla.

A jako vítr se žene švec Borovička. Krásné zimní botičky teplé vybral a na talíři je přináší, aby přece bylo vidět, že zná nóbl způsoby. A ještě mnoho a mnoho lidí přicházelo, aby se Ježíškovi poklonili a pěknými dárky mu radost udělali.

Před jesličkami musel být klid a pořádek. Sám pan starosta s panem učitelem tam dávali pozor a všichni návštěvníci museli přicházet a odcházet v největším pořádku.

A každý s radostí poslechl. Ale když odjeli tři králové a jiné vzácné návštěvy, promluvil starosta k lidem. „A teď, prosím vás, lidičky, udělejte místo dětem. Ať se také ty maličké k jesličkám dostanou a s Jezulátkem se potěší!“

Zpočátku byly děti tiché jako pěny. S posvátnou úctou si prohlížely hezounké Jezulátko a neodvažovaly se skoro ani dýchat, ale Josef pěstoun je sám vyzval, aby se také trochu proskočily. A děti hned s radostí poslechl. Toník Zelenků udělal hned ve sněhu krásný kotrmelec, a když se tomu dal Ježíšek do smíchu, začala před jesličkami hned pořádná vztekanice. Kluci se počali koulovat a válet ve sněhu, až sníh vysoko kolem nich vyletoval. Vyváděli ta-

kové komedie, že se jim sám Josef pěstoun musil smát. Potom postavili před chlévem tak pořádného sněhuláka, že i zvědavá veverka musila z blízké březinky přiběhnout, aby se podívala, jaký je to divný pantáta. A když přišla k jesličkám stará žebračka Bartačka s kolovrátkem, aby aspoň Jezulátku zahrála, když nemá sama co do huby dát, daly se všechny děti kolem sněhuláka do tance. Když se děti tancem a skotačením unavily, seskupily se zase kolem jesliček. Tváře jim zrovna hořely a očka svítila radostí. Byla radost se na všechny podívat! Zvláště malá Hrušková se tak Ježíškovi zalíbila, že ji pojednou zatahal za rukáv. A to ji tak hned osmělilo, že vzala Jezulátko šetrně za ručičku, počala mu prstíkem jezdit po drobounké dlani a přitom říkala: „Vařila myšička kašičku na zeleném rendlíčku!“

Když ostatní děti uviděly, že se to Ježíškovi líbí, začaly jedno přes druhé odříkávat všelijaké básničky, říkadla a písničky. Takový kluk jako řimbuk s vykulenýma očima, Frantík Bubeníků, protlačil se až k jesličkám a spustil: „En, ten, týny, jsou rakatýny, jsou raka, buraka, enyky, benyky, buc, tys to všecko spuc!“ A ještě to ani nedoříkal, už spustil druhý kluk: „Rak leze z díry, vystrkuje kníry; haklice, bukvice, červená stolice, kopeček, lesejček, čtyři okna ven!“

Ale ani děvčátka se nedala zahanbit. Starostova Mařenka způsobně odříkala přání, které se naučila babičce k svátku. Děti se smály, až se ohýbaly, když vážně před Ježíškem spustila: „Drahá babičko!“ Aby to napravila, honem zase počala odříkávat násobilku sedmi a nespletla se, ačkoliv se sám Josef pěstoun smál, až mu z dobráckých očí slzy tekly.

K polednímu se děti rozutekly, ale sotva doma odložily lžice, honem zase pospíchaly k jesličkám. Předtím však důkladně prohlédly svoje zásoby hraček a vybíraly z nich nelepší kousky pro Ježíška. Neměly jich, chuděrky, mnoho a snad ani jediná z těch hraček nebyl celá, ale v očích dětí měly ty hračky cenu nad zlato! Přinášely a kladly je před jesličky s takovým radostným výrazem v rozzářených očích, jako by dávaly dary cennější, než byly dary tří králů. A byly mezi dárky i kulaté kaménky, ucha od hrnců, pestré střepiny, otlučené káči, harmoniky a jiné drahocenné věci.

Ale Josef pěstoun ukládal všechny ty dárky se šetrnou pozorností. Však také děti, i ty nejchudší, dávaly dobrý pozor, jak bude jejich hračka přijata, a tou upřímnou radostí se až zarděly, když uviděly, že jejich dárek je stejně pečlivě uložen jako hračky dětí bohatých sedláků. A s vážnou tváří přijal Josef pěstoun pytlíček fizulů a spokojeně pokyvoval hlavou, když mu Pepík Jedličků šeptal, že v něm jsou jen samé pěkné straky, kanárci a slepičky! A starý ten dobrák až zaslzel, když viděl, že děti přináší dárky živé, s kterými by se byly jistě velmi těžce loučily, kdyby to nebyly dárky pro Ježíška. Tak mlynářův Karlík přinesl hezounkého strakatého králíčka i s budníkem a párek krásně vybarvených holubů purclíků. Ještě je Josef pěstoun ani neuložil a už mu Růženka Štěpánková podávala roztomilého beránka s červenou

stužkou na kudrnatém krku a Helenka Chalupová k němu položila dřevěnou ovečku bez hlavy, aby prý se mu nestýskalo.

„Tohle budeme mít teď hospodářství,“ liboval si Josef pěstoun. „A staframente, i věrného hlídače do něho budeme mít! Tos měl dobrý nápad, Frantíku, Lojzíku, Toníku, nebo jak ti říkají!“ upřímně se zasmál, když z malých, zkřehlých ruček drobného kloučka bral malinké štěňátko s černou pusinkou. „Vono už taty někdy stětne!“ tajemně šeptal klouček Josefovi do ucha, aby to ostatní kluci neslyšeli. Josef pěstoun ho za to pohladil laskavě po hlavě a potom vyzval děti, aby se už rozešly domů, že již nastává večer a že mohou zítra zase přijít. „Počkejte, strýčku!“ zvolal vtom jeden kluk. „Tamhle sem běží ještě nějaká vánočka!“ Všichni se dali do smíchu a ohlédli se ke vsi. A skutečně! Nějaká holčička ještě přinášela tak velkou vánočku, že ji za ní nebylo vidět.

„Děti, děti, jak jste hodné, že jste tak na Jezulátko pamatovaly!“ děkovali dětem Josef pěstoun s Pannou Marií, ale malý Vašík jim vesele a radostně odpověděl:

„I to nic není, strýčku! Dyt' on nám Ježíšek za to bude od teďka každý rok hodně nadělovat!“¹⁰⁶

¹⁰⁶ LADA, J. *Mikeš díl první a druhý*. 5.vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. s. 306-311. ISBN 13-113-5-66.

Obr. 23. Betlém



Obr. 24. Zimní krajina



Příloha XII – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Vánoční nebe s vločkami

Naděje aneb nad Betlémem vyšla hvězda.

Hana Doskočilová

Byla to kometa, hvězda vlasatice, a zvěstovala všem lidem, že se právě dole v chlévě narodilo děťátko. A že to není obyčejný kluk, ale syn boží, který celý svět změní k lepšímu.

Lidé se zaradovali a pospíchali za tou hvězdou, mladí i staří, pastýři i králové, protože se najednou v každém z nich rozsvítilo světýlko naděje.

Malému Ježíškovi se poklonili, u jesliček složili svoje dary, a honem domů! Aby ne-zmeškali, až ta změna světa nastane.

Čekali týden, čekali měsíc, čekali řadu let, ale svět zůstal pořád stejný. A tak světýlka naděje v lidech slábla a slábla, blikala a zhasínala jedno po druhém.

Když potom z Ježíška vyrostl Ježíš a snažil se opravdu ze všech sil změnit svět k lepšímu, lidé už zase byli lhostejní a většinou si toho ani nevšimli...

Možná znáte ten příběh trochu jinak. Ale takhle ho vyprávěl náš děda, když jsme doma o Vánocích stavěli Betlém. A mračil se přitom jako bouřka na hromničku.

„My, lidé, jsme stejně divná čeládka,“ bručel do fousů.

„Proč?“

„Protože moc rychle ztrácíme naději. Že jo, dědo?“

„A taky nejsme dost trpěliví! Abychom počkali, až nám Ježíšek vyrostne a celý svět pře-dělá.“

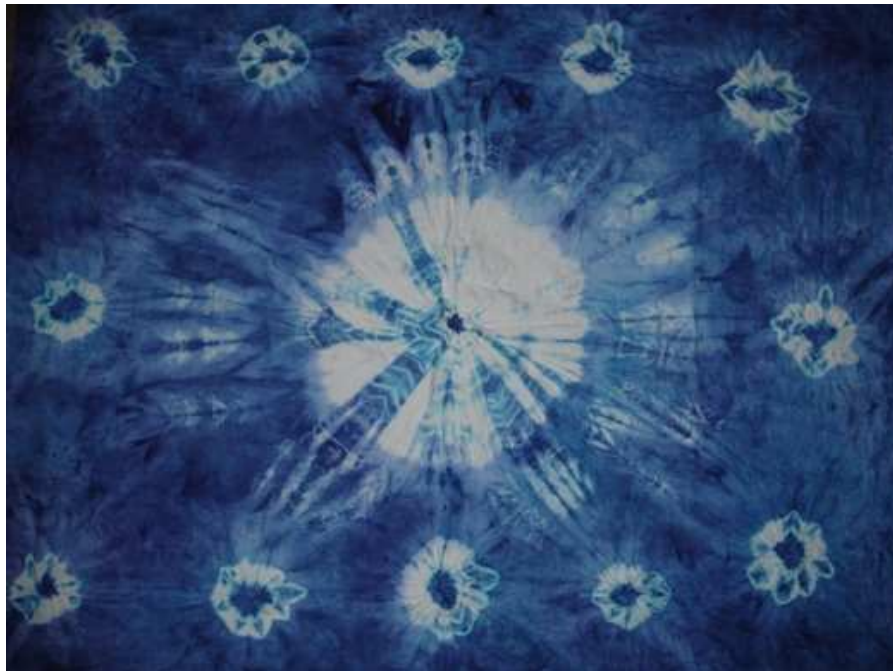
„Samá voda,“ zavrčel děda. „Copak může jeden sám předělat svět, když mu s tím nikdo nepomáhá? To nedokáže ani syn boží!“

Od té doby uteklo hodně vody, mockrát jsme postavili Betlém a po Vánocích ho zase složili. Ale pokaždé, když se dívám na betlémskou hvězdu, znamená pro mě naději:

Že se svět změní k lepšímu, když v tom chudáka Ježíška nenecháme samotného.¹⁰⁷

¹⁰⁷ ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce: Původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 2.vyd. Olomouc: Rubico, 2004. s. 40. ISBN 80-7346-041-6.

Obr. 25. Vánoční nebe s hvězdami (batika)



Příloha XIII – Fotografie k výtvarné činnosti: Vánoční stromek

Obr. 26. Vánoční stromek (společná práce)



Příloha XIV – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Kapr - papír a gáza

Jak kapr poprvé v životě uviděl prskavky

Zbyněk Malinský

Rybář seděl u rybníka a chytal kapra. Byl to starý rybář a byl to starý kapr. Chytal ho už mnoho let. Když ho spatřil poprvé, kapr plul při hladině a hřbetem brázdil vodu jako loď. Rybář byl u vytržení.

Toho musím dostat, umínil si. Ale kapr nezabral na knedlík, na rohlík, nezabral ani na povidlový koláč s cukrovým drobením. Rybář mu podstrojoval, ale kapr pořád nic.

„Ty mlsoune, však já na tebe vyzraju,“ hrozil rybář. Udělal těstíčko, že by ho nejrady sám snědl, z těstíčka kuličku, kuličku napíchl na háček a hodil do vody.

Čekal, čekal a dočkal se. Splávek se najednou zachvěl, za chvíli zase, napůl se potopil a zase vyskočil.

„Je tam,“ šeptal si rybář a chvěl se rybářským rozčilením. Splávek začal rejdit po hladině a hopsat jako Jánošík. Jen se neukvapit, krotit se rybář.

Splávek najednou zmizel pod vodou. Rybář zasekl a splávek letěl vzduchem. Pod ním se bimbala kulička ze speciálního těsta. Hladina se otevřela a objevila se kapří hlava.

„Túdle,“ řekl kapr, protože kaprům se nejlíp vyslovují slova s dlouhým ú. „Však ty se přestaneš pošklebovat,“ hučel rybář a šel domů.

Doma vymýšlel kapří lahůdky a líčil je na svoji rybu. Kapr mu jen naschvál šťouchal do splávku a potahoval vlasec. Chytit se nedal.

Přišel podzim. Vítr škubal listí ze stromů, honil ptáky ve vzduchu a hvízdal nad rybníkem. Rybář seděl na břehu a čekal na kapra, když ze zadu přilítl vítr a sebral mu klobouk, hodil ho do vody a hnal ho po rybníce.

„To jsou klukoviny,“ řekl rybář a sbíral se domů, protože bez klobouku to v tom povětří bylo o zdraví. Klobouk, ale najednou změnil směr a plaval ke břehu. Když byl na dosah, rybář pro něj rychle sáhl podběrákem a v podběráku byl i jeho kapr.

„Tak jsi mě přece dostal,“ řekl kapr. „Uděláš si mě na černo, nebo po mlynářsku?“

„To bych se ti pěkně odvděčil,“ povídal rybář a vrátil kapra vodě.

Když druhý den přišel zase k rybníku, mrskl prutem a splávek žbluňkl do vody. Jako by ho kapr vyhlížel, splávek hned rozhoupal a po tom znamení vystrčil hlavu z vody.

„Berou, berou?“ zeptal se rybáře a rybářovi se zdálo, že se kapr maličko usmívá. Rybář se usmál, jen jako by se zčeřila voda, když se jí dotkne vážka, a řekl:

„Bere mě revma. Z toho vlhka od vody.“

„Tak proč sem chodíš, když z toho máš potom takovou polízanici?“ divil se kapr.

„Je tu pěkně a je tu klid,“ odpověděl mu rybář a dál chodil k vodě. Kapr vždycky čekal, zatahal mu splávkem jako na pozdrav a potom si spolu povídali. Kapr vyprávěl o tom, co je nového v rybníce a rybář, co zase na souši. Když byl v dobrém rozmaru, dal k lepšímu rybářskou anekdotu a kapr se chechtal a plácal ocasem, až to šplouchalo přes hráz.

Z kraje odtáhl podzim, přišla zima a mráz zasklil rybník ledem. To se rybám špatně dýchá, ve vodě je málo vzduchu. Rybář přišel se sekerkou a vysekal do ledu díru. Kapr se objevil v díře, co by ploutví mávl, lokl si čerstvého vzduchu a řekl: „Dobře žes udělal tu díru. Pod ledem je k zalknutí.“

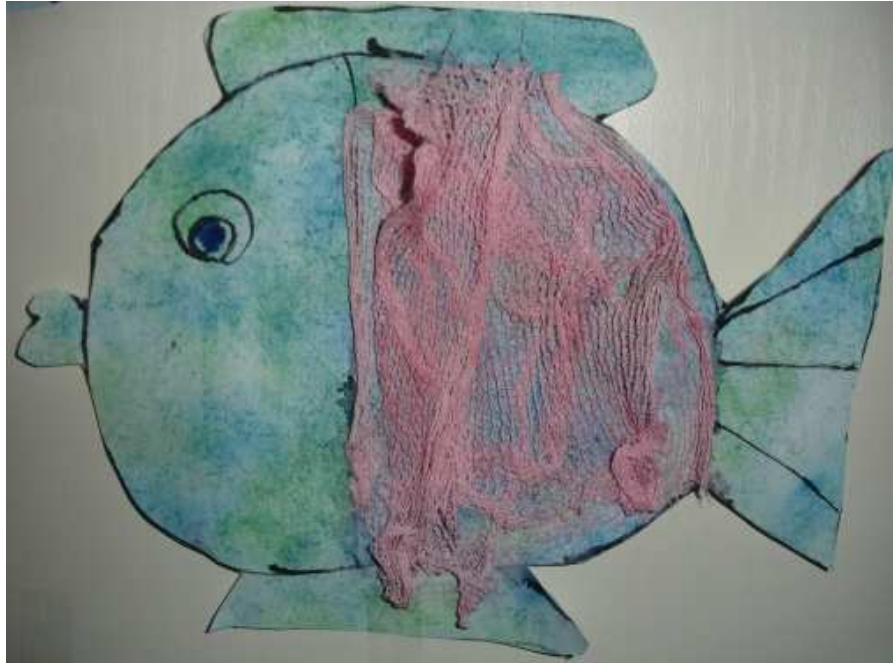
„Zítرا nepřijdu. Bude Štědrý den,“ na to rybář a kapr měl najednou smutné oči. Rybář měl už nakročeno domů, ale smutné kapří oči mu nedaly odejít. Postál ještě a potom povídal: „Na vánoce nemá být nikdo sám. Kdybys chtěl, oslavíme je spolu.“

Kapr chtěl a rybář ho odnesl k sobě domů. Napustil mu plnou vanu, a když nastal Štědrý večer, dostal kapr vánočku s rozinkami. Potom rybář zabalil kapra do mokré utěrky a vzal ho ke stromečku. Zapálil prskavky a bylo to, jako když jiskří hvězdičky na noční obloze nad rybníkem.

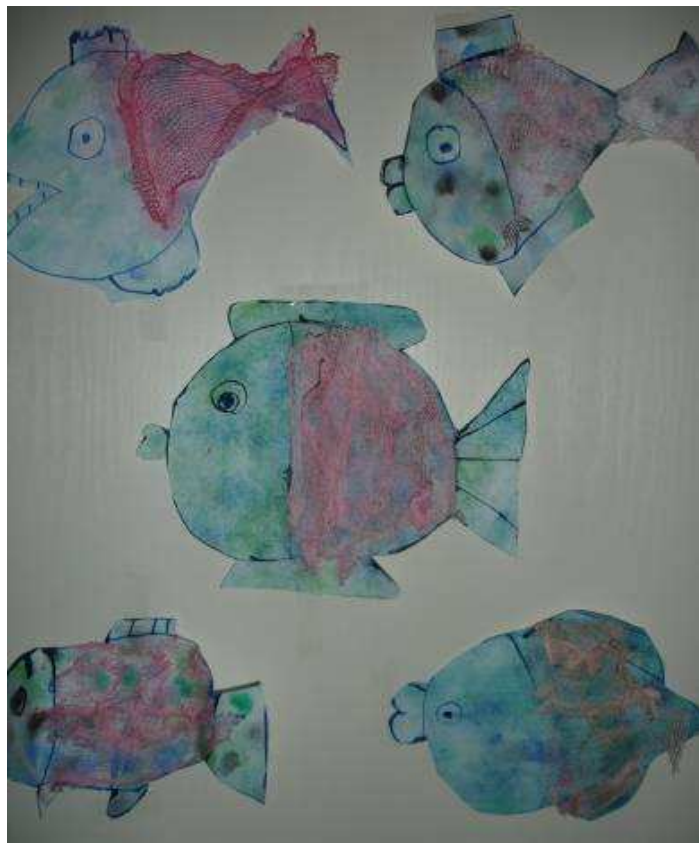
„Ó,“ řekl kapr v okouzlení, protože „o“ je kulaté jako kapří pusa a kaprům se vyslovuje stejně dobře jako dlouhé ú. Po svátcích odnesl rybář kapra zase do rybníka. A kapr všem v rybníce vyprávěl, jak lidé o Štědrém večeru rozsvěcují hvězdičky.¹⁰⁸

¹⁰⁸ MALINSKÝ, Z. *Vánoční pohádky*. 1.vyd. Praha: Albatros, 1983. s. 94. ISBN 13-760-83.

Obr. 27. Kapr



Obr. 28. Kapři



Obr. 29. Plakát Perníkové Vánoce

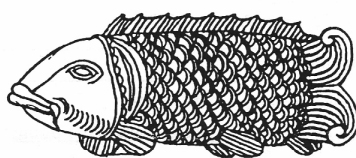


Blatské muzeum v Soběslavi



ve spolupráci s perníkáři Ladou a Milanem Pušovými z Velké Skrovnice u Ústí nad Orlicí
si Vás dovoluje pozvat na výstavu

PERNÍKOVÉ VÁNOCE



*staročeský medový perník tlačný do forem
historické formy na medový perník
informace o včelařství, perníkářství
a perníkářském řezbářství
perníkové dekorace místních tvůrců
perníčky soběslavských dětí
možnost zakoupení medového perníku*

Smrčkův dům 1. – 23. 12. a také 26. a 27. 12. 2006

denně (kromě pondělí) 9.00 – 12.00 a 12.30 – 16.00 hodin

vernisáž výstavy ve čtvrtek 30. 11. v 17.00 hod.

**přednáška „Jihočeské Vánoce“ (s promítáním) ve středu 13. 12. v 17.00 hod.
v Rožmberském domě**

přednáší etnograf PhDr. Jiří Prášek (ředitel Prácheňského muzea v Písku)

Obr. 30. Perníky (pečení)



Obr. 31. Perníky



Příloha XVI – Text a fotografie k výtvarné činnosti: Vánoční noc

BETLÉMŠTÍ PASTÝŘI

M. Holková

Účinkující:

CHLAPEC

DĚVČE

KUBA

JANEK

ANDĚL

SVATÝ JOSEF

SBOR ZPĚVÁČKŮ

DĚVČE: Ježíšku milý, víme že děti máš rád.

Proto si chceme s tebou hrát.

Kdybys žil mezi námi

jako chlapeček malý,

děti by rádi si s tebou hrály.

Ty bys byl dobrý kamarád.

CHLAPEC: Pojd'te děti k jeslím blíže!

Zahrajem si na pastýře

Jezulátku k potěšení,

ať mu v jeslích smutno není.

JANEK: Já jsem bača přepečlivý

na betlémské pláni.

Moje hůl ovečky bílé

před zlým vlkem chrání.

KUBA: Hvězdy dneska krásně svítí.

Janku, mne se nechce spát.

JANEK: Tak zůstaňme ještě venku,

posedím tu s tebou rád.

KUBA: Bílé mráčky na obloze

veští pěkný čas.

Ale tamhle, Janku, vidíš?

To je divný jas.

JANEK: Slyším hudbu,

jak by harfa tam někde zněla.

Pohled, Kubo, teď se rozsvítla
noční klenba celá.

SBOR: zpívá koledu /č. 203 v kancionále str. 130/

ANĎĚL: V nebeském kraji ve skalní stáji
v jesličkách leží děťátko Boží.

To je váš přítel, světa Spasitel.
Pospěšte k němu, klanějte se mu!
Jsou tam s ním Josef a Maria.

Sláva buď Bohu! Gloria!

SBOR: do ztišení: Gloria! Gloria! Gloria!

JANEK: To je mi Kubo zpráva,
tu věru slyším rád!

Až se mi štěstím točí hlava,
že Betlém Spasitele hostí
a my, pastýři prostí
Jej smíme uvítat.

KUBA: Opravdu, to je pro nás čest,
vždyť On je Pánem země i hvězd.
Nesmíme dlouho otálet,
pojďme jej, Janku, hledat hned.

JANEK: Jestli mě paměť neklame,
jeskyni snadno poznáme.
Není to daleká cesta,
je to hned na kraji města.

KUBA: Vezmi tam, Janku, sebou sýr.
Já vezmu kousek chleba,
ten co nám od rána zbyl.
Snad jej tam bude ve stáji třeba.

SBOR: zpívá koledu /č. 202 v kancionále str.130/

JANEK: Klaníme se ti, Ježíšku maličký,
jen sladce dřímej v náručí Matičky.

KUBA: Jsi jako růže s poupátkem,
překrásná svatá Paní.
Tvůj milý úsměv hřeje nás
jak Boží požehnání.

JANEK: Děkujeme ti mnohokráte,
že jsi nám zrodila Děťátko svaté.

KUBA: Josefe dobrý, převezmi naše dary,

promiň, že chléb je už trochu starý.

Snad ti to nevadí,

dáváme z mála, ale rádi.

JOSEF: Každého daru cena pravá

je v tom, že se nám z lásky dává.

Hospodin žehná vždycky všem,

kdo se s jinými ochotně dělí.

Až vaše duše opustí zem,

budete přebývat s anděly.

KUBA a JANEK: Hospodine, Pane náš,

ty jsi naše pevná stráž.

děkujem ti dnes vřele,

žes nám poslal Spasitele.

Dej nám, slabým, dosti síly,

bychom Kristu věrni byli. Amen.

DĚVČE: Ted už si přestaňme hrát,

musíme Děťátku zazpívat.

Jeho sláva nejen v nebi září,

je zde živé - na oltáři!

VŠICHNI: zpívají koledu /č.221 v kancionále str. 143/

Obr. 32. Obrázek „vánoční noc“



Obr. 33. Seskupení obrázků „vánoční noci“



Přílohy XVII – Fotografie k výtvarné činnosti: Šlehačková tvorba

Obr. 34. Roztírání drceného pastelu na šlehačkový podklad



Obr. 35. Šlehačkové výtvary



Příloha XVIII – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Senná dekorace

Dej Bůh štěstí tomu domu!

Z Čech a Moravy

Dej Bůh štěstí tomu domu!
My zpíváme Pánubohu,
malému děťátku,
Kristu Jezulátku
dnes v Betlémě narozenému.

On rozdává štědrovničky,
jablka, hrušky a trojníčky,
za naše zpívání,
za koledování,
dejž vám Pánbůh požehnání!¹⁰⁹

Malí koledníci

z Čech

Já jsem malej koledníček,
přišel jsem k vám pro troníček,
troníček mi dejte,
jen se mi nesmějte!
Budete-li se mi smáti,
musíte mi krejcar dáti;
však já s vozem nejedu,
co mi dáte, to vezmu;
dáte-li mi kus medu,
ještě lepší pojedu,
dáte-li mi berana,
upeču ho do rána,
dáte-li mi krávu,

¹⁰⁹ PLICKA, K. et al. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: zima 4.díl.* 3.vyd. Praha: Odeon, 1981. s. 45, 57. ISBN 01-011-81.

řeknu zaplat' Pámbu,
dáte-li mi kozu,
uvážu ji k vozu,
dáte-li mi kohouta,
ponesu ho do kouta.
Pámbu vám to nadělí
na zahradě, na poli,
v chlívě telátka,
v maštali hříbátka,
pod lavicí housátka.¹¹⁰

Vánoce

F. Hrubín

Vánoce, vánoce,
dobře rybám v potoce,
plují pod sněhem a ledem,
to my děti nedovedem.

Kapře, kapře, kapříčku,
vím, proč máš rád vodičku.
Já mám také vodu ráda,
když mi máma myje záda.

Také já se divoce
umím mrskat v potoce,
když je krásný letní den
a když slunce pěkně svítí-
potom však mě máma chytí,
jako rybu táhne ven.¹¹¹

¹¹⁰ PLICKA, K. et al. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: zima 4.díl.* 3.vyd. Praha: Odeon, 1981. s. 45, 57. ISBN 01-011-81.

¹¹¹ HRUBÍN, F. *Dětem.* 3.vyd. Praha: Albatros, 1985. s. 80. ISBN 13-727-85.

Obr. 36. Hvězda



Obr. 37. Vánoční ozdoby (senná dekorace)



Příloha XIX – Fotografie k výtvarné činnosti: Anděl Páně

Obr. 38. Anděl Páně



Obr. 39. Andělé



Příloha XX – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Vánoční svícný

Relaxace - představa hořící svíčky

Představujeme si, že máme v ruce voskovou svíčku, kterým někdo zapálil knot. Díváme se na plamínek, jaké má barvy a jak krásně plápolá. Někdo otvírá okno, do místnosti vane proud vzduchu. Je to vánek. Lehce foukne do plamínku, ten se zachvěje a vydává jasné světlo a teplo - cítíte to?

Představte si, že na levé straně hrudi, uvnitř těla poblíž srdce máte zářící diamant. Je to vzácný a kouzelný kámen. Když jsme k sobě hodní a milí, když si pomáháme, tak ten kámen září. Cítíte, jak vám svítí uvnitř těla a jeho paprsky procházejí skrz nás ven? Zkuste se zamyslet a vzpomenout si, kdy jste se chovali tak, že váš diamant zářil jako slunce.¹¹²

Obr. 40. Svícen z ořechových skořápek



¹¹² ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. 1.vyd. Olomouc: Rubico, 2005. s. 38. ISBN 80-7346-050-5.

Obr. 41. Svícen z jablka



Obr. 42. Svícen z vlnité lepenky



Příloha XXI – Fotografie k výtvarné činnosti: Papírové lucerny

Obr. 43. Papírové lucerny



Obr. 44. Papírové lucerny ve tmě



Příloha XXII – Fotografie k výtvarné činnosti: Sádrový vánoční tisk

Obr. 45. Tisk - kapr



Obr. 46. Tisková matrice - Betlém



Příloha XXIII – Fotografie k výtvarné činnosti: Bramborová tiskátka

Obr. 47. Tiskání



Obr. 48. Kometa



Příloha XXIV – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Kresba zmizíkem

Brusle, saně

František Hrubín

Brusle, saně -
honem na ně,
dokud máme
sníh a led,
nenechme je
zahálet,
dokud máme
sníh a mráz,
poletíme
jako ptáci,
spadneme-li,
vstanem zas,
bílí jako
sněhuláci.¹¹³

Na ledě

František Hrubín

Dobře dětem o vánocích
na rybnících, na potocích,
zima jim dá pod nohy
kousek zmrzlé oblohy.

Pro ně zmrzlo modré nebe,
co na tom, že trochu zebe,
honí se tam vesele
malí zkřehlí andělé.¹¹⁴

¹¹³ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výbor z díla. 1.vyd.* Praha: Futura, 1995. s. 22. ISBN 80-85523-29-9.

¹¹⁴ tamtéž.

Obr. 49. Kresba zmizíkem



Obr. 50. Kresba zmizíkem



Příloha XXV – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Keramický kapřík

Jak to bylo u Rumcajsů na vánoce

Václav Čtvrtek

A bylo o vánocích na třetí rok.

Hned ráno zaslechli Rumcaje s Mankou od Jičína veliké tlučení.

„V Jičíně už zabíjejí kapry,“ povídá Manka. „To aby ses, Rumcajsi, taky vypravil pro rybu.“

Rumcajs ale zavrtěl hlavou:

„Já bych letos radši černého kubu. To je pravé loupežnické jídlo na štědrou večeři. Loni si ho nemohl dopřát ani knížepán.“

Manku jako by v tu chvíli posedla chuť.

„Rumcajsi, mně jazyk kroutí do kornoutku zrovna jen na rybu.“

A tak si Rumcajs vysadil synka Cipíska na rameno a vydali se k vodníku Volšovečkovi pro kapra. Místy bylo holo a kluzko, místy hluboký sníh. A nejhůř u rybníka nad stavidlem. Vítr tam navál závěj na zamrzlou strouhu.

Vtom Cipíse, protože byl výš, povídá:

„Někdo v té závěji leží.“

Byl to takový kulatý chlapík, převaluje se na břicho jako na kolíbce a ne a ne se zvednout.

„Já tě znám,“ povídá Rumcajs, „ty jsi jičínský krupař Kastl. A co tu děláš?“

„Vyšel jsem si, aby mi v žaludku správně odlehlo před večeří, a teď tohle,“ heká Kastl.

Rumcajs s Cipískem zvedli Kastla ze závěje a postavili ho rovně na nohy. A krupař už šmejdí po všech kapsách, aby se jim odměnil. Neshledal v kapsách víc než pár hrstí krup, jak mu tam napadaly, když stál u pultu.

„Víc u sebe nemám,“ řekl Kastl.

„Nech tak, stejně bychom nic nevzali,“ povídá Rumcajs, ale vtom už mu krupař vsypal kroupy do kapsy u kordofánské kazajky. Potom se Kastl hrnul dál sněhem k Jičínu. Rumcajs s Cipískem došli jen k rybníku a zařukali na stavidlo. Volným očkem v ledu vyjel z vody vodník Volšoveček.

„Co byste rádi?“

„Kapříka, Mance na něj přišla chuť, a aby bylo co smažit k štědré večeři,“ poprosil Rumcajs.

Volšoveček na to neřekl ani slovo, vjel pod led a za chvíli podává Rumcajsovi kapra.

„Tumáš.“

A hned zas zpátky pod led, a voda v rybníce jako by o slzu stoupla. Rumcajs si srovnal krasavečka kapra do náruče a nese ho domů.

Cipísek se mu přidal k boku. Ale jak jdou, Rumcajsovi pořád připadá, jako by se za ním někdo díval. Ohlídne se, a na stavidle sedí vodník Volšoveček a tlapkou mává kaprovi na rozloučenou.

„Krucíš, já se neměl ohlížet,“ povídá Rumcajs.

Když došli k jeskyni, Rumcajs pro tu chvíli usadil kapra do studánky a na stružku přihrábl hrázku z křemílků, aby nemohl uplavat.

„Máš ho ve studánce, Manko,“ vzkázal po Cipískovi. Ale sám postává nad studánkou, v srdci ho tíží závažíčko, a pořád vidí Volšovečka, jak sedí na stavidle a mává kaprovi na rozloučenou.

A bůhví jak se to tak Rumcajs nešikovně otočil na patě! Hrázka z křemíků se rozvalila a kapří krása plyne strouhou pryč do rybníka.

„Já nešika!“ křikl vesele Rumcajs na celý Řáholec.

Když to doma pověděl Mance, Manka řekla:

„Dobré srdce není zadarmo. Nás to stálo štědrou večeří.“

„Nevyvedla se nám ta rybí po pansku,“ usmál se Rumcajs, „tak si uděláme poctivou loupežnickou.“

Uhodil rukou o kapsu u kazajky a v kapse se ozvou kroupy od Kastla. Přesypaly se a zacinkaly málem jako zvonky.

„Aleluja,“ povídá Manka, „k štědré večeří bude kuba z krup!“

„Glória, maštěný kuba s houbami!“ zazpíval Cipísek.

Rumcajs vyklopil kroupy z kapsy a hned stavěli hrnec na ohniště.

Našla se palička česneku, za nehet pepře, za dva soli i jiskřička jezevčího sádla. Jen houby nebyly. Jen houby pořád chyběly. Nebyl jich v celé domácnosti ani lupínek.

„Jako loni na jičínském zámku,“ povídá Rumcajs. „A bez hub je kuba jen marnost.“

Vtom vběhne do jeskyně veverka. Přichytila se drápkem Mančina kolena a složila jí do klína plnou náruč hub.

„Už chvíli se dívám na tu vaši trampotu tamhle z borovice,“ řekla. „A tak vám něco ne-su ze své zimní špajzky. Tuhle jsou hříbky a tuhle křemenáče, aby byl kuba správně dočerna.“

Rumcajs, než sáhl pro kudlu, aby to veverčí nadělení pokrájel do rendlíku, ještě povídá:

„O to je na tom loupežník líp než knížepán, že má veverku za dobrou přítelkyni.“

Potom vařili kubu: z Kastlových krup, soli, pepře, jezevčího sádla a veverčího nadělení. Vonělo to až do jičínského zámku.

A když toho černého kubu snědli, zazpívali si stručnou loupežnickou koledu:

Vyletěla na nebesa
vlasatice kometa,
měsíček tam trousí hvězdy,
kometa je zametená.¹¹⁵

Obr. 51. Keramický kapřík



¹¹⁵ ČTVRTEK, V. *Vánoce u Rumcajsů*. 1.vyd. Praha: Albatros, 1974. s. 15. ISBN 13-801-74.

Příloha XXVI – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Betlém

Nejkrásnější den v roce - Štědrý den

Josef Lada

Také v zimě jsem musel chodit odvádět boty. Chodíval jsem rád, když bývalo krásně, ale někdy to bývaly neradostné cesty hlubokými závějami, po kluzkých pěšinách a rozbředlým sněhem. Zato když bylo krásně, poklouzal jsem se na těch cestách až do únavy na zamrzlých potocích, mezi vysokými olšemi, kde bývala krásná, přímo pohádková zákoutí. Vesničky bývaly celé zapadlé ve sněhu, a když jsem se při návratu k domovu obrátil a na některou se zadíval, bylo ji sotva vidět v bílé krajině. To vám bývala krása! Někde ve stacích už svítily, z komínů stoupal k obloze modrý kouř a občas projel tvrdým vzduchem výskot dětí, štěkot psů a rány sekyrou do tvrdého dříví. Často jsem se proto z takových cest vracíval až za tmy.

A jen zpěv ptactva mi v zimě chyběl. Po cestách sice pobíhali rychlími krůčky skromní chocholoušové, ale i ti smutně tíkali nad tou svou bídou, že mi z toho bývalo až teskno. Občas také zlostně zakrákaly vrány, které bezradně poletovaly nad skoupou přírodou. Zato jsem byl radostí celý bez sebe, když jsem spatřil nad potůčkem poletovat překrásného ledňáčka. Jiskřil mezi vrbovými pruty obalenými sněhem jako velký drahokam.

A než jsem se vždy nadál, přikvapily Vánoce a s nimi ten nejkrásnější den v roce - Štědrý den! Netěšil jsem se na něj pro nějaké dárky - ty jsem nikdy pod stromeček nedostával, ale těšil jsem se na Vánoce pro jejich krásnou náladu. Stromeček míval jsem sice jen malý a chudě vyzdobený, ale měl jsem vždy z něho větší radost než některé bohaté děti, které měly stromečky až do stropu. Stával na stole, zadělán pevně do starého železného moždíře, aby se nepřevalil. Kol dokola visely na něm řetízky z barevných papírů, na větvích viselo cukroví zabalené v řasnatých papírkách a červená panenská jablíčka se rděla ve svěží zeleni. Na některých větvích byly připevněny různobarevné svíčky a nahoře svítila betlémská hvězda, vystřižená z pozlaceného papíru.

Ani nevíte, jakou jsem míval z toho skromně ozdobeného stromečku ohromnou radost.

Když bylo po skromné štedrovečerní večeři, která se skládala z černé omáčky, připravení z perníku, sušených švestek, rozinek, mandlí, ořechů a sirupu, a z „černého kuby“, kterého jistě každý znáte (jsou to vařené krupky se sušenými houbami), rozsvítil tatínek na stromečku svíčky. V tu dobu obyčejně již také začínal obecní slouha vytrubovat po vsi vánoční koledu. Začínal vždy stejně u baráků dole pod pastouškou, a jakmile jsme my děti zaslechly první veselé zvuky trumpet, vyběhli jsme ihned ven, abychom toho vytrubování dosyta užily od začátku až do konce. Od té chvíle, kdy se tichou vesničkou rozléty první jásavé tóny vá-

noční koledy, začínaly teprve opravdu Vánoce. To sluhovo vytrubování bývalo nejkrásnější z celých vánočních svátků a všichni jsme se na to těšili již dlouho před Vánoce. A já jsem někdy chodil za sluhou od prvního baráku až k poslednímu statku na druhém konci vesnice; ta koleda se mi vždy tak líbila, že jsem se jí nemohl nabažit. Za vytrubování dostával slouha všelijaké dárky, které sluhová ukládala do veliké nůše, a bývalo jich někdy tolik, že musela několikrát odběhnout domů je uložit.

Na Štěpána, či jak se dříve říkávalo „na prostřední svátek“, od časného rána přebíhali po vsi sem tam od statku ke statku drobní koledníci. Z jednoho dvora zvučela sborem koleda:

Strunka, strunka,
zelená se louka,
pásli tam dva pastýři,
jedli kaši z hrnka.

A z jiného se ozývala známá:

Koleda, koleda, Štěpáne,
co to neseš ve džbáně?

Sotva doříkali a dostali jablka, ořechy, kousky vánoček i nějaký krejcar, honem zase spěchali jinam, aby toho co nejvíce sběhali. Někteří měli již tak nacpané uzlíky, že je sotva vlekli, a přece ještě chtěli i všechny kapsy naplnit všemi dary toho vzácného dne. Koledování bylo výsadou jen chudých dětí a některým bylo těch několik vykoledovaných mlsků to jediné, co o vánočních svátcích užily.¹¹⁶

Jesličkové přemítání

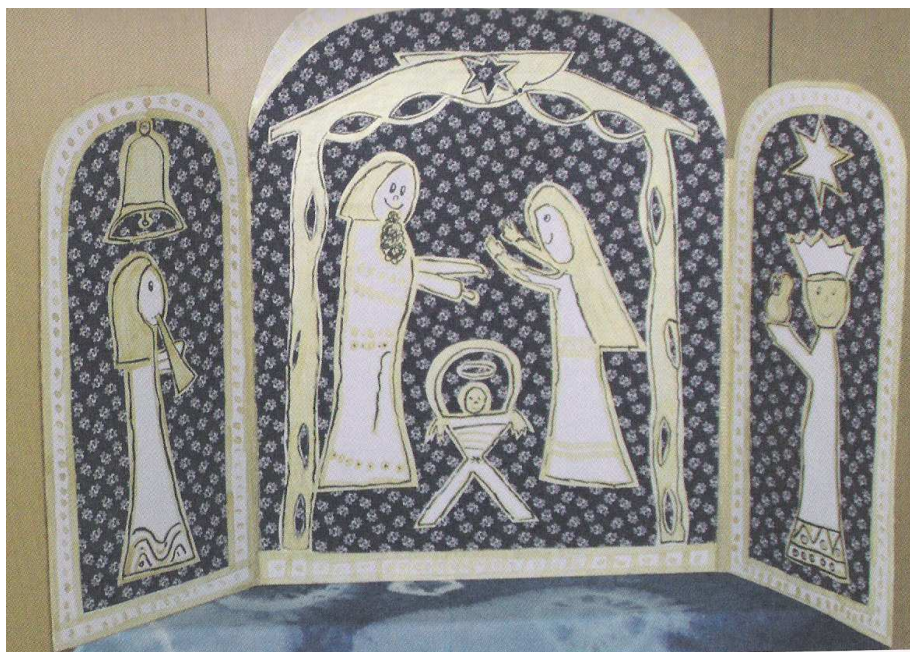
Bůh se stal člověkem, aby probudil lidi. Dnes s lidmi Vánoce tolik nepohnou. Jen málokterí se dávají na cestu temnou nocí za světlem. Mnohým stačí malé světlo a teplo ohně. Nehledají už „věčné světlo. Pro mnoho lidí nejsou Vánoce ničím víc než svátky dobrého jídla, i když většina světa hladoví.

Vánoce se staly svátky prázdnin a odpočinku od práce. Pastýři šli do Betléma mimo svou „pracovní dobu.“ Vánoce jsou časem, v němž se věnujeme svým koníčkům Hledání Je-

¹¹⁶ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s.27-28. ISBN 80-85523-29-9.

žíše ale není „hobby“. Vánoce žijí ti, kteří vstávají a vydávají se na cestu z temnoty do světla.¹¹⁷

Obr. 52. Betlém - společná práce (textil + karton)



¹¹⁷ Jesličkové přemítání. Duha. 1997, roč. 1997/98.č.8. s.8

Příloha XXVII – Texty a fotografie k výtvarné činnosti: Tři králové

Jak chodili po koledě

Josef Lada

Na sv. Štěpána, kdy venkovské děti chodí zpívat koledy, vzbudila babička časně ráno Pepíka a Mikeše. Zatřepala jimi a povídala: „Vstávejte, kluci, a jděte na koledu, ať vám to ostatní děti všechno nevykoledují!“

Pepík se ještě chvíli na peci líně protahoval, ale Mikeš hned vyskočil, a nežli Pepík slezl s pece, byl on skoro už oblečen. Nasadil se na tu koledu jako drvoštěp do lesa. Obul se, na hlavu si narazil Pepíkovu starou čepici a kolem krku si omotal teplou šálu. Potom si navlekl na sebe maličký teplý kabátek, který mu ušil krejčí Mařocha. A hned vám také, milé děti, musím povědět, jak si Mikeš ten kabátek zasloužil.

Krejčí Mařocha měl kanárka, který uměl překrásně zpívat. Proto ho měl Mařocha velmi rád a nechtěl ho nikomu prodat ani za veliké peníze. A opatroval milého kanárka jako oko v hlavě. Ale letos na podzim, kozel ví, co dělal, při čištění klece počínal si nějak nešikovně a milý kanár mu z klece vyletěl! Nežli se starý Mařocha nadál, kanárek prolétl otevřeným oknem na zahradu a tam se usadil na vysoké hrušni. Mařocha zůstal chvíli jako zdřevěnělý. Ústa měl dokořán otevřená jako kapr na mostě a broulil za uprchlým kanárkem.

„Kruť kozo levou nohou!“ vyrazil konečně ze sebe a vyběhl i s klecí na zahradu. Tam ji postavil na zem a všelijak kanárka do ní lákal. Ale kanárek seděl na stromě jako přilepený a do klece se vrátit nechtěl. A starý krejčí Mařocha se rozčilením zrovna klepal. Vtom šli kolem dva kluci, pozorovali chvíli Mařochu, jak kanárkovi slibuje všechno možné, když se vrátí, a potom se mu nabídli, že vylezou na strom a že mu kanárka chytí.

„Tak jo, hoši,“ rozradoval se Mařocha, „a ten, který ho chytí, dostane ode mne zlatku!“ To byl tehdy ohromný peníz pro kluka, proto se nedivte, že jeden z nich hned začal šplhat n strom. Ale strom byl vysoká, a než se milý Tonda doškrábal k uprchlému kanárkovi, funěl a hekal jako lokomotiva. Kanárek si ho ani nevšiml, rozhlížel se dál po zahradě, ale když Tonda už po něm chvějící se rukou sahal, udělal kanárek fr! – a usedl se na druhou vysokou hrušeň!

Ted' zkusil štěstí zase druhý kluk, ale dopadlo to, milé děti, zrovna tak! Kanárek odlétl dále do zahrady a starý Mařocha už měl opravdu strach, aby mu jeho milovaný kanárek neodletěl někam hodně daleko, kde by ho třeba ani nenašel. Nakázal proto klukům, aby už na stromy nelezli, a ted' tu stáli všichni tři a kulili oči na strom; nevěděli, co dál!

„Ten chudák jistě někde hlady zahyne!“ naříkal starý krejčí, protože dobře věděl, že se u nás kanárek na svobodě sám živit neumí. Už tam stálo okolo zahrady plno dětí a také Pepík s Mikešem tam spěchali, aby se podívali, co se to tam děje. A ještě jim to Marjánka Matysová ani nedopověděla, a už se Mikeš rychle vyzul z bot. Přeskočil plot, několika skoky doběhl k starému Mařochovi a pošeptal mu:

„Já vám ho chytnu, strejčku!“

„Tak jo, Mikeši! Sláva, to jsem rád, že jsi tu! Ty ho jistě chytneš!“ rozveselil se hned starý krejčí a radostí si mnul ruce, když viděl, jak Mikeš obratně a tiše jako duch leze na strom a plíží se ke kanárkovi.

Děti sotva rozčilením dýchaly, ale klid řece zachovaly, aby kanárky nepoplašily. Ještě kousek - ještě kousíček - ještě docela malinký kou - a chňap! Děti dole spustily ohromný válečný vítězný pokřik, kanárek sebou zděšeně zatřepal, ale nežli se mu strachy mohlo něco stát, už ho držel v hrsti krejčí Mařocha a šup s ním do klece a domů. Všichni volali Mikešovi slávu, ale ten se už zase skromně obouval, jako by se nic nestalo! A sotva se Mikeš obul, už tu byl zase krejčí Mařocha zpět a strkal udivenému Mikešovi zbrusu novou zlatku.

„Tu máš, Mikeši! Já jsem slíbil tomu, kdo mi kanárka chytne, zlatku. A protože já, starý voják, vždycky držím slovo, tak tady je ta zlatka!“

„I co vás to, strejčku, napadá? Zlatku za takovou hloupost!“ bránil se Mikeš. „Vždyť to netrvalo ani minutu!“ A když ho starý krejčí už prosil, aby si jen tu zlatku vzal, že mu ji s radostí dává, povídal mu Mikeš rozhodně: „Máte to marný, strejčku, já si tu zlatku nevezmu! Ale víte co? Ušijte mi na zimu takovej malej teplej kabátek!“

„Tak teda jo,“ svoloval radostně krejčí, „ušiju ti kabátek na všední den i na svátek. A ještě ti k tomu ušiju frak, abys ho měl, kdyby tě někam pozvali do bálu.“

A starý voják opravdu držel slovo a ušil Mikešovi takový hezoučkový zimníček, který se mu na tu dnešní koledu zrovna hodil. A teď vám, milé děti mohu teprve vyprávět dál.

Když se Pepík a Mikeš oblekli, podala jim babička uzlíky, aby měli kam skládat koledu, a přála jim mnoho štěstí.

Na dvoře už čekal sluhův kozel Bobeš, který měl uzel, že by byl do něj svázal celou chalupu. Chtěli vzít s sebou také Pašíka, ale babička k tomu nesvolila, protože prý Pašík není zvyklý zimě a ještě prý by někde zmrzl. Pašík v chlívků huboval, proč nejsou vánoce a koleda v létě, ale brzy se udobřil, když mu slíbili, že mu také něco dají z vykoledovaných dáreků.

A namířili si to hned k nejbližšímu statku. Šlo se jim to napadaným sněhem dost těžce, ale Pepík jako přední ostatním statečně cestičku prošlapoval. Za ním cupal maličký Mikeš a poslední v řadě šel Bobeš.

Bylo ještě šero, ale na návsi už se sem tam míhaly postavičky koledníků, jak přebíhali od statku ke statku. A ze všech těch statků a chaloupek dýchala ještě taková milá vánoční nálada. Někde bylo vidět osvětlenými okny ozdobené stromečky, jinde za oknem jesličky a tam až někde u kostela zpívali sborem koledníci: „Strunka, strunka, zelená se louka, pásli tam dva pastýři, jedli kaši z hrnka!“

U Bubeníků bylo ještě zavřeno, ale v kuchyni už svítily. Koledníci se postavili za dveře a Pepík začal první: „Koleda, koleda, Štěpáne, co to neseš ve džbáně? Nesu, nesu koledu, upad jsem s ní na ledu. Psi se na mě sběhli, koledu mi snědli. Já jsem říkal: Fuj, fuj, fuj!, oni přece jedli!“

Potom zaspíval Mikeš slabým hláskem: „Já jsem malý koledníček, přišel jsem k vám pro trojníček; trojníček mi dejte, nic se mi nesmějte!“

A nakonec, potřásaje velkým uzlem, spustil hlubokým hlasem Bobeš: „Já jdu na koledu, nesu si pytel; kdo mi ho dá plnej, bude můj přítel; kdo mi ho dá půl, vezmu na něj hůl; kdo mi ho dá čtvrt, pošlu na něj smrt; kdo mi nedá nic, pošlu ještě víc!“

Sotva dozpívali, otevřely se dveře a v nich se objevila mladá panímáma. Ale hned zase zmizela a koledníci slyšeli, jak volá po celém stavení: „Táto, děti, dědečku, babičko a kde jste kdo, pojd'te se podívat! To jsou přece koledníci!“

V malé chvíli byli obklopeni celou Bubeníkovou rodinou. I dědeček s babičkou z výměnku přiběhli, když ten smích na dvoře uslyšeli. A teď bylo teprve smíchu! Dědeček se smíchy až rozklepal, babička se musila zachytit plotu a děvečka Manča, opřena o zeď, už se ani smát nemohla. A všichni stejně chválili: „No, tohle jsou přece koledníci! Takové nikdo jakživ neviděl! To se podívejme: kluk, kocour a kozel!“

Ale přitom jim štědře nadělovali. Do kapes a do uzlů jim cpali vánočku, červená jablíčka, oříšky a také několik krejčárků zacinkalo! Když Bobeš uviděl, jak štědrou koledu jim přinášejí, tak se radostně rozčilil, že zapomněl po lidsku mluvit a zamečel po kozlovsku: „Mééé!“ Všichni se tomu dali znovu do hlučného smíchu a panímáma Bubeníková na Bobeše zahrozila:

„Kdepak, Bobeši, to není všechno jen tvé! Snad také něco dopřeješ Pepíkovi a Mikešovi?“

„I to víte, že jo, panímámo!“ omlouval se Bobeš. „To já jsem se jen tak z radosti zapomněl!“

Bohatě obdarováni, spěchali koledníci k dalšímu statku. Také tam bylo plno smíchu nad tou podivnou trojicí koledníků, ale koleda byla také tak bohatá jako u Bubeníků. Nu, a v dalších staveních to bylo, milé děti, všude stejné: nejdřív plno smíchu a potom hojná koleda. Od Strnadů Mikeš už uzel s koledou sotva táhl. Uzel byl už pomalu větší nežli on, tak mu

jej Pepík pomáhal nést, aby se kocourek tuze neupachtil. Měl velkou radost z koledování a očka mu vesele svítila. Zato Bobeš si statečně vyšlapoval. Nic na to nedbal, že se mu šosy jeho dlouhého kabátu plouhají po sněhu, jen když měl uzel pořádně nacpaný. Pepík byl rád, že ostatní děti koledují na jiném konci vesnice a že jim rozpustilým škádlením neказí veselou koledu. Psi jim také dali pokoj. Většina z nich už kocourka dobře znala a ostatní se báli kozla Bobeše. Jen Svobodů Labík měl kuráž Mikeše zatahal za ocásek, ale nevyplatilo se mu to! Bobeš ho nabral na rohy a hodil do tak hluboké závěje, že se Labík tam odtud sotva vyškřábal. A už jim dal pokoj!

A to vám už snad, milé děti, nemusím ani povídat, jak se vraceli domů z koledy s veselou. Zpívali si: „A koledníci jdou a koledu nesou!“ Babička už jim šla naproti, aby jim pomohla nést plné rance. Také slouha stál před pastouškou a vesele se chechtal, když viděl, jak ohromný uzel koledy Bobeš nese. Také Pašík měl ze svého podílu velkou radost a těšil se, že na velikonoční pomlázku bude snad také moci s nimi chodit. A všichni dohromady byli s první koledou velmi spokojeni.¹¹⁸

Koleda, koleda, dědku...

Lidová

Hej, dědečku, koleda,
dejte voříšek nebo dva;
nedáte-li voříšek,
vezmeme si kožíšek,
hodíme ho do louže,
von se vám tam zamaže,
hodíme tam kocoura,
von vám ho tam zacourá.
Dědečku, dědečku, koleda,
dejte voříšek nebo dva;
nedáte-li voříšek,
spálíme vám kožíšek,
dáme vám ho do pekárny,
von se vám tam na prach spálí,

¹¹⁸ LADA, J. *Mikeš díl první a druhý*. 5. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. s.54-58. ISBN 13-113-5-66.

dáme vám ho do pece,
von se vám tam upeče.¹¹⁹

Koleda, koleda, Štěpáne

Lidová

Koleda, koleda, Štěpáne!
Co to neseš v džbáně?
Nesu, nesu koledu,
upad jsem s ní na ledu,
psi se na mě sběhli,
koledu mi snědli.
Co mám smutný dělati,
musím jinou žebrati.
Koledu mi dejte,
jen se mi nesmějte!
Koledu ni dali,
přece se mi smějí.¹²⁰

¹¹⁹ LADA, J. *České Vánoce Josefa Lady: výběr z díla*. 1.vyd. Praha: Futura, 1995. s.50-51. ISBN 80-85523-29-9.

¹²⁰ tamtéž.

Obr. 53. Tři králové (pastelka)



Obr. 54. Tři králové (vodové barvy)

